

**UCHWAŁA NR XXXI/240/17
RADY MIASTA GRAJEWO**

z dnia 25 stycznia 2017 r.

w sprawie przyjęcia Programu Rozwoju Miasta Grajewo na lata 2016-2023

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r., poz. 446, poz. 1579) Rada Miasta uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Rozwoju Miasta Grajewo na lata 2016-2023 w brzmieniu określonym w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodnicząca Rady Miasta

mgr Halina Muryjas-Rzasa

Załącznik do Uchwały Nr XXXI/240/17
Rady Miasta Grajewo
z dnia 25 stycznia 2017 r.

PROGRAM ROZWOJU MIASTA GRAJEWO NA LATA 2016 - 2023

Grajewo, 2016

PROGRAM ROZWOJU MIASTA GRAJEWO NA LATA 2016 - 2023

Opracowanie:

Project Consulting
ul. Wyszyńskiego 2 lok. 28
15-888 Białystok
www.projecto.com.pl

Zespół autorów:

Dr Ewa Glińska – kierownik zespołu
Norbert Brzostowski
Ewelina Tomaszewska

Spis treści

Słowo wstępne.....	5
1. Metodyka prac nad dokumentem	6
2. Diagnoza stanu miasta Grajewo	7
2.1 Rys historyczny Grajewa	7
2.2 Położenie, powierzchnia miasta	8
2.3 Środowisko przyrodnicze	9
2.3.1 Rzeźba terenu i geologia	9
2.3.2 Warunki glebowe	10
2.3.3 Warunki klimatyczne	11
2.3.4 Warunki występowania wód podziemnych.....	11
2.3.5 Sieć rzeczna i zasoby wodne	12
2.3.6 Walory przyrodnicze i krajobrazowe	13
2.4 Turystyka i dziedzictwo kulturowe	14
2.5 Demografia.....	15
2.6 Edukacja	18
2.7 Kultura.....	21
2.8 Organizacje pozarządowe	24
2.9 Udział gminy w związkach komunalnych i stowarzyszeniach	24
2.8 Baza sportowa	26
2.9 Ochrona zdrowia	28
2.10 Pomoc społeczna	28
2.11 Infrastruktura techniczna miasta	31
2.11.1 Sieć wodociągowa	31
2.11.2 Sieć kanalizacyjna	32
2.11.3 Gospodarka odpadami	34
2.11.4 Sieć ciepłownicza	35
2.11.5 Komunikacja	37
2.11.6 Sieć energetyczna	38
2.11.7 Telekomunikacja	38
2.11.8 Sieć gazowa.....	39
2.11.9 Zasoby mieszkaniowe	40
2.12 Podmioty gospodarcze w mieście	41
2.13 Rolnictwo	44
2.14 Rynek pracy.....	46
3. Raport z badań ankietowych mieszkańców Grajewa	49
3.1 Poziom zadowolenia z życia w mieście	49
3.2 Percepcja zmian w rozwoju miasta	49
3.3 Postrzeganie problemów miasta	51
3.4 Ocena poziomu zaspokojenia swoich potrzeb w mieście	54
3.5 Najpilniejsze sprawy do realizacji na terenie gminy	55
3.6 Postrzeganie walorów miasta i pozytywnych aspektów działań władz lokalnych	58
3.7 Przyszłe kierunki rozwoju miasta w opinii mieszkańców	60
4 Finansowe możliwości rozwoju	62
5 Analiza SWOT	69
5 Misja, cele strategiczne i operacyjne.....	74
5.1. Misja i cele strategiczne	74
5.2. Cele operacyjne i zadania.....	76
5.3. Cele horyzontalne.....	82
6 Określenie zbieżności Programu rozwoju z dokumentami wyższego rzędu	84

6.1 Strategia Europa 2020	84
6.2 Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2030	85
6.3 Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020	85
6.4 Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020	86
7. System wdrażania i ewaluacja.....	87
7.1. System wdrażania i komunikacji.....	87
7.2. Monitoring i ewaluacja.....	88
Wykaz tabel i rysunków	90
Wykaz wykresów	91

Słowo wstępne

Program rozwoju Miasta Grajewo na lata 2016 – 2023 stanowi najważniejszy dokument strategiczny nakreślający cele i priorytety inwestycyjne samorządu na najbliższe lata. Stanowi on kontynuację treści zapisanych w Strategii rozwoju miasta Grajewo na lata 2007-2015.

Kierunki rozwoju wspólnoty samorządowej zawarte w dokumencie zostały wyznaczone po wcześniejszej szczegółowej identyfikacji zasobów i przewag konkurencyjnych gminy, jak też jej słabych stron.

Opracowując dokument autorzy uwzględnili nowy paradygmat rozwoju regionalnego na lata 2014-2020, który charakteryzuje się m.in.: koncentracją na wykorzystaniu endogenicznych potencjałów rozwojowych poszczególnych obszarów (jednostek samorządu terytorialnego), a także dążeniem do wykorzystania wewnętrznych przewag w procesie budowania konkurencyjności bez konieczności długookresowego uzależniania własnego rozwoju od zewnętrznych transferów i dotacji.

Nakreślone cele i zadania strategiczne wpisują się w założenia dokumentów strategicznych i programowych wyższego rzędu, w tym takich jak: Strategia rozwoju województwa podlaskiego do 2020 roku, Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020, Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2030, a także Strategia Europa 2020.

Prezentowany dokument określa najważniejsze cele i działania, które trzeba wykonać, aby poprawić warunki życia mieszkańców i zapewnić miastu trwały wzrost. Zakłada się, że osiągnięcie założonych celów doprowadzi do przekształcenia miasta w miejsce bardziej przyjazne przede wszystkim mieszkańcom, osobom odwiedzającym, ale także lokalnym przedsiębiorcom i potencjalnym inwestorom zewnętrznym.

Projekt dokumentu został poddany konsultacjom społecznym. Uwzględnienie uwag zgłaszanych przez mieszkańców pozwoliło opracować finalną wersję Programu.

1. Metodyka prac nad dokumentem

Przy pracy nad dokumentem zastosowano metodę partnerską, polegającą na połączeniu doświadczenia władz miasta z wiedzą zespołu ekspertów, specjalizujących się w kwestiach rozwoju lokalnego. Przygotowanie Programu poprzedził proces konsultacji społecznych, polegający na:

- przeprowadzeniu badań ankietowych wśród mieszkańców, których celem badań było zebranie opinii grajewian na temat zmian koniecznych do przeprowadzenia w mieście w najbliższych latach,
- organizacji warsztatów z liderami społecznymi, podczas których ustalono problemy miasta w poszczególnych sferach jego funkcjonowania, jak też sformułowano sposoby ich rozwiązania w najbliższych latach,
- zebraniu propozycji zadań inwestycyjnych koniecznych do realizacji w mieście w okresie lat, na które opiewa dokument; propozycje te były składane przez jednostki organizacyjne miasta i wszystkie instytucje z terenu Grajewa;
- stałym kontakcie zespołu ekspertów z władzami gminy w okresie pracy nad dokumentem.

Dokument był także dyskutowany na spotkaniach komisji Rady Miasta, a także na sesji rady miasta.

Program rozpoczyna się szczegółową analizą aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej miasta. W dalszej kolejności w oparciu o zdiagnozowane problemy opracowano ekspercką analizę SWOT, sformułowano cele rozwoju miasta i nakreślono zadania, które gmina planuje zrealizować w latach 2016-2023. Katalog zadań opracowano, uwzględniając możliwości organizacyjne, kadrowe i finansowe samorządu miejskiego. Część zadań będzie jednak wymagała dofinansowania z funduszy zewnętrznych, przewidzianych w ramach RPO Województwa Podlaskiego, jak też w innych programach pomocowych i krajowych. Należy więc podkreślić, że ich realizacja będzie w dużej mierze zależała od przyznania środków finansowych ze strony Instytucji Zarządzających poszczególnymi programami operacyjnymi.

Dokument ma charakter otwarty. Dynamicznie zmieniającą się sytuacja społeczno-gospodarcza Polski, a także Europy może spowodować konieczność korekty i ciągłego uaktualniania celów i zadań, a także sposobów ich finansowania.

2. Diagnoza stanu miasta Grajewo

2.1 Rys historyczny Grajewa¹

Grajewo swą nazwę zawdzięcza Jaćwingom, którzy dawniej zamieszkali te tereny. Według J. Nalepy nazwa miasta pochodzi od słowa „GREVA”, znaczącego tyle co jeziorzysko, starorzecze przekształconego później na Grejwy, Grajwo, a ostatecznie na Grajewo. Pierwsze wzmianki o istnieniu wsi księżęcej Graywa pochodzą z I połowy XV wieku (26 VIII 1426 r.). Jednak niekorzystne położenie na zupełnym pustkowiu tuż przy granicy krzyżacko-litewskiej spowodowało trudności w trwałym osadzeniu wsi. Kolejną próbę podjął Bolesław IV w 1434 r. Powiodło się dopiero Janowi z Białowieży kuchmistrzowi księcia mazowieckiego Kazimierza. Polecił on zbudować młyn na rzece Grajewinicy – Cuder, a w roku 1478 ufundował pierwszy kościół, dzięki czemu rok później powstała grajewska parafia. Od 1483 r. zaczął nazywać siebie Grajewskim; od niego wywodzi się najzamożniejsza w ziemi wiskiej rodzina szlachecka Grajewskich herbu Gozdawa.

Po kilkudziesięciu latach, atutem miasta stało się położenie geograficzne, gdyż tu właśnie krzyżowały się dwa szlaki komunikacyjne z Mazowsza na Litwę i z Podlasia do Prus. Przy skrzyżowaniu tych szlaków w XVI wieku powstało najstarsze centrum miasta – rynek handlowy.

12 lipca 1540 roku, na prośbę Grajewskich, którzy chcieli podnieść swoje dochody także przez handel, Zygmunt Stary nadał wsi Grajewo prawa miejskie magdeburskie, ustanowił wójtostwo i zezwolił na dwa jarmarki. Jednak mimo korzystnego położenia miasto nie rozwinęło się. Pierwsze oznaki kryzysu miast w Polsce i podział Grajewa między licznych spadkobierców spowodowały, że w przywileju dla Grajewskich z 1573 r. miejscowość nazwana jest wsią, a w 1581 r. umieszczona jest w rejestrze wsi. W XVII w., gdy większość działów wykupił Jakub Grajewski, podkomorzy wiski, Grajewo ponownie stało się miastem. Zabudowa ograniczała się wówczas do rynku i ulic wylotowych. W 1695 roku Jan III Sobieski nadał miastu prawo odbywania jeszcze jednego targu, a trzy lata później August II na nowe jarmarki.

Wiek XVIII również nie przyczynił się do rozwoju Grajewa. Według rejestru sporządzonego w 1777 roku miasto liczyło zaledwie 43 domy i było zamieszkiwane przez 258 mieszkańców. W 1800 roku, prawdopodobnie po pożarze lub innym kataklizmie, miasto liczyło tylko 23 domy i 218 mieszkańców. Było to wówczas najmniejsze miasteczko w powiecie, ożywiające się jedynie w dni targowe i tym się różniące od wsi, że tu rozwijał się handel.

W 1815 Grajewo weszło w skład Rosji, jako część tzw. Królestwa Kongresowego. Największy rozkwit miasta nastąpił dopiero w drugiej połowie XIX wieku po wybudowaniu szosy Petersburg – Warszawa (około 1820 roku) oraz kolei żelaznej Odessa – Brześć – Królewiec w 1873 roku. W tym czasie powstawały nowe domy wzdłuż torów kolejowych oraz ulic leżących przy szlakach komunikacyjnych. Założono również wiele zakładów przemysłowych: fabryka mydła i świec, huta szkła, która została zlikwidowana po przeszło stu latach, czy fabryka pasów transmisyjnych, przekształcona następnie w

---

¹ Rys historyczny jest kompilacją tekstów zamieszczonych w następujących materiałach: *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Grajewa*, Pracy dyplomowej na temat: *Urząd miejski w Grajewie*, Agnieszka Olszewska, Białystok, 2000, *Studia i materiały do dziejów powiatu grajewskiego*. Pod red. M. Gnatowskiego i H. Majeckiego. Warszawa 1975, *Grajewo w XX wieku*. T. Dudziński, K. Zychowicz, Grajewo, 2005. Materiałach zamieszczonych na portalach internetowych: www.e-grajewo.pl/, www.grajewiak.pl/, www.grajewo.pl/, www.grajewo.com/, www.grajewo24.pl/, www.um-grajewo.pbip.pl/, www.zyciegrajewa.pl/, www.biblioteka.grajewo.pl/

fabrykę taśm gumowych. Na potrzeby miejscowej ludności powstała także wytwórnia win, gorzelnia, kilka młynów i betoniarnia. Odbywały się rocznie 4 jarmarki, podczas których handlowano głównie bydłem i końmi oraz wyrobami bednarskimi. Około 1850 roku liczba ludności miasta wzrosła do ok. 1917 osób. Wówczas Grajewo posiadało stację pocztową, komorę celną, szkołę elementarną, rzeźnię oraz wiele zakładów rzemieślniczych.

Rozwój pobliskiego Szczuczyna i zniszczenia wojenne m.in. w okresie potopu szwedzkiego spowodowały, że Grajewo stało się małą osadą na ziemi łomżyńskiej. Mimo że zapisało piękną kartę w powstaniach narodowych (w okolicach miały miejsce walki m.in. z okresu powstania kościuszkowskiego i styczniowego) miasto powoli upadało. W 1870 roku, decyzją administracji carskiej odebrano mu prawa miejskie z powodu udziału mieszkańców w powstaniu styczniowym (był to okres kiedy miasto z powodu pogranicza prusko-rosyjskiego zaczęło ożywiać się gospodarczo).

Do dnia dzisiejszego w mieście zachował się tradycyjny układ ulic, ale z dawnych budowli pozostało niewiele. Pozostał kościół z 1882 roku z klasyczną dzwonnica z XIX w, kaplica rodziny Wilczewskich z 1839 roku na cmentarzu oraz kilka domów murowanych.

W latach I wojny światowej miasto uległo zniszczeniu spowodowanemu przez armię niemiecką. Grajewo w okresie międzywojennym było siedzibą władz powiatu szczuczyńskiego (od marca 1918 r.). W latach II wojny światowej, w nocy z 6 na 7 września 1939 roku, miasto zostało zajęte przez Niemców, a po 21 września tego roku znalazło się pod okupacją radziecką. Grajewo zostało zaanektowane przez Związek Radziecki jako część Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Po 22 VI 1941 roku Grajewo znów okupowali Niemcy. W czasie wojny zginęło ponad 5 000 jego mieszkańców z ogólnej liczby 9 500, a zniszczenia zabudowy sięgały 30%.

W okresie okupacji aktywnie działał ruch oporu. 9 Pułk Strzelców Konnych Armii Krajowej 8 września 1944 roku stoczył największą w regionie bitwę partyzancką na Czerwonym Bagnie z oddziałami niemieckimi. Grajewo zostało wyzwolone 23 stycznia 1945 roku przez armię radziecką. Okupacja hitlerowska przyniosła miastu wielkie zniszczenia i ofiary w ludności. W lasach wokół Grajewa znajdują się miejsca masowych straceń (Kosówka, Bogusze, Prostki). W Boguszach znajdował się obóz jeńców wojennych francuskich, włoskich i radzieckich.

Po drugiej wojnie światowej miasto powiększyło swoje granice i objęło szereg zespołów wiejskich. Intensywna rozbudowa nastąpiła w latach 70. ubiegłego wieku w związku z lokalizacją dużych zakładów przemysłowych: przetwórstwa drzewnego w 1975 roku, cztery lata później Zakładu Remontowo-Montażowego, a w 1982 roku nowoczesnego zakładu mleczarskiego. Budowa tych dużych zakładów przyczyniła się do napływu ludności wiejskiej, a następnie do rozwoju osiedli mieszkaniowych wielorodzinnych: Tysiąclecia, Broniewskiego, Waltera, Południe oraz jednorodzinnych: Huta i Północ.

2.2 Położenie, powierzchnia miasta

Miasto Grajewo leży w północno-wschodniej części Polski, w północno-zachodniej części województwa podlaskiego. Jest usytuowane nad doliną rzeki Ełk, na pograniczu Mazur, Podlasia i Kurpiowszczyzny. Grajewo leży na styku Kotliny Augustowskiej, Wysoczyzny Kolneńskiej i Pojezierza Ełckiego, na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych (dróg krajowych 61 i 65). Wraz z gminami miejsko-wiejskimi Szczuczyn i Rajgród oraz z gminami wiejskimi: Radziłów, Wąsosz oraz Grajewo tworzy powiat grajewski. Położenie miasta w przeszłości zadecydowało o szybszym jego rozwoju w stosunku do

pobliskich miejscowości, co przyczyniło się do stworzenia z Grajewa głównego ośrodka administracyjno-kulturalnego i gospodarczego tego obszaru. W Grajewie znajdują się siedziby władz miasta Grajewa, gminy wiejskiej Grajewo oraz Starostwa Powiatowego.

Powierzchnia miasta wynosi 19 km², co stanowi 2% powierzchni powiatu grajewskiego i 0,09% powierzchni województwa podlaskiego. W strukturze użytkowania gruntów dominują²:

- grunty orne, które zajmują 782 ha i stanowią 41,29% powierzchni gminy,
- łąki 178 ha, co stanowi 9,40% powierzchni gminy,
- pastwiska 109 ha, co stanowi 5,75% powierzchni gminy,
- obszary leśne i grunty zadrzewione zajmują 85 ha co stanowi 4,49% powierzchni (w tym lasy 81 ha (4,3% powierzchni) podczas gdy lesistość Polski wynosi 29% powierzchni ogólnej),
- sady 3 ha, co stanowi 0,16% powierzchni gminy,
- pozostałe grunty i nieużytki 737 ha, co stanowi 38,91% powierzchni gminy.

2.3 Środowisko przyrodnicze

2.3.1 Rzeźba terenu i geologia³

W podziale fizyczno-geograficznym (struktura i rzeźba kontynentu) miasto Grajewo położone jest na Wysoczyźnie Kolneńskiej, wchodzącej w skład makroregionu Niziny Północnopodlaskiej oraz Pojezierza Ełckiego.

Nizina Północnopodlaska pod względem geomorficznym przedstawia przedłużenie Niziny Północnomazowieckiej, posiada jednak surowszy klimat, należy do innego (północnego) działu geobotanicznego, a strukturalnie do prekambryjskiej platformy wschodnioeuropejskiej. W obrębie Niziny Północnopodlaskiej wyróżnia się 8 mezoregionów, m.in. Wysoczyznę Kolneńską.

Wysoczyzna Kolneńska stanowi mezoregion otoczony od wschodu, południa i zachodu dolinami rzecznyymi i równinami akumulacji wodnej; północną jego granicę stanowi granica maksymalnego zasięgu ostatniego zlodowacenia, zwanego bałtyckim. Wysoczyzna Kolneńska ukształtowała się pod wpływem zlodowacenia środkowopolskiego. W północnej części jest ona wyższa, w kulminacjach morenowych dochodzi do wysokości 203m n.p.m., natomiast na południu jest łagodnie pagórkowata. Wysoczyzna jest otoczona dolinami Narwi oraz jej dopływów Biebrzy i Pisy. Formy rzeźby glacialnej są tutaj dość okazałe a piętno krajobrazowi nadały procesy denudacji peryglacyjnej, których efektem są szerokie doliny o łagodnie nachylonych zboczach, mała ilość zagłębień bezodpływowych, brak jezior, wszelkiego rodzaju formy ostańcowe oraz pokrywa zwietrzelinowa na utworach lodowcowych, często o charakterze materiałów pylastych. Od północy do Wysoczyzny Kolneńskiej przylega strefa młodej akumulacji glacialnej związanej ze zlodowaceniem bałtyckim – Pojezierze Ełckie.

Rzeźba terenu została ukształtowana w wyniku działalności lodowca, a następnie erozyjnej działalności wód polodowcowych w czasie zlodowacenia środkowopolskiego i bałtyckiego. W granicach miasta występują jednostki geomorfologiczne: wysoczyzna morenowa falista, wysoczyzna morenowa pagórkowata, kem, równina sandrowa, obniżenie pojezierne oraz współczesna dolina rzeki Ełk.

---

² Bank Danych Lokalnych GUS.

³ *Strategia Rozwoju Miasta Grajewo na lata 2017-2015.*

Podczas cofania się lądolodu stadiału północno-mazowieckiego na powierzchni terenu powstało wiele form związanych z topnieniem lodu, takich jak: sandry, moreny czołowe, ozy i kemy. Dominującą moreną czołową tego okresu jest wał Czerwonego Boru. Najmłodsze zlodowacenie północno-polskie (bałtyckie) objęło swym zasięgiem tylko region Grajewa i Rajgrodu, pozostawiając tam wyraźne formy morenowe. Współczesny okres ciepły trwający około 10 tys. lat, zwany holocenem, traktowany jako najmłodsze ogniwo plejstocenu, charakteryzuje się powstaniem osadów rzecznych i jeziornych. W zagłębieniach bezodpływowych i młodych dolinach rzecznych utworzyły się torfy, mułki, namuły i kredy jeziorne.

Miasto położone jest w zasięgu prekambryjskiej platformy wschodnio-europejskiej w jednostce zwanej wzniesieniem mazursko-suwalskim. Podłoże czwartorzędu stanowią utwory mezozoiczne wykształcone w postaci margli i opoki pochodzących z górnej kredy na nich zalegają utwory trzeciorzędowe takie jak oligoceńskie piaski kwarcowo-glaukonitowe z mułkami i iłami oraz mioceńskie piaski z wkładkami węgla brunatnego, żwiru kwarcowego oraz mułków.

Najstarszymi osadami związanymi ze zlodowaceniem środkowopolskim są plejstocieńskie gliny zwałowe występujące dużym płatem w południowo-zachodniej części miasta, wzdłuż drogi Grajewo-Łomża. W stropie zalegają piaski gliniaste lub gliny piaszczyste o znacznej miąższości. Z tego też okresu pochodzą utwory akumulacji wodnolodowcowej w postaci piasków drobnych i średnich z domieszką żwirów o miąższości 1,5-4,5m.

Wzgórza moren czołowych budują piaski, żwiry i pospółki o beładnej strukturze. Zlodowacenie bałtyckie reprezentowane jest przez utwory akumulacji lodowcowej, szczelinowej, wodnolodowcowej i jeziornej.

Utwory holocieńskie to drobnoziarniste piaski z domieszką humusu będące osadami aluwialno-deluwialnymi jeziornymi i bagiennymi. W dolinie rzeki Efk występują torfy oraz mułki jeziorne.

2.3.2 Warunki glebowe⁴

Gleby wykształciły się z utworów czwartorzędowych tj. plejstocieńskich glin zwałowych i piasków lodowcowych, piasków i żwirów wodnolodowcowych, oraz holocieńskich namułów i torfów rzecznych lub pojeziornych.

W części północnej i zachodniej miasta występują gleby brunatne i bielcowe wykształcone z glin lekkich lub średnich, czasem pylaste. Pod względem przydatności rolniczej są to kompleksy pszenne dobre i pszenne żytnie z niewielkimi grupami gleb pszennych wadliwych i zbożowo-pastewnych mocnych. Zaliczają się do IIIa –IIIB klas bonitacyjnych.

Na południe od nich znajdują się gleby żytnio-ziemniaczane klasyfikowane do IVa – IVb klas bonitacyjnych. W dolinie rzeki Efk zalegają gleby murszowe i czarne ziemie w V i IV klasie użytków zielonych.

---

⁴ *Strategia Rozwoju Miasta Grajewa na lata 2017-2015.*

2.3.3 Warunki klimatyczne⁵

Klimat gminy Grajewo ma cechy klimatu kontynentalnego. Obszar miasta jest zaliczany do dwóch stref klimatycznych: północna część regionu leży na obszarze północno-wschodniego skraju mazurskiej dzielnicy klimatycznej, pozostały obszar należy do dzielnicy wschodniej podlaskiej. Dzielnica mazurska (najzimniejsza dzielnica klimatyczna Polski z wyjątkiem obszarów górskich) charakteryzuje się niskimi średnimi rocznymi temperaturami powietrza (od 5,5 °C do 6,5 °C). Średnie opady roczne w dzielnicy mazurskiej są znacznie wyższe niż w dzielnicy podlaskiej i wynoszą 600-700 mm, przy czym największa ich ilość przypada na miesiące letnie. Pokrywa śnieżna utrzymuje się około 90 dni. Okres wegetacyjny trwa od 187 do 195 dni. Natomiast dzielnica podlaska (w której znajduje się przeważająca część omawianego obszaru) odznacza się wyższą średnią temperaturą roczną, mniejszą ilością dni z przymrozkami oraz dłuższym okresem wegetacyjnym. Średnia temperatura roczna wynosi od 6,5 °C do 7,5 °C. Średni opad to 550-650 mm. Czas trwania pokrywy śnieżnej wynosi od 80 do 87 dni. Okres wegetacyjny zaś trwa od 195 do 200 dni.

Długość trwania lata w okolicy Grajewa wynosi 80-90 dni (ze średnią temperaturą doby ponad 15 °C), zaś zimy od 100-110 dni (ze średnią temperaturą doby poniżej 0 °C). Powyższe temperatury wpływają na krótszy niż średni w kraju okres wegetacyjny, który trwa 190-200 dni (rozpoczyna się około 10 kwietnia i kończy się 25 października). Do ujemnych zjawisk klimatycznych należą tu częste przymrozki. Początek robót polowych przypada w pierwszej dekadzie kwietnia, a przymrozki wiosenne zdarzają się także w połowie maja. Corocznie odnotowuje się zarówno późnowiosenne jak i wczesnojesienne przymrozki (110-130 dni). Ilość otrzymywanej energii słonecznej waha się od 52,5 do 55,0 kcal/mm². Względna wilgotność powietrza wynosi od 75 do 80 %, maksymalna przypada na październik –marzec 90%, najniższa jest w czerwcu 70%. W obydwu dzielnicach przeważają wiatry o kierunkach północno-zachodnich i zachodnich.

W mieście średnia ilość dni pochmurnych w ciągu roku wynosi 170-180. Suma rocznych opadów to 550-600 mm (z czego na lato przypada około 63%, na zimą około 37%). Pokrywa śnieżna zalega 90 dni, przy czym zjawiskiem dość częstym w okresie zimy jest jej zanikanie. Średnia temperatura roczna Grajewa i okolic wynosi około +7 stopni C. Przeciętnie w okolicy miasta liczba dni z wielkim mrozem (-30 °C) wynosi 4-6 dni, natomiast dni upalnych (ponad +30°C) jest 5-6.

Klimat okolicy Grajewa nie wpływa niekorzystnie na rozwój gospodarki rolno-środowiskowej. Panujące tu warunki klimatyczne nie ograniczają upraw żadnych z podstawowych roślin uprawnych.

2.3.4 Warunki występowania wód podziemnych

Województwo podlaskie charakteryzuje się niewielkimi zasobami wód podziemnych, których ilość szacuje się na poziomie 665,3 hm³ (ok. 4% zasobów krajowych). Głównym źródłem zaopatrzenia Grajewa w wodę (podobnie jak i w całym województwie podlaskim) są wody podziemne, trzecio- i czwartorzędowe. Najważniejszym źródłem ujmowania wód podziemnych dla celów użytkowych na obszarze miasta są utwory czwartorzędowe. Wyróżnia się ich trzy wodonośne poziomy: I przypowierzchniowy, II międzymorenowy oraz III (najgłębszy) spągowy. Pierwszy poziom można podzielić na obszary o różnicowanym reżimie wód i różnej przepuszczalności gruntów. Drugi zaś jest podstawowym źródłem wód podziemnych i dzieli się na poziom IIb i IIa. Wody z poziomu IIb ujmowane

⁵ Na podstawie: *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Grajewa na lata 2015-2020 Projekt*, s. 69-70.

są na głębokościach od 40 do 80 m z warstwy wodonośnej o miąższości od 4 do 36 m. Najstabilniej rozpoznany źródłem wody jest poziom III, tym niemniej również eksploatowany przez miasto.

Ze względu na swoją jakość wody podziemne są głównym źródłem zaopatrzenia w wodę do picia. Wody te podlegają szczególnej ochronie z uwagi na duże znaczenie gospodarcze oraz występujące powszechnie zagrożenie zanieczyszczeniem, a także brak możliwości szybkiego ich odnawiania. W celu ograniczenia wpływu na zasób i jakość wód podziemnych wprowadzane są strefy ochrony wokół ujęć wód⁶.

2.3.5 Sieć rzeczna i zasoby wodne

Okolice Grajewa nie posiadają znacznych zasobów wodnych. Największą rzeką jest Biebrza, która płynie 25 km na południe od Grajewa i wpada do Narwi w okolicy Wizny. Rzeką Biebrza o długości 164 km zasięgiem swojego dorzecza obejmuje cały obszar regionu Grajewa. Do niej to bezpośrednio lub pośrednio wpadają wszystkie inne, większe i mniejsze ciek wodne.⁷ Miasto Grajewe leży w dorzeczu rzeki Ełk będącej prawobrzeżnym dopływem Biebrzy, ciekami IV rzędu o długości 113,6 km (w tym 86,0 km znajduje się w granicach województwa warmińsko-mazurskiego). Powierzchnia zlewni wynosi 1524,5 km². Rzeką swój początek bierze koło miejscowości Siedliska (na Szeskiej Górze) około 12 km od Gołdapi i płynie w kierunku południowym. Następnie przepływa przez wschodnie obszary województwa warmińsko-mazurskiego (powiat gołdapski, olecki i ełcki) oraz powiaty grajewski i moniecki w województwie podlaskim. Dolny odcinek rzeki przebiega przez obszary bagien w Kotlinie Biebrzańskiej. Do głównych lewobrzeżnych dopływów Ełku należą: Mazurka, Połomska Młynówka, Karmelówka, Kanał Kuwasy, a prawobrzeżnych: Gawlik, Różanica i Binduga.

Zlewnia ukształtowana została przez zlodowacenie bałtyckie, w większości zbudowana jest z glin zwałowych z fragmentami piasków i żwirów. Koryto rzeczne ma zróżnicowany przebieg, w środkowym biegu jest uregulowane, na pozostałych odcinkach posiada meandry świadczące o jej nizinnym charakterze.

Najwyższy stan wód występuje w okresie listopad – luty, zaś najniższy w miesiącach letnich. Od 1997 roku zauważono poprawę jakości wód rzeki Ełk. Prawie na całej długości zakwalifikowano je do III klasy czystości (jedynie w Nowej Wsi Ełckiej stwierdzono II klasę).

Głównymi źródłami zanieczyszczeń rzeki Ełk w mieście Grajewe są ścieki, które pochodzą z następujących oczyszczalni⁸:

- mechaniczno-biologicznej oczyszczalni ścieków (osad, złoża i stawy biologiczne, PIX) Zakładu Wodociągów i Kanalizacji o przepustowości według projektu 600 m³/dobę;
- mechaniczno-biologicznej oczyszczalni ścieków (osad czynny) Spółdzielni Mleczarskiej „MLEKPOL” o przepustowości 1636m³/dobę (ładunek dobowy BZT5-4,90; zawiesina – 12,80; fosfor ogólny –1,60; ChZT-Cr – 50,70);
- mechaniczno-biologicznej oczyszczalni ścieków (kontener KOS-2) Produkcyjno-Usługowej Spółdzielni Pracy „ZAKREM” o przepustowości 16,8m³/dobę (ładunek dobowy zanieczyszczeń BZT5-0,03; zawiesina – 0,04; ChZT-Cr – 0,53);
- oczyszczalni mechaniczno-hydrobotanicznej z pochłaniaczami oleju Pflaiderer Grajewe S.A.

Jednym z walorów przyrodniczych miasta jest położone w północno-wschodniej części Grajewa w dolinie rzeki Ełk, płytkie jezioro stawowe Brajmura (Grajwy). Brzegi jeziora otacza rozległa strefa szuwaru trzcinowego. W przeszłości jezioro miało bezpośredni kontakt z korytem rzeki Ełk. W wyniku robót regulacyjnych przebieg trasy rzeki w rejonie jeziora Grajwy został zmieniony co spowodowało, że jezioro zostało odizolowane od rzeki. Jedyny obecny kontakt jeziora z rzeką następuje przy wysokich

⁶ Program Ochrony Środowiska dla Miasta Grajewe na lata 2014-2017 Projekt, s. 45-47.

⁷ Program Ochrony Środowiska dla Miasta Grajewe na lata 2014-2017 Projekt, s. 39.

⁸ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Grajewe na lata 2015-2020. Projekt, s. 114, 116.

stanach wody w rzece. Zasilanie jeziora następuje wodami gruntowymi z wysokiego zbocza doliny oraz rowem otwartym doprowadzającym wody z terenów przyległych do zabudowy miejskiej. Odpływ z jeziora następuje kanałem otwartym. Obniżenie poziomu wód w rzece, odgrózenie jeziora od rzeki spowodowały degradację jeziora. Przejawia się to w zmniejszeniu powierzchni lustra wody oraz intensywnym rozwoju roślinności (makrofitów). Ma to również wpływ na zmianę składu gatunkowego i liczebności fauny zasiedlającej jezioro. Jezioro Brajmura to zbiornik o charakterze bagienno-stawowym, który jest w stanie zarastania i zaniku. Brzeg jeziora jest trudnodostępny poprzez zarośla trzcinowe i szuwarowe. Jezioro Brajmura to jedno z dwóch miejsc (obok jeziora Tajno) w środkowym basenie Biebrzy, gdzie mają swoje pierzowiska ptaki kaczkowe.

Duże znaczenie dla miasta ma także położone w odległości ok. 2 km od miasta jezioro Toczyłowo należące do jezior o średniej wielkości i małej głębokości (maksymalna głębokość 9,9 m). Jego powierzchnia całkowita wynosi 101,8 ha. Objętość masy jeziora – 4 864,3 tys.m³. Zlewnia całkowita obejmuje powierzchnię 56,3 km². Dawniej było to jezioro przepływowe rzeki Legi (Jegrzni), obecnie woda z jeziora odprowadzana jest starym korytem rzeki Ełk. Na północno-zachodnim brzegu jeziora występują lasy, na północy znajduje się dzika plaża, a na południowym brzegu na skarpie położona jest wieś Toczyłowo. Pozostała część jeziora graniczy z pastwiskami i łąkami. Jest to jezioro rekreacyjne, a roślinność brzegowa jest słabo rozwinięta. Ze względu na warunki naturalne jest to zbiornik podatny na degradację (w skali trzystopniowej kwalifikuje się do III kategorii podatności na degradację). Pod względem jakości wód jezioro posiada III klasę czystości.

Jakość sanitarna wód jeziora jest bardzo dobra. Zarówno w okresie wiosennym jak i letnim pod powierzchnią i w warstwie przydennej wartość miana coli charakterystyczna jest dla I klasy czystości. Na przestrzeni ostatnich lat nie zaobserwowano pogorszenia się jakości wód jeziora.

Latem w warstwie przydennej występuje deficyt tlenowy. Zawartość związków fosforu w jeziorze jest wysoka, co bezpośrednio wpływa na eutrofizację jeziora. Mineralne związki azotowe występują w postaci amoniaku, azotanów i w małych ilościach azotynów (jako formy przejściowej). Niewielka przezroczystość wody, wysoka zawartość suchej masy sestonu, znaczne stężenie biogenywnych związków fosforu i deficyt tlenowy wskazują na podwyższoną trofię jeziora⁹.

2.3.6 Walory przyrodnicze i krajobrazowe

Grajewo leży na styku Kotliny Augustowskiej, Wysoczyzny Kolneńskiej i Pojezierza Ełckiego. Znajduje się na terenie Zielonych Płuc Polski. Walory przyrodnicze i krajobrazowe samego miasta nie należą jednak do szczególnie atrakcyjnych. To głównie okolice Grajewa posiadają duży potencjał turystyczny. Warty podkreślenia są jednak tereny leśne, przepływająca obok rzeka Ełk i znajdujące się w bliskim sąsiedztwie Biebrzański Park Narodowy i Kraina Wielkich Jezior Mazurskich. Jednym z cennych walorów przyrodniczych miasta jest jezioro Brajmura (Grajwy), którego brzegi otacza rozległa strefa szuwaru trzcinowego.

Powierzchnia lasów na terenie miasta zajmuje 81 ha, co stanowi 4,3% ogólnej powierzchni. Lasy te należą do miasta Grajewa. Są rozmieszczone nierównomiernie, duży kompleks leśny znajduje się w południowo-wschodniej części miasta. Las porastają siedliska boru świeżego oraz boru wilgotnego. Jest to las sosnowy o bogatym podsyciu i runie. Przeważają drzewostany w wieku powyżej 50 lat. Lasami na terenie miasta Grajewo zarządza Nadleśnictwo Rajgród.

W dolinie rzeki Ełk na glebach murszowo-torfowych występują olsy z olszą i domieszką brzozy i wierzby, a w posyciu z wierzbą krzaczastą, kruszyną, czeremchą.

---

⁹ *Strategia Rozwoju Miasta Grajewo na lata 2017-2015.*

Roślinność łąkowa i bagienna występuje w dolinie rzecznej i obniżeniach pojeziernych.

Ważna dla miasta jest bliskość Biebrzańskiego Parku Narodowego. Jest to jedyny w tej części kontynentu obszar bagienny obejmujący znaczną część Kotliny Biebrzańskiej – wielkiego obniżenia terenu o długości ponad 100 km, powstałego w okresie zlodowaceń: środkowopolskiego i bałtyckiego. Wypełnia ją kilkumetrowa warstwa torfu. Biebrzański Park Narodowy to największy i najbardziej naturalny w Europie Środkowej kompleks torfowisk niskich o powierzchni ok. 90000 ha, a w niewielkim stopniu torfowisk wysokich i przejściowych z bogatą szatą roślinną.

2.4 Turystyka i dziedzictwo kulturowe

Okolice Grajewa dzięki walorom środowiska przyrodniczego i kulturowego są obszarem atrakcyjnym turystycznie, zaś samo miasto ma interesującą historię sięgającą XV wieku, mimo że do obecnych czasów nie zachowało się zbyt wiele zabytków. O wysokich walorach krajobrazowych obszaru gminy świadczy zarówno zróżnicowanie terenu, bogata sieć rzeczna, wysoka lesistość oraz liczne i cenne zabytki kultury materialnej, a także formy ochrony przyrody. Okolice miasta sprzyjają wypoczynkowi i rekreacji. Turystyka ma szansę stać się dodatkową gałęzią gospodarki miasta mającą charakter uzupełniający. Grajewe może pełnić rolę bazy wypadowo-zaopatrzeniowej do terenów cennych przyrodniczo usytuowanych w okolicy miasta. Warunkami do jej rozwoju są jednak zwiększone nakłady na ochronę środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, budowa i modernizacja bazy turystycznej oraz infrastruktury technicznej.

Unikalne położenie miasta na granicy Podlasia i Mazur oraz ułożenie wśród leśnych terenów niewątpliwie wpływa na jego atrakcyjność turystyczną. Walory krajobrazowe okolic Grajewa sprzyjają rozwojowi różnych form turystyki, zwłaszcza agroturystyki. Miasto leży w sąsiedztwie rezerwatów przyrody oraz ciekawych szlaków turystycznych, co umożliwi rozwój turystyki aktywnej. Oprócz Biebrzańskiego Parku Narodowego powiat grajewski ma do zaoferowania turystom rezerwat przyrody takie jak: Czerwone Bagno (25 km od Grajewa), Czaplinc – Bełda (12 km od Grajewa), Ławski Las I i II (rezerwat leśny 15 km od Grajewa). Przez miasto przebiegają także szlaki rowerowe, a w pobliżu miasta także europejski szlak rowerowy R-11 EURO Velo.¹⁰

Najcenniejsze, podlegające ochronie zabytki na terenie miasta to:

- Kształt przestrzenny rynku i ulic wylotowych pochodzący z przełomu XVIII i XIX wieku,
- Zespół kościoła parafialnego p.w. Trójcy Przenajświętszej:
  - kościół w stylu neoromańskim murowany w latach 1878-92, posiada polichromię barwną wykonaną przez Jana Moczydłowskiego,
  - dzwonnica murowana około 1843 r.,
  - plebania murowana lata 20. XX wieku,
- Klasycystyczna kaplica cmentarna pod wezwaniem Świętej Anny, która pierwotnie była kaplicą grobową rodziny Wilczewskich, murowana w 1839 r.,
- Brama cmentarna murowana, koniec XIX w.,
- Zespół dworca kolejowego: dworzec murowany z 1873 roku,
- Murowana wieża ciśnieniowa z przełomu XIX i XX wieku,
- Cmentarz rzymsko-katolicki z początku XIX wieku,
- Klub „Hades”.

---

¹⁰ Na podstawie: *Strategia Rozwoju Miasta Grajewa na lata 2007-2015; Identyfikacja cech wyróżniających tożsamość miasta w procesie zarządzania jego marką*, E. Glińska, U. Kobylńska [red.], Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2014, s. 89-95.

Baza noclegowa w mieście jest słabo rozwinięta. Zauważa się brak większych obiektów noclegowych typu hotele, motele, schroniska. Problem ten w częściowo jest rozwiązany przez prywatne kwatery agroturystyczne, których liczba od kilku lat sukcesywnie rośnie.

2.5 Demografia

Miasto Grajewo jest zamieszkiwane przez 22 243 mieszkańców (w tym 11 449 kobiet i 10 794 mężczyzn)¹¹. Populacja miasta stanowi blisko 46% ludności powiatu grajewskiego i 1,9% ludności województwa podlaskiego.

W strukturze płciowej mieszkańców gminy nieznacznie dominują kobiety. Odsetek kobiet w ogólnej liczbie mieszkańców wynosi 51,5% (średnia dla gmin miejskich w województwie podlaskim wynosi 52,4%). Liczba ludności w mieście, powiecie grajewskim, jak i województwie podlaskim systematycznie spada. Jest to spowodowane głównie migracjami młodych mieszkańców do większych ośrodków miejskich, a także emigracją zarobkową za granicę.

Tabela 1 Liczba ludności miasta Grajewo na tle powiatu grajewskiego i województwa podlaskiego (stan na dzień 31 grudnia) – według miejsca zameldowania

Rok	2011	2012	2013	2014
Stan ludności				
Województwo podlaskie				
Ogółem	1 200 982	1 198 690	1 194 965	1 191 918
Mężczyźni	586 078	584 841	582 646	581 164
Kobiety	614 904	613 849	612 319	610 754
Powiat grajewski				
Ogółem	49 446	49 225	48 916	48 643
Mężczyźni	24 534	24 433	24 253	24 158
Kobiety	24 912	24 792	24 663	24 485
Miasto Grajewo				
Ogółem	22 455	22 375	22 246	22 243
Mężczyźni	10 891	10 860	10 766	10 794
Kobiety	11 564	11 515	11 480	11 449

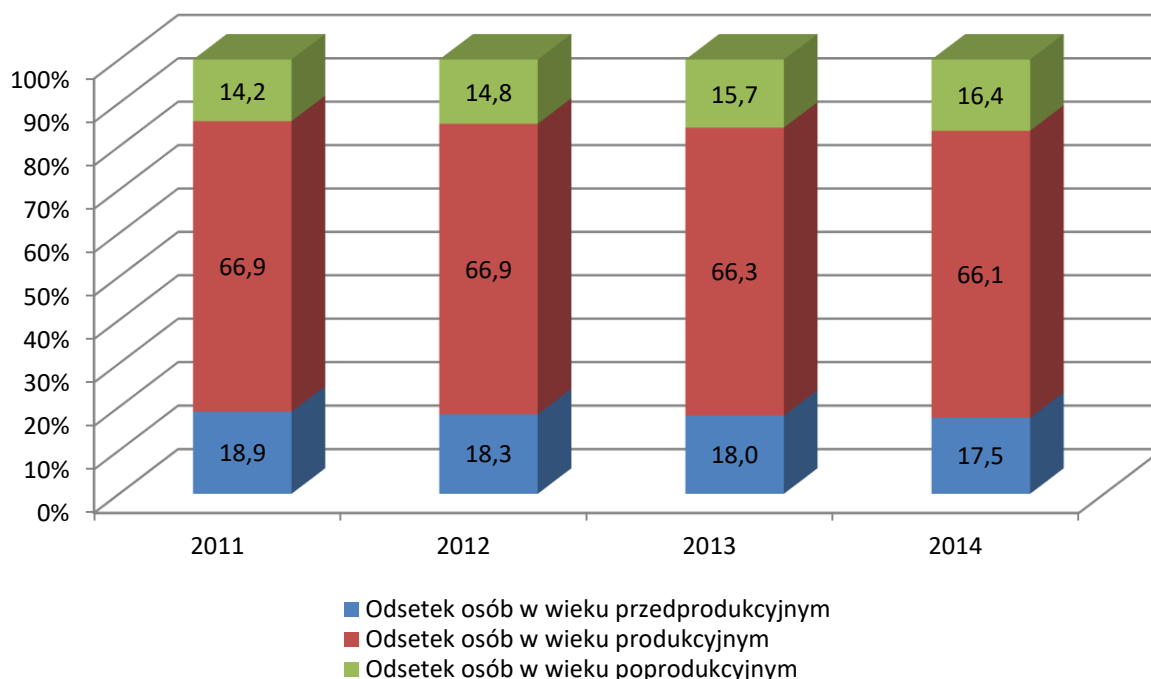
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Ludność w wieku produkcyjnym stanowi zdecydowanie największą część społeczeństwa w województwie podlaskim. W strukturze wiekowej mieszkańców Grajewo także dominuje ludność w wieku produkcyjnym (66% - stan na koniec grudnia 2014). Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym (17,5%) jest zbliżony do średniej dla gmin miejskich w województwie podlaskim wynoszącej 17%. Ludność w wieku poprodukcyjnym stanowi 16,4% w ogólnej strukturze mieszkańców (średnia dla gmin miejskich w województwie podlaskim jest nieco wyższa i sięga blisko 18%). W mieście (podobnie jak w województwie) zauważa się trend stopniowego wzrostu liczby osób w wieku poprodukcyjnym (mężczyźni – 65 lat i więcej, kobiety – 60 lat i więcej). W końcu 2014 r. udział tej grupy w ogólnej populacji ludności województwa podlaskiego osiągnął poziom 19,0% (zwiększył się o 0,5 p. proc. w stosunku do zanotowanego rok wcześniej).

¹¹ Zgodnie z danymi GUS z dnia 31.12.2014 r.

Wykres 1 Struktura wiekowa mieszkańców Grajewa w latach 2011-2014

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Strukturę ludności ze względu na wiek produkcyjny obrazuje wskaźnik obciążenia demograficznego (ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym), który w Grajewie wynosi 51,4 osoby.

W latach 2011-2014 miasto Grajewo charakteryzuje dodatni przyrost naturalny, osiągający poziom kilkudziesięciu osób rocznie (z wyjątkiem roku 2013, w którym przyrost naturalny był najniższy i wyniósł 12). W 2014 roku w mieście Grajewo wskaźnik przyrostu naturalnego wyniósł 40. Dla porównania w Wysokiem Mazowieckiem wyniósł on 18, w Zambrowie 12, w Bielsku Podlaskim 51, zaś w sąsiednim Ełku 123.

Tabela 2 Ruch naturalny ludności Grajewa w latach 2011-2014

Lata	Małżeństwa	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny
2011	114	188	167	21
2012	105	206	165	41
2013	90	185	173	12
2014	110	179	139	40

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

Należy zauważyć, że w ostatnich latach w mieście stale odnotowuje się ujemny wskaźnik salda migracji (podobnie jak w całym powiecie grajewskim). W roku 2014 z Grajewa wymeldowało się 140 osób. Saldo migracji w Grajewie jest obecnie niższe niż w innych miastach podlaskich. W Wysokim Mazowieckim wskaźnik ten wyniósł -50, w Zambrowie -128. Natomiast w położonym w województwie warmińsko mazurskim Ełku odnotowano dodatnie saldo migracji (151).

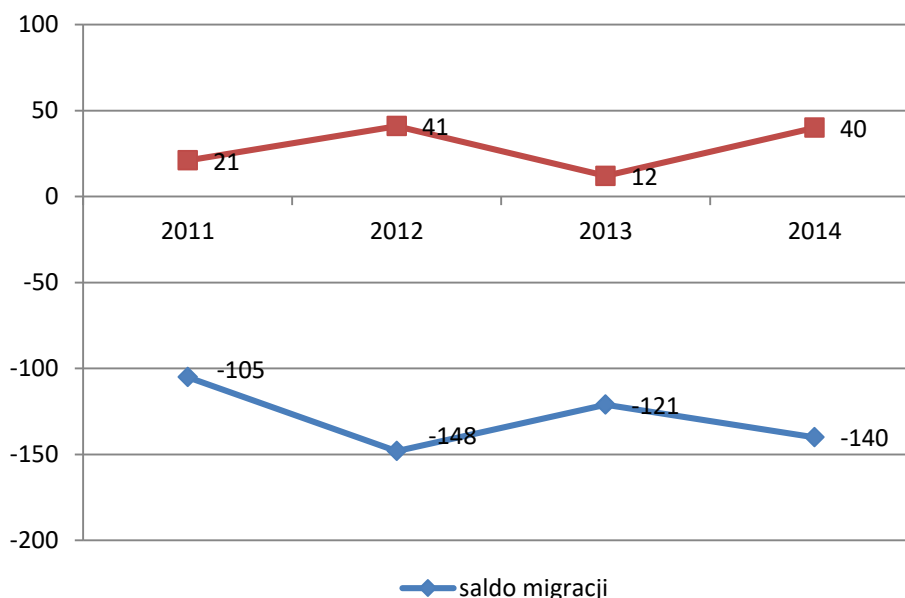
Tabela 3 Ruch wędrowski ludności Grajewa w latach 2011 - 2014

Lata	Napływ				Odływ				Saldo migracji wędrowskiej
	razem	z miast	ze wsi	z zagranicy	razem	do miast	do wsi	za granicę	+ / -
Ogółem									
2011	183	35	134	14	288	171	107	10	-105
2012	134	37	90	7	282	161	108	13	-148
2013	155	49	94	12	276	123	128	25	-121
2014	151	50	94	7	291	154	101	36	-140

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

Relacje pomiędzy wskaźnikiem przyrostu naturalnego a saldem migracji ludności w Grajewie w latach 2011-2014 przedstawia wykres nr 2.

Wykres 2 Przyrost naturalny i saldo migracji wędrowskiej mieszkańców Grajewa w latach 2011-2014

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

Gęstość zaludnienia w Grajewie wynosi 1 174 osób/km² i jest zbliżona do średniej dla miast w województwie podlaskim wynoszącej 1 237 osób/km². Dla porównania w Zambrowie gęstość zaludnienia wynosi 1170 osób/km², Wysokim Mazowieckim – 624, a w Bielsku Podlaskim – 972.

Tabela 4 Wskaźniki demograficzne miasta Grajewa

Wskaźniki modułu gminnego Ogółem		2011	2012	2013	2014
ludność na 1 km ²	osoba	1 186	1182	1175	1174
kobiety na 100 mężczyzn	osoba	106	106	107	106
małżeństwa na 1000 ludności	para	5,1	4,7	4,0	5,0
urodzenia żywe na 1000 ludności	osoba	8,4	9,2	8,3	8,1
zgony na 1000 ludności	osoba	7,42	7,36	7,76	6,27
przyrost naturalny na 1000 ludności	osoba	0,9	1,8	0,5	1,8

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

Zgodnie z prognozami Głównego Urzędu Statystycznego liczba ludności miasta Grajewa w związku z migracjami zagranicznymi, krajowymi i regionalnymi będzie stopniowo malała. W 2021 będzie ona 0,7 % niższa niż w roku 2013.

2.6 Edukacja

Na terenie miasta Grajewo funkcjonuje 7 placówek oświatowych, prowadzonych przez gminę miejską. Są to: 4 przedszkola, 3 zespoły szkół (w skład których wchodzi szkoła podstawowa i gimnazjum publiczne). We wszystkich szkołach funkcjonują pracownie komputerowe. W mieście jest także Zespół Szkół Specjalnych w Grajewie, miejski żłobek oraz Państwowa Szkoła Muzyczna I st. w Grajewie.

Edukacja przedszkolna

W Grajewie funkcjonują 4 przedszkola samorządowe z 19 oddziałami. W roku szkolnym 2013/2014 do przedszkoli prowadzonych przez miasto Grajewo uczęszczało 516 dzieci w wieku 3-6 lat. Miejską ofertę edukacyjną uzupełniło 323 miejsc w 15 oddziałach przedszkolnych funkcjonujących w szkołach podstawowych. Ogółem wychowaniem przedszkolnym w roku szkolnym 2013/2014 było objętych 839 dzieci w wieku 3-6 lat. Znajdowały się one pod opieką ponad 33 nauczycieli (wg etatów).

Tabela 5 Organizacja przedszkoli w roku szkolnym 2013/2014

Nazwa placówki	Liczba oddziałów	Liczba dzieci	Liczba nauczycieli (w etatach)
Przedszkole Miejskie nr 1	4	90	8,05
Przedszkole Miejskie nr 2	5	140	8,05
Przedszkole Miejskie nr 4	5	139	7,41
Przedszkole Miejskie nr 6	5	147	10,09
Razem	19	516	33,6

Źródło: Urząd Miasta Grajewo.

Łączna liczba uczęszczających do przedszkoli w Grajewie oraz uczęszczających do tzw. „klas zerowych” dzieci przy szkołach podstawowych w roku szkolnym 2012/2013 oraz 2013/2014 utrzymuje się na podobnym poziomie, przy czym w ostatnim analizowanym okresie liczba dzieci zwiększyła się o 52 osoby.

Tabela 6 Liczba dzieci przyjętych do przedszkoli w Grajewie w roku szkolnym 2012/2013 oraz 2013/2014

Wyszczególnienie	2012/2013	2013/2014
Łączna liczba dzieci w przedszkolach samorządowych	511	516
Liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych	276	323
Razem	787	839

Źródło: Urząd Miasta Grajewo.

Sieć publicznych przedszkoli uzupełnianych oddziałami przedszkolnymi i grupami zespołów wychowania przedszkolnego w szkołach podstawowych stwarzała możliwość korzystania z usług przedszkoli dla ponad 60% dzieci w wieku przedszkolnym. Liczba miejsc w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych w szkołach zapewnia opiekę dla wszystkich dzieci sześć- i pięcioletnich (100%), 79,91% dzieci czteroletnich, 66,67% trzylatków i 12% dzieci w wieku żłobkowym. W związku z powyższym, potrzeby społeczne w zakresie zapewnienia opieki dla dzieci są w pełni zaspokojone tylko dla sześć- i pięcioletników. Jednak zasadniczo odpowiada to obserwowanemu popytowi.

Szkoły podstawowe i gimnazja

Miasto Grajewo jest organem prowadzącym dla 3 publicznych szkół podstawowych i 3 publicznych gimnazjów. Od 1 września 2012 r. utworzono 2 nowe zespoły szkół, w skład każdego z nich weszła szkoła podstawowa i gimnazjum. Obecnie na terenie miasta funkcjonują 3 zespoły szkół.

Szczegółowa organizacja szkół miejskich w roku szkolnym 2013/2014 została zestawiona w tabeli nr 7.

Tabela 7 Organizacja szkół miejskich w roku szkolnym 2013/2014

Lp.	Nazwa szkoły	Liczba			
		uczniów klas			
		Poniżej „0”	„zerówek”	I-VI	I-III gimnazjum
1.	Szkoła Podstawowa nr 1 im. K.I. Gałczyńskiego w Zespole Szkół Miejskich nr 1 w Grajewie	-	67	310	-
2.	Szkoła Podstawowa nr 2 im. A. Mickiewicza w Zespole Szkół Miejskich nr 2 w Grajewie	73	97	482	-
3.	Szkoła Podstawowa nr 4 im. H. Sienkiewicza w Zespole Szkół Miejskich nr 3 w Grajewie	-	86	524	-
4.	Publiczne Gimnazjum nr 1 im. Polskiego Czerwonego Krzyża w Zespole Szkół Miejskich nr 1 w Grajewie	-	-	-	213
5.	Publiczne Gimnazjum nr 2 im. Sybiraków w Zespole Szkół Miejskich nr 2 w Grajewie	-	-	-	283
6.	Publiczne Gimnazjum nr 3 im. Biebrzańskiego Parku Narodowego w Grajewie	-	-	-	252
7.	Razem	73	250	1316	1 048

Źródło: Urząd Miasta Grajewo.

W roku szkolnym 2013/2014 w szkołach podstawowych na terenie miasta naukę pobierało 1316 uczniów, a w gimnazjach 1048 uczniów. Uczniowie ci znajdowali się pod opieką 215 nauczycieli.

Tabela 8 Stan zatrudnienia w etatach w roku szkolnym 2013/2014

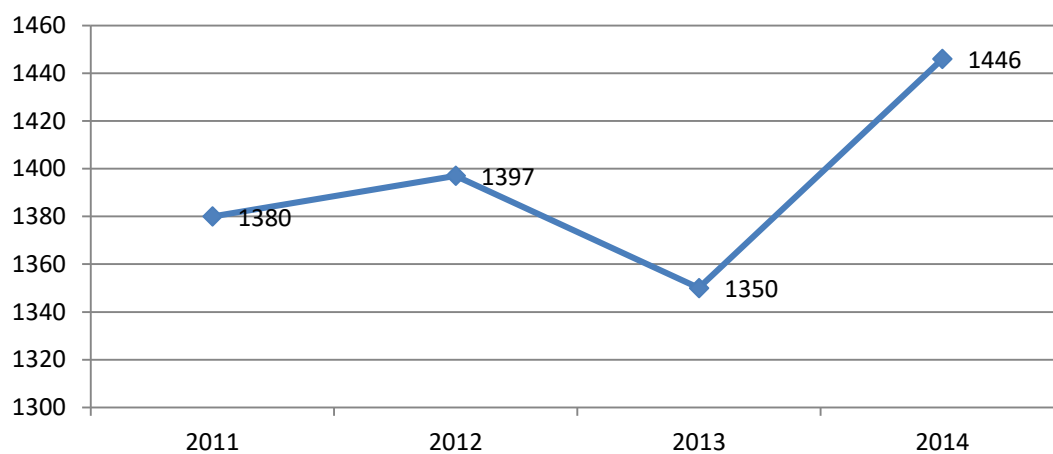
Szkoła	Liczba pracowników pedagogicznych	Liczba pracowników administracji i obsługi
ZSM nr 1	60,09	31
ZSM nr 2	77,34	32
ZSM nr 3	77,97	23
Razem	215,4	86

Źródło: Urząd Miasta Grajewo.

W roku szkolnym 2013/2014, a także 2012/2013 sieć szkół podstawowych i gimnazjów w Grajewie zabezpieczała w pełni aktualne potrzeby mieszkańców miasta.

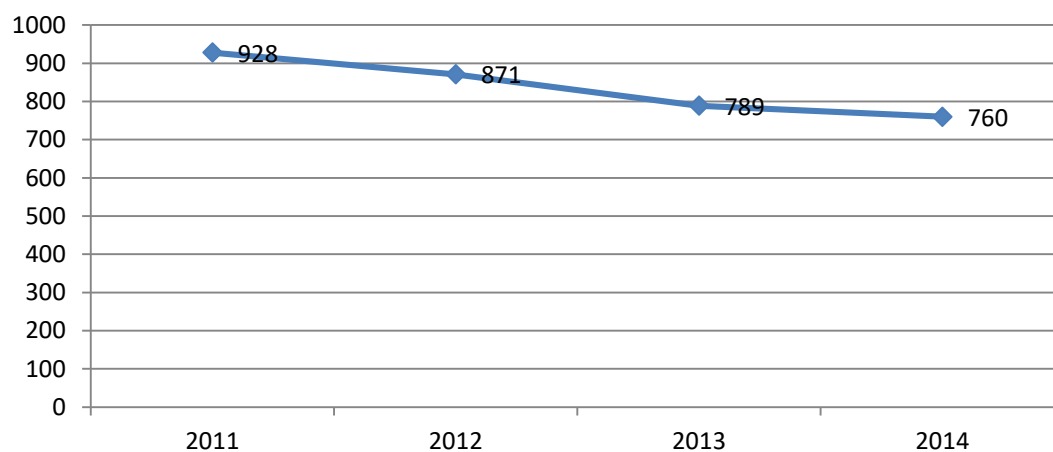
W 2014 roku odnotowano wzrost liczby uczniów w szkołach podstawowych w stosunku do roku 2013, zaś od kilku lat obserwuje się systematyczny spadek liczby uczniów w gimnazjach na terenie miasta (wykres nr 3 i wykres nr 4).

Wykres 3 Zmiany liczby uczniów w szkołach podstawowych na terenie Grajewa w latach 2011-2014

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Wykres 4 Zmiany liczby uczniów w gimnazjach na terenie Grajewa w latach 2011-2014

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

W szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzone są klasy integracyjne, zespoły nauczania indywidualnego oraz dwie klasy przysposabiające do pracy w Publicznym Gimnazjum nr 1 w ZSM nr 1 w Grajewie.

Pozostałe szkoły

Uzupełnieniem oferty edukacyjnej miasta Grajewa są dwie szkoły ponadgimnazjalne, dla których podmiotem prowadzącym jest Starostwo Powiatowe:

- a) *Zespół Szkół nr 1 w Grajewie*; w skład Zespołu Szkół Nr 1 w Grajewie wchodzi dwie placówki oświatowe:
- Liceum Ogólnokształcące im. M. Kopernika, w którym naukę pobiera 395 osoby,
  - Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych Zaoczne, w którym w 4 oddziałach pobiera naukę 141 słuchaczy.

Szkoła posiada bibliotekę, punkt multimedialny, czytelnię, stołówkę, 2 sale gimnastyczne, siłownię, 24 pracownie przedmiotowe (w tym 1 pracownia komputerowa), salę dyskotekową, strzelnicę pneumatyczną. Placówka dysponuje internatem z 27 salami mieszkalnymi. Ogółem w Zespole Szkół Nr 1 w bieżącym roku szkolnym w 20 oddziałach 2014/2015 pobiera naukę 536 uczniów i słuchaczy. Szkoła zatrudnia 72 pracowników w tym 47 pedagogicznych oraz 25 administracyjno-obslugowych.

- b) *Zespół Szkół nr 2 w Grajewie im. 9 Pułku Strzelców Konnych*, w skład którego wchodzi:
- II Liceum Ogólnokształcące (klasa ogólna i klasa sportowo-wojskowa),
  - Technikum kształcące w zawodach: technik informatyk, technik ekonomista, technik żywienia i gospodarstwa domowego, technik organizacji usług gastronomicznych, technik handlowiec.

Zespół Szkół Nr 2 w Grajewie dysponuje halą gimnastyczną, kompleksem sportowym „Moje Boisko – Orlik 2012”, „starą” salą gimnastyczną w powojennym budynku (2 sale + pracownia żywienia zbiorowego), 3 budynkami dydaktycznymi, w których znajdują się: biblioteka z Centrum Multimedialnym, 3 pracownie komputerowe, 3 pracownie języków obcych z tablicami interaktywnymi, pracownia technologii żywienia z 18 oddzielnymi stanowiskami, pracownia przedsiębiorczości z tablicą interaktywną, 13 pracowni przedmiotowych.¹²

2.7 Kultura

W mieście Grajewe prężnie działa kilka podmiotów upowszechniania kultury i sztuki tj.:

- Grajewskie Centrum Kultury w Grajewie wraz z kinem (295 miejsc),
- Miejska Biblioteka Publiczna,
- Grajewska Izba Historyczna,
- Szkoła Muzyczna.

Animatorem życia kulturalnego w mieście jest Grajewskie Centrum Kultury. Głównym celem działalności GCK jest przygotowanie społeczności lokalnej do aktywnego uczestnictwa w kulturze oraz współtworzenia jej wartości. W GCK znajduje się pracownia plastyczno-ceramiczna. Oferta kulturalna zawiera zajęcia różnych kół zainteresowań. GCK realizuje stałe formy zajęć, wśród których znajdują się: lekcje tańca, muzyki, plastyki, teatru i modelarstwa. Placówkami GCK są Grajewska Izba Historyczna, Centrum Tradycji Mleczarstwa - Muzeum Mleka oraz klub Hades.

Przy Grajewskim Centrum Kultury działają:

1. Zespół Pieśni i Tańca „Grajewianie”.
2. Kapela Podwórkowa „Paka z Grajewa”.
3. Zespół Rewiowy "Tamburmajorki".
4. Chór Miejski

---

¹² Na podstawie: www.zs2.grajewo.pl [Dostęp 6.11.2015 r.].

5. Grajewska Orkiestra Dęta
6. Zespoły Tańca Współczesnego „BANANA MAFIA”, „TEQUILA”, „I VICE VERSA”, „FIKUSIE”
7. Zespół Tańca Towarzyskiego „Slash”
8. Grupy teatralne „ECHO”, „CIEŃ” i „REBELLION”.

Zgodnie z danymi statystycznymi za rok 2014 w Grajewie odbyły się 74 imprezy kulturalne, w których łącznie uczestniczyło ponad 12 tysięcy osób (tabela 9). Dla porównania w Zambrowie i Wysokim Mazowiecku odbyło się mniej imprez, przy czym liczba uczestników była zdecydowanie wyższa niż w Grajewie. Natomiast w Bielsku Podlaskim zorganizowano aż 223 imprezy, w których wzięło udział ponad 31 tysięcy osób (tabela 9).

Tabela 9 Dane dotyczące instytucji kultury w wybranych miastach w 2014 roku

Lp.	Instytucje kultury	Grajewo	Zambrów	Wysokie Mazowieckie	Bielsk Podlaski
1.	Imprezy	74	67	45	223
2.	uczestnicy imprez	12 340	17890	17186	31790
3.	zespoły artystyczne	12	11	11	13
4.	członkowie zespołów artystycznych	386	259	132	258
5.	koła (kluby)	6	12	2	10
6.	członkowie kół (klubów)	97	268	146	206

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

Grajewskie Centrum Kultury współpracując ze szkołami, jednostkami kultury i stowarzyszeniami jest współorganizatorem wielu wydarzeń artystycznych. Wśród wydarzeń kulturalno-edukacyjnych zorganizowanych w 2014 znalazły się m.in.: koncert kolęd i pastorałek chóru miejskiego i solistek GCK, „Warto mieć marzenia” – spotkanie dla młodzieży z prezenterem Radia Zet Marcinem Wojciechowskim, spektakl teatralno-kabaretowy z udziałem aktorów z Teatru Żydowskiego, koncert hip-hopowy w klubie Hades, spotkanie autorskie z Marianem Opanią.

GCK jest organizatorem i współorganizatorem wielu cyklicznych imprez kulturalnych służących zachowaniu lokalnych obyczajów i tradycji, chroniących dziedzictwo kulturowe.

Imprezy kulturalne organizowane cyklicznie na terenie miasta Grajewo obejmują m.in.: Koncert Noworoczny, Koncert na Dzień Kobiet, Konkurs Wielkanocny, Obchody Międzynarodowego Dnia Teatru, Dni Grajewa, Gala Wilka Roku, Pożegnanie Lata – koncert disco-polo; Koncert z okazji Święta Niepodległości, Obchody Światowego Dnia Seniora, Przegląd Dorobku Kulturalnego Miasta Grajewa – Teatr, Konkurs recytatorski o „Nagrodę Burmistrza Miasta”; Konkurs Bożonarodzeniowy, Powitanie Nowego Roku – Sylwester Miejski.

W Grajewie funkcjonuje Miejska Biblioteka Publiczna z wypożyczalnią dla dorosłych oraz oddziałem dla dzieci. Placówka zatrudnia 7 osób (w przeliczeniu na etaty 6,5) i obejmuje swoją działalnością usługową teren miasta, gminy i powiatu. Księgozbiór biblioteki to ponad 59 011 woluminów książek. Biblioteka w swoim zasobie posiada 15 komputerów, w tym z dostępem dla czytelnika 11 stanowisk. W 2014 roku bibliotekę odwiedziło 20 625 czytelników (w tym wypożyczalnię dla dorosłych 10023, oddział dla dzieci 7976, czytelników 2626 osób). Jednak liczba czytelników w 2014 roku zmalała o blisko 15% w stosunku do roku poprzedniego. W ramach popularyzacji czytelnictwa placówka podejmuje wiele przedsięwzięć. Jednym z nich było utworzenie punktów bibliotecznych w przedszkolach, na oddziale dziecięcym oraz położniczo-ginekologicznym w Szpitalu Ogólnym w Grajewie.

W roku 2014 zarejestrowano blisko 15% mniej czytelników w Wypożyczalni dla dorosłych w porównaniu do roku poprzedniego. Największy spadek odnotowano wśród grupy uczniów (tabela 10).

Tabela 10 Struktura czytelnictwa mieszkańców Grajewa według zawodu

	2013	2014	Różnica
	Liczba osób	Liczba osób	Liczba osób
Ogółem	1761	1506	-255
Uczniowie	432	263	-169
Studenci	206	173	-33
Pracownicy umysłowi	432	384	-48
Robotnicy	135	114	-21
Rolnicy	36	31	-5
Inni zatrudnieni	102	102	0
Pozostali (bezrobotni)	506	439	-67

Źródło: Sprawozdanie z działalności Miejskiej Biblioteki Publicznej w Grajewie za 2014 rok.

Mniejsza liczba wypożyczeń literatury popularnonaukowej i lektur wśród młodzieży to skutek spadku liczby czytelników. Obecnie studenci i młodzież w nauce często wyszukują informacje w Internecie. Preferencje czytelnicze mieszkańców Grajewa są zróżnicowane. Z roku na rok wzrasta zainteresowanie literaturą piękną dla dorosłych. Starsi czytelnicy sięgają po powieści o tematyce obyczajowej, biograficznej, historycznej oraz pisarzy nagradzanych i powieści ekranizowane. Istnieje duże zapotrzebowanie na literaturę popularnonaukową z działy ekonomii, prawa, polityki, historii, psychologii. Młodzież z kolei często czyta literaturę o tematyce fantastycznej, przygodowej, thrillery, sensacje. Niestety w ostatnich latach zauważalna jest mniejsza liczba wypożyczeń lektur wśród młodzieży. Według danych statystycznych liczba czytelników biblioteki w roku to 2730 osób (dane z 2014 r.).

W mieście od 2009 r. funkcjonuje także Grajewska Izba Historyczna będąca samorządową instytucją kultury. Prekursorem Grajewskiej Izby Historycznej była powstała w latach 90-tych XX wieku Izba Pamięci Ziemi Grajewskiej. Obecnie GIH jest przede wszystkim placówką o charakterze „paramuzealnym” oraz ośrodkiem badań i dokumentacji w zakresie lokalnej historii. Jej głównym celem statutowym jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr kulturalno-historycznego dziedzictwa mieszkańców miasta Grajewa i regionu o charakterze materialnym i niematerialnym. Izba organizuje wystawy stałe i czasowe, konferencje, prowadzi badania terenowe i kwerendy archiwalne, działalność wydawniczą, współorganizuje uroczystości rocznicowe i patriotyczne. Jej działalność jest dostrzegalna i pozytywnie oceniana nie tylko w lokalnym środowisku, ale także poza nim.

Od grudnia 2016 roku w Grajewie działa Centrum Tradycji Mleczarstwa - Muzeum Mleka, które stanowi unikatową ofertą kulturalną prezentującą dorobek kultury materialnej i przemysłowej oraz historii i tradycji związanych z przemysłem mleczarskim, a także przybliżające informacje i ciekawostki na temat mleka.

Przejawem kultury jest także wydawana przez Urząd Miasta Grajewa i skierowana do mieszkańców miasta i gminy Gazeta Grajewska. Gazeta udostępniana w formie bezpłatnej zawiera aktualne informacje m.in. o realizowanych i planowanych projektach, wydarzeniach, inwestycjach w mieście.

W Grajewie działa 15 organizacji pozarządowych, m. in. powołano Stowarzyszenie o nazwie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Grajewie (2012 r.), w którym prowadzone są wykłady, seminaria i warsztaty dla osób w wieku emerytalnym i niepełnosprawnych.

2.8 Organizacje pozarządowe

W mieście funkcjonuje ponad 50 organizacji pozarządowych. Do najbardziej aktywnych z nich należą:

1. UKS UNIHOCA „ZNICZ” przy Szkole Podstawowej Nr 1 im. K.I. Gałczyńskiego w Grajewie, ul. Szkolna 12, 19-200 Grajewo,
2. Stowarzyszenie Lepsze Grajewo, Os. Centrum 10/8, 19-200 Grajewo,
3. Stowarzyszenie Szkoła Naszą Szansą, ul. Ełcka 11, 19-200 Grajewo,
4. Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Społecznych na Rzecz Osób Niepełnosprawnych, Os. Centrum 38A, 19-200 Grajewo,
5. Towarzystwo Przyjaciół 9 Pułku Strzelców Konnych, ul. Ełcka 30, 19-200 Grajewo,
6. Klub Sportowy GLADIATOR, Os. Południe 29/18, 19-200 Grajewo,
7. Klub Sportowy WARMIA, ul. Piłsudskiego 30A, 19-200 Grajewo,
8. Związek Strzelecki „Strzelec” Organizacja Społeczno-Wychowawcza Jednostka Strzelecka 1011 Grajewo, ul. Wojska Polskiego 61B skr. poczt. 86, 19-200 Grajewo,
9. Stowarzyszenie „HARMONIA”, Os. Centrum 29A/11, 19-200 Grajewo,
10. Klub Sportowy CKF OBI, ul. Grunwaldzka 1, 19-203 Grajewo,
11. Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Grajewie, ul. Wojska Polskiego 20, 19-200 Grajewo,
12. Fundacja Obywatele Grajewa, ul. M. Kopernika 4, 19-200 Grajewo,
13. Stowarzyszenie Morsów „Grajewskie Wilki”, Os. Południe 17/45, 19-200 Grajewo,
14. Stowarzyszenie Kultura Niezależna, Os. Południe 3/6, 19-200 Grajewo,
15. Klub Sportowy „Maratonka” Grajewo, ul. Konstytucji 3 Maja 34, 19-200 Grajewo.

Organizacje te funkcjonują w obszarze pomocy społecznej, edukacji, kultury i sportu, uzupełniając ofertę instytucji samorządowych.

2.9 Udział gminy w związkach komunalnych i stowarzyszeniach¹³

W chwili obecnej miasto Grajewo jest członkiem Związku Komunalnego Biebrza z siedzibą w Dolistowie Starym, a także Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury z siedzibą w Wojewodzinie.

Związek Komunalny Biebrza z siedzibą w Dolistowie Starym został zarejestrowany w Rejestrze związków międzygminnych w dniu 22 listopada 2001 roku pod pozycją 231. **Założycielami** Związku Komunalnego Biebrza są następujące gminy: Dąbrowa Białostocka, Goniądz, Jaświły, Lipsk, Mońki, Nowy Dwór, Suchowola, Sztabin, Trzcianne. W kolejnych latach do Związku przystąpiły: Miasto Augustów, Gm. Augustów, Gm. Nowinka, Gm. Bargłów Kościelny, Miasto Grajewo, Gm. Grajewo, Gm. Rajgród, Gm. Płaska. Obecnie w skład Związku Komunalnego Biebrza wchodzi 17 gmin. Zakres zadań wykonywanych przez ZKB określony został w Statucie Związku i obejmuje:

- podjęcie i kontynuowanie działań w zakresie ochrony środowiska na terenie gmin wchodzących w skład Związku,
- realizacja zadań mających na celu zatrzymanie, a następnie odwrócenie niekorzystnych zmian zachodzących w środowisku naturalnym Dorzecza Biebrzy,
- prowadzenie studiów i badań w zakresie racjonalizacji korzystania ze środowiska,
- realizacja programu rozwoju i promocji turystyki i agroturystyki wraz z obiektami infrastruktury towarzyszącej na terenie gmin tworzących Związek,

¹³ Materiały z Urzędu Miasta Grajewo.

- inicjowanie współpracy międzyregionalnej i zagranicznej ze szczególnym uwzględnieniem współpracy przygranicznej,
- opracowywanie programów przedsięwzięć gospodarczych.

Urzeczywistnienie statutowych celów Związku następuje poprzez realizację projektów z zakresu ochrony środowiska, ochrony przyrody, zrównoważonego rozwoju ze szczególnym uwzględnieniem kompleksowych rozwiązań z zakresu gospodarki odpadami.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury z siedzibą w Wojewodzinie (stowarzyszenie gmin: Grajewo, Radziłów, Rajgród, Szczuczyn, Wąsosz, Bargłów Kościelny, Jedwabne, Przytuły i Miasta Grajewo). Zarząd LGD na posiedzeniu w dniu 28 sierpnia 2015 r. przyjął Miasto Grajewo w poczet członków Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Biebrzański Dar Natury. Przystąpienie do LGD daje Miastu Grajewo możliwość ubiegania się o dodatkowe środki finansowe w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS), co przyczyni się do intensyfikacji rozwoju, zarówno w zakresie inwestycji, jak i kapitału ludzkiego.

Lokalna Grupa Działania (LGD) opiera się na partnerstwie trzech sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego. Członkami LGD mogą być m.in. przedstawiciele samorządów gmin, placówek oświaty, kultury, parafii, organizacji i stowarzyszeń działających na danym terenie, firm, spółdzielni itp.

W obliczu nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020, Miasto Grajewo będzie wraz ze wszystkimi gminami członkowskimi LGD podejmować działania prowadzące do rozwiązywania wspólnych problemów oraz wzmocnienia szans rozwojowych na terenie objętym LSR. Na podstawie dotychczasowych doświadczeń i pozytywnych praktyk, podjęte wspólnie działania zaowocują poprawą jakości życia mieszkańców i podniesieniem konkurencyjności gospodarki.

Miasta Grajewo przystąpiło do **Stowarzyszenia Łomżyńskie Forum Samorządowe**. Stowarzyszenie Łomżyńskie Forum Samorządowe realizuje cele m.in. poprzez: reprezentowanie interesów samorządów na forum wojewódzkim, ogólnopolskim i międzynarodowym; podejmowanie inicjatyw, promowanie oraz aktywne popieranie wszelkich działań mających na celu rozwój przedsiębiorczości samorządów w oparciu o środki pomocowe Unii Europejskiej oraz innych krajowych i międzynarodowych instytucji finansowych; inspirowanie i podejmowanie wspólnych inicjatyw służących społeczno-gospodarczemu rozwojowi gmin i powiatów; nawiązywanie kontaktów zagranicznych na poziomie Euroregionu; prowadzenie pracy informacyjnej, konsultacyjnej i programowej mającej na celu wspólne rozwiązywanie problemów w zakresie poszczególnych dziedzin działalności samorządu terytorialnego. Przystąpienie Miasta Grajewo do Stowarzyszenia Łomżyńskie Forum Samorządowe pozwoli Miastu m.in. na, wspólne z innymi gminami i powiatami, aplikowanie i realizowanie projektów ponadgminnych dofinansowanych ze źródeł zewnętrznych, w tym z UE.

Miasto Grajewo było członkiem **Stowarzyszenia miast i gmin „Rzeka historii”** (data wpisu do rejestru stowarzyszeń 09.04.2013 r., data wykreślenia 22.07.2015 r.). Stowarzyszenie miało łączyć sąsiadujące samorządy: Miasto Grajewo, Gminę Prostki, Miasto i Gminę Rajgród, Gminę Grajewo oraz Gminę Radziłów. Celem Stowarzyszenia było między innymi działanie na rzecz rozwoju społecznego, gospodarczego, kulturalnego i turystycznego Miast i Gmin należących do Stowarzyszenia, wsparcie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości oraz tworzenie regionalnego produktu turystycznego i zarządzanie marką tego produktu.

2.8 Baza sportowa

Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Grajewie wykonuje zadania z zakresu sportu i rekreacji oraz działa na rzecz rozwoju bazy sportowo-turystycznej. Miasto zapewnia bezpłatny dostęp do infrastruktury sportowej. Obiekty sportowe funkcjonujące na terenie miasta scharakteryzowano w tabeli 11.

Tabela 11 Obiekty sportowe w Grajewie

Obiekty sportowe	Charakterystyka obiektu
Stadion Miejski im. Witolda Terleckiego	Stadion Miejski jest najokazalszym obiektem sportowym w Grajewie: boisko o wymiarach 105 m długości i 64 m szerokości, 1500 miejsc siedzących na trybunie głównej oraz 240 miejsc na trybunie dla gości. 29 września 2006 r. odbyła się uroczystość nadania Stadionowi Miejskiemu w Grajewie imienia Witolda Terleckiego - założyciela Gimnazjalnego Klubu Sportowego oraz protoplasty Klubu Sportowego WARMIA GRAJEWO. Stan techniczny: dobry.
Siłownia zewnętrzna w Parku Solidarności przy ul. Buczka	Na terenie Parku Central w Grajewie zamontowano urządzenia siłowni zewnętrznej, z których można korzystać bezpłatnie. Inwestycja została zrealizowana przez Miasto Grajewo w 2013 r. Siłownia składa się z 10 urządzeń, między innymi z prasy nożnej, wyciągu górnego, twistera, wioślارza, krzesła i biegacza. Stan techniczny: dobry.
Hala Sportowa MOSiR	Jest to największy zamknięty obiekt sportowy w Grajewie: duża sala ma wymiary 42 x 21, mała - zapaśnicza: 14 x 6. W budynku znajduje się także sauna oraz siłownia.
Boisko wielofunkcyjne przy ZSM Nr 1 w Grajewie	Na boisku znajdują się pola do gry w piłkę ręczną, siatkówkę, kosza i tenisa ziemnego, a także urządzenia lekkoatletyczne (bieżnia, skocznia w dal, rzutnia kulą). Stan techniczny: dobry.
Boisko wielofunkcyjne przy SP Nr 2 i PG Nr 2 w Grajewie, ul. Mickiewicza 1	Boisko o wymiarach 25x24m jest ogólnodostępnym obiektem sportowym, z którego można korzystać bezpłatnie. Znajdują się na nim pola do gry w piłkę ręczną (40x20m), siatkówkę (18x9m), koszykówkę (28x15m) i tenisa ziemnego (23,77x10,97). Stan techniczny: dobry.
Boisko wielofunkcyjne przy SP Nr 4 i PG Nr 3 w Grajewie, ul. Konstytucji 3-go Maja 23	Na boisku znajdują się m.in. pola do gry w piłkę ręczną, siatkówkę, kosza i tenisa ziemnego. Stan techniczny: dobry.
Boisko do piłki nożnej przy Klubie HADES	Wymiary boiska: 105 m długości, 72 m szerokości Stan techniczny: dobry.
Boiska do siatkówki plażowej przy Klubie HADES	Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Grajewie dysponuje 2 boiskami do siatkówki plażowej. Wymiary obu boisk: 16 m długości, 8 m szerokości. Boisko sezonowe.
Miasteczko Ruchu Drogowego (Park Solidarności)	Miasteczko zostało urządzone z myślą o najmłodszych. Asfaltowe kręte uliczki są opatrzone prawdziwymi znakami drogowymi; w tym miejscu można więc uczyć dziecko przechodzenia przez jezdnię, bezpiecznej jazdy na rowerze z uwzględnieniem zasad ruchu drogowego. Stan techniczny: średni.
Kompleks Boisk „ORLIK”, ul. 11-go Listopada	"Orlik" przy ul. 11-go Listopada jest miejskim kompleksem boisk ogólnodostępnych powstałych w ramach programu „Moje Boisko - Orlik 2012". "Orlik" jest oświetlony i wyposażony w: boisko piłkarskie ze „sztuczną trawą" oraz boisko wielofunkcyjne do gier zespołowych o nawierzchni poliuretanowej, a także budynek zaplecza sanitarno-szatniowego. Dodatkowo wybudowano urządzenia lekkoatletyczne: bieżnię, skocznnię w dal, pole do rzutu kulą. Stan techniczny: dobry.

Kompleks Boisk „ORLIK”, ul. Wojska Polskiego 84 (przy Zespole Szkół nr 2 im. 9 Pułku Strzelców Konnych)	"Orlik" przy ul. Wojska Polskiego jest powiatowym kompleksem boisk ogólnodostępnych wraz z szatniami i zapleczem socjalnym. W Grajewie powstał kompleks wyposażony w boisko wielofunkcyjne: 2 pola do kosza (13x24), tenisa, do siatkówki (wym.9x18), piłki ręcznej (20x40), a także w boisko do piłki nożnej (26x46). Stan techniczny: dobry.
Lodowisko "Biały Orlik" Grajewo, ul. 11-go Listopada	Uruchamiane w okresie zimowym na terenie "letniego Orlika" lodowisko o wymiarach tafli lodu: 16 na 26 m o łącznej powierzchni 416 m ² . Wstęp na lodowisko jest bezpłatny. Jest możliwość wypożyczenia łyżew oraz ostrzenia łyżew. Obiekt sezonowy.
Pływalnia Miejska	Kryty basen wraz z zapleczem SPA, w którym znajdują się pomieszczenia do masażu, grot solna, zespół saun. W strefie hali basenowej znajduje się niecka sportowa o wym. 25 m x 12,5 m i 6 torach, wyposażona w liny wydzielające. Z myślą o najmłodszych powstała niecka rekreacyjna o wym.7,5 m x 12, 5 m z brodzikiem i z różnymi atrakcjami: armatkami wodnymi, wodospadem, gejerem, grzybkiem wodnym. Stan techniczny: bardzo dobry.

Źródło: dane z Urzędu Miasta Grajewo, www.grajewo.pl [Dostęp 09.11.2015r.]

W roku 2014 liczba klubów sportowych nieznacznie wzrosła w porównaniu z rokiem 2012, przy czym liczba członków wzrosła znacząco. Zwiększyła się też liczba ćwiczących, co może świadczyć o wzroście zainteresowania kulturą fizyczną w mieście. Liczba trenerów i instruktorów sportowych w analizowanym okresie utrzymuje się na zbliżonym poziomie (tabela 12).

Tabela 12 Kluby sportowe w Grajewie w wybranych latach

Wyszczególnienie	2012 r.	2014 r.
Kluby	13	14
Członkowie	728	844
Ćwiczący	708	791
Sekcje sportowe	44	42
Trenerzy	9	10
Instruktorzy sportowi	27	28
Inne osoby prowadzące zajęcia sportowe	12	9

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

W Grajewie co roku organizowane są także liczne imprezy sportowe. W 2015 r. w mieście odbyły się¹⁴:

1. XVII Międzynarodowy Uliczny Bieg Wilka
2. Mecz piłki nożnej III ligi WARMIA Grajewo – Olimpia Zambrów
3. Mecz piłki nożnej trampkarzy MOSiR Grajewo – Dąb Dąbrowa Białostocka
4. Gimnazjada
5. Igrzyska LA
6. Mecz piłki nożnej trampkarzy MOSiR Grajewo – Wigry II Suwałki
7. Mecz piłki nożnej juniorów młodszych MOSiR Grajewo – MOSP Białystok
8. Mecz piłki nożnej III ligi WARMIA Grajewo – Znicz Biała Piska
9. Mecz piłki nożnej trampkarzy MOSiR Grajewo – Pomorzanka Sejny
10. Mecz piłki nożnej Młodzików WARMIA Grajewo – Polonia Raczki
11. Mecz piłki nożnej III ligi WARMIA Grajewo – MKS Korsze
12. Mecz piłki nożnej juniorów młodszych MOSiR Grajewo – ŁKS Łomża
13. IV Bieg Rodzinny
14. Turniej „Wymiatacze”

¹⁴ Na podstawie danych z Urzędu Miasta Grajewo, www.grajewo.pl [Dostęp 09.11.2015r.].

15. IX Mikołajkowy Turniej Karate

2.9 Ochrona zdrowia

Mieszkańcy Grajewa znajdują się pod opieką 17 podmiotów świadczących usługi z zakresu ochrony zdrowia, z których trzy mają charakter placówek publicznych. Na terenie miasta w Szpitalu Ogólnym im. Witolda Gineła znajduje się jedna placówka lecznictwa zamkniętego (w zakresie: chirurgii ogólnej, położnictwa i ginekologii, pediatrii, chorób wewnętrznych i kardiologii, chirurgii dziecięcej, intensywnej terapii i chorób zakaźnych).

Tabela 13 Obiekty ochrony zdrowia w Grajewie w latach 2012-2014

Wyszczególnienie	2012 r.	2013 r.	2014 r.
Liczba przychodni ogółem	18	18	17
Przychodnie podległe samorządowi terytorialnemu	3	3	3
Przychodnie na 10 tys. ludności	8	8	8
Podstawowa opieka zdrowotna - porady	117 390	116 050	113 007
Ambulatoryjna opieka zdrowotna – porady lekarskie	212 518	212 907	211 711
Apteki	12	13	13
Liczba ludności na 1 aptekę ogólnodostępną	1 865	1 711	1 711

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Zgodnie z danymi statystycznymi w latach 2012-2014 liczba udzielanych porad w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej w mieście systematycznie spada. W Grajewie funkcjonuje obecnie 13 aptek. Wskaźnik dotyczący liczby osób przypadających na 1 ogólnodostępną aptekę wynosi 1 711 i nie zmienił się w stosunku do roku 2013 r. (dla województwa podlaskiego wynosi 3 088).

Głównymi podmiotami zaspokajającymi potrzeby mieszkańców z zakresu ochrony zdrowia w Grajewie są:

1. Szpital Ogólny im. Dr W. Gineła w Grajewie; 19-200 Grajewe ul. Konstytucji 3-Maja 34
2. NZOZ FENIKS SC K. Klimaszewska, B. Łukawska-Perkowska, D. Mejnner, 19-200 Grajewe, ul. Krasickiego 4
3. NZOZ MEDICUS SC A. I D. Leończyk, 19-200 Grajewe, os. Południe 9
4. Zakład Podstawowej Opieki Zdrowotnej w Grajewie ,19-200 Grajewe, ul. Kolejowa 8.

2.10 Pomoc społeczna

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Grajewie zatrudnia 26 pracowników, w tym 11 prowadzących działalność środowiskową w zakresie pomocy społecznej oraz 9 opiekunek domowych świadczących usługi opiekuńcze dla osób starszych i niepełnosprawnych w ramach zadań własnych. Jeden pracownik socjalny obejmuje swoją działalnością średnio 1969 osób. MOPS w Grajewie realizuje zadania ustawowe, w szczególności dotyczące pomocy społecznej, świadczeń rodzinnych, zaliczek alimentacyjnych, ubezpieczeń społecznych, przeciwdziałania przemocy w rodzinie, dożywiania dzieci, pracy socjalnej i innych. Placówka prowadzi także działalność mającą na celu zintegrowanie ludzi starszych oraz zaktywizowanie bezrobotnych.

Jednostkami organizacyjnymi MOPS w Grajewie są następujące podmioty:

- Środowiskowy Dom Samopomocy dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi, który działa od 1997 roku. Placówka przeznaczona jest dla osób dorosłych z przewlekłymi zaburzeniami psychicznymi, mającymi trudności w życiu codziennym tj. wymagających wsparcia niezbędnego do życia w środowisku rodzinnym, społecznym i niepełnosprawnych intelektualnie. Celem działalności domu jest stwarzanie możliwości i poprawa jakości życia podopiecznych w ich własnym środowisku poprzez prowadzenie rehabilitacji

psychospołecznej. Środowiskowy Dom Samopomocy finansowany ze środków budżetu centralnego. Jest to placówka przeznaczona dla 34 osób.

- Dom Dziennego Pobytu „Klub Seniora” do którego uczęszczają osoby w wieku poprodukcyjnym – emeryci i renciści. Klub funkcjonuje od 1993 roku. W skali roku korzysta z niego ponad 100 osób. Dom oprócz pomocy jaką seniorzy uzyskują w postaci obiadów, realizuje działalność kulturalno-rozrywkową skierowaną do osób starszych. Jest to miejsce, w którym mogą oni poznać nowych przyjaciół i miło spędzić czas uczestnicząc we wspólnych zabawach. Członkowie mogą realizować tu swoje artystyczne pomysły w pracach dekoratorskich, w poezji, występach kabaretowych. Wiele działań jest inicjowanych przez samych seniorów. Członkowie klubu uczestniczą także w zajęciach Uniwersytetu Trzeciego Wieku, który rozpoczął działalność w 2012 roku. Klub Seniora jest placówką finansowaną z budżetu miasta.
- Klub „Zdrowie i Trzeźwość”, w ramach którego działa świetlica socjoterapeutyczna i kuratorska. Są to placówki dziennego pobytu dla dzieci z rodzin niewydolnych wychowawczo, patologicznych. W świetlicach uczestnicy mają zapewnioną opiekę, wychowanie, pomoc w nauce i posiłki w czasie ich pobytu oraz inną pomoc w zależności od indywidualnych potrzeb. Działająca przy Klubie świetlica socjoterapeutyczna skupia 35 dzieci z rodzin z problemem alkoholowym bądź rodzin niezaradnych życiowo. Klub „Zdrowie i Trzeźwość” jest placówką pobytu dziennego finansowaną przez miasto ze środków na przeciwdziałanie alkoholizmowi. Przy Klubie działają także grupa AA, grupa wsparcia dla kobiet.

Jak wykazują statystyki MOPS w Grajewie na przestrzeni lat 2012-2014 liczba osób korzystających z pomocy nieznacznie wzrosła. W roku 2012 do MOPS w Grajewie zgłosiło się po pomoc ponad 2300 osób, co stanowiło 10% społeczności miasta, podczas gdy w roku 2014 liczba świadczeniobiorców tej placówki wynosiła 2404 (co stanowiło 11% populacji Grajewa). MOPS w Grajewie ustala przyczyny zwracania się o pomoc. Do najczęstszych zalicza się: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.

Tabela 14 Powody udzielenia pomocy i wsparcia w MOPS w Grajewie w latach 2012-2014

	Przyczyny trudnej sytuacji życiowej	2012		2013		2014	
		Liczba rodzin ogółem	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin ogółem	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin ogółem	Liczba osób w rodzinach
1	Ubóstwo	646	2018	697	2143	667	1983
2	Sieroctwo	0	0	1	3	1	2
3	Bezdomność	1	1	4	4	7	7
4	Potrzeba ochrony macierzyństwa	46	-	48	-	44	-
5	w tym wielodzietność	44	-	45	-	40	-
6	Bezrobocie	583	1934	648	2116	618	1942
7	Niepełnosprawność	256	645	249	634	242	593
8	Długotrwała lub ciężka choroba	109	188	119	222	119	196
9	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	113	438	124	474	127	475
12	Przemoc w rodzinie	0	0	1	5	1	5
13	Alkoholizm	36	63	39	69	40	59
14	Narkomania	1	1	1	1	3	6
15	Trudności w adaptacji do życia po wyjściu z zakładu karnego	1	1	1	1	4	7
18	Zdarzenia losowe	0	0	2	7	5	17
	Razem *	796	2320	874	2546	859	2404

Źródło: MOPS w Grajewie.

* rzeczywista liczba rodzin i osób korzystających z pomocy.

Aktualnie realizowane zadania szeroko rozumianej pomocy społecznej nie ograniczają się tylko do pomocy finansowej. Skupiają się na wszechstronnym wsparciu dla dobra rodziny jako podstawowej komórki społeczeństwa. Od 2014 r. w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Grajewie realizowane jest nowe zadanie – asystentura rodziny, która polega na towarzyszeniu rodzinie z dziećmi w poszukiwaniu wyjścia z trudnej sytuacji życiowej. Funkcję asystenta rodziny wprowadziła ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Asystenci rodziny są przydzielani tylko wówczas, gdy konieczność taka wyniknie z analizy sytuacji rodziny przeżywającej problemy na wniosek pracownika socjalnego lub na mocy decyzji sądu rodzinnego. Zadaniem asystenta rodziny jest m.in.: udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w rozwiązywaniu problemów socjalnych i problemów wychowawczych z dziećmi oraz w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymaniu pracy zarobkowej. W 2014 roku asystenturą objęto w mieście 16 rodzin.

W 2014 roku Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Grajewie realizował także przyjęty przez Radę Miasta Grajewo „Program działań wspierających rodziny wielodzietne zamieszkałe na terenie miasta Grajewo” – Lokalna Karta Dużej Rodziny. Program ten ma na celu promowanie modelu rodziny wielodzietnej, a także wzmocnienie jej kondycji poprzez poszerzenie katalogu ulg i podejmowanie innych działań mających na celu wspieranie dużych rodzin, kształtowanie pozytywnego wizerunku rodziny wielodzietnej, zwiększenie dostępu do usług z dziedziny kultury i sportu jej członkom. W 2014 r. Ośrodek przyjął 104 wnioski i wydał 534 karty. MOPS w 2014 roku realizował także „Program

osłonowy wsparcia rodzin wielodzietnych na lata 2013-2014 w związku z nowym systemem gospodarowania odpadami komunalnymi”.¹⁵

W mieście funkcjonuje Dom Pomocy Społecznej w Grajewie zapewniający całodobową opiekę dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym intelektualnie (chłopcom). Placówka posiada 39 miejsc, obecnie przebywa w niej 35 mieszkańców. Są to wychowankowie głównie z głębokim i znacznym upośledzeniem. Środowiskowy Dom Samopomocy finansowany ze środków budżetu centralnego.¹⁶

W Grajewie prężnie działają także dwie organizacje pozarządowe obejmujące pomocą osoby niepełnosprawne: Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Społecznych na Rzecz Osób Niepełnosprawnych (SWISON) w Grajewie oraz Stowarzyszenie „Szkoła Naszą Szansą” przy Zespole Szkół Specjalnych w Grajewie. Z inicjatywy Stowarzyszenia Wspierania Inicjatyw Społecznych na Rzecz Osób Niepełnosprawnych w 2001 roku utworzono w Grajewie Warsztat Terapii Zajęciowej, który jest finansowany z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Głównym zamierzeniem warsztatu jest rehabilitacja społeczna i zawodowa, mająca na celu przygotowanie uczestników do życia w społeczeństwie.¹⁷

Mieszkańcy miasta są także objęci pomocą społeczną Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Grajewie, które realizuje zadania z zakresu polityki parorodzinnej oraz wspierania osób niepełnosprawnych.

2.11 Infrastruktura techniczna miasta

2.11.1 Sieć wodociągowa

System wodociągowy Grajewa stanowi zintegrowany układ ciśnieniowy zasilany z 8 ujęć wód podziemnych (sześć z nich jest pełnosprawnych i eksploatowanych naprzemiennie, dwa stanowią rezerwę), ujmujących czwartorzędowe piętro wodonośne. Ujęcie wody zlokalizowane jest na północno-wschodnich obrzeżach miasta Grajewa na działkach stanowiących własność Miasta. Zarządcą ujęcia jest Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Grajewie.

Łączna dobową zdolność produkcyjną ujęć wynosi około 8,1 tys. m³/d, a średnie dobowe zapotrzebowanie na wodę ok. 4,2 tys. m³/d. W celu pokrycia wzrostu poboru wody z wodociągu w dniach i godzinach jej maksymalnego zużycia wykorzystuje się rezerwę wody zgromadzonej w dwóch zbiornikach retencyjnych o pojemności 1000 m³ każdy. Dobowa zdolność produkcyjna urządzeń uzdatniania wody wynosi 9,6 tys. m³/d, natomiast całego wodociągu 15,6 tys. m³/d.¹⁸

Całkowita długość sieci wodociągowej w Grajewie wynosi 54 km, w tym 5,5 km stanowią przewody magistralne, sieć rozdzielcza 48,5 km, długość przyłączy 26,5 km¹⁹. Do sieci wodociągowej przyłączonych jest 1952 budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania. Sieć wodociągowa na terenie miasta zaopatruje w wodę blisko 21,7 tys. osób, co stanowi ok. 97,4% mieszkańców miasta Grajewa.

Wydajność miejskiego ujęcia i stacji uzdatniania wody jest wystarczająca na pokrycie potrzeb na wodę wszystkich mieszkańców miasta, dzięki czemu możliwa jest dalsza rozbudowa sieci wodociągowej na tych terenach, które do tej pory nie są zwodociągowane.

¹⁵ Na podstawie danych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Grajewie.

¹⁶ *Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Grajewskim na lata 2007-2016.*

¹⁷ *Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Grajewskim na lata 2007-2016.*

¹⁸ Na podstawie: *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Grajewa na lata 2015-2020 Projekt*, s. 111.

¹⁹ Na podstawie: *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Grajewa na lata 2015-2020 Projekt*, s. 111.

Do osiedli i ulic dotychczas nieuzbrojonych w całości lub częściowo w sieć wodociągową należą²⁰:

- Osiedle M. Konopnickiej, ulice: Konopnickiej, Kolejowa, Działkowa, Stefczyka, Kwiatowa, Konopska, Łąkowa, Miodowa, Miła, Cicha, Wrzosowa;
- Osiedle Parkowe, część ul. 11 Listopada;
- Osiedle Wiktorowo, część ul. Skośnej;
- Centrum Miasta, część ul. J. Piłsudskiego;
- ulice: Elektryczna, Topolowa, Ekologiczna i nowo projektowane przy ulicy Elektrycznej;
- Osiedle Jana Pawła II (tereny po jednostce wojskowej), ulice nowo projektowane;
- ulice: Fabryczna, Wiórowa, Architektów i nowo projektowane (tereny zabudowy rzemieślniczej).

Na terenie miasta Grajewa większe zakłady pracy posiadają własne ujęcia wody na potrzeby produkcyjne, technologiczne i socjalno-bytowe.

Tabela 15 Sieć wodociągowa miasta Grajewa na tle innych wybranych miast w latach 2012-2014

Obszar	Sieć wodociągowa na 100 km ² [km]			% ludności korzystającej z wodociągów			Zużycie wody z wodociągów na 1 korzystającego [m ³]		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
PODLASKIE - MIASTO	201,4	205,8	208,5	96,1	96,1	96,6	30,9	30,5	30,5
Bielsk Podlaski	328,4	333,6	334,3	96,0	96,0	96,0	27,3	27,4	26,5
Wysokie Mazowieckie	190,9	183,7	190,9	97,9	97,9	97,9	33,3	41,9	49,7
Zambrów	264,5	267,1	272,9	98,2	98,3	98,3	34,7	29,6	29,6
Grajewo	256,2	256,2	256,6	89,6	89,7	97,4	27,5	27,3	27,0

Zródło: opracowanie własne na BDL 2015.

Sieć wodociągowa w mieście Grajewa na tle gmin o podobnym charakterze (Bielsk Podlaski, Wysokie Mazowieckie, Zambrów) wypada porównywalnie. Procent ludności podłączonej do sieci wodociągowej prezentuje się na podobnym poziomie (ok. 97%). Sieć wodociągowa na 100 km² w mieście Grajewa (257 km/100 km²) wypada gorzej na tle miasta Zambrów (273 km/100 km²) oraz Bielska Podlaskiego (334 km/100 km²) natomiast o wiele lepiej w stosunku do miasta Wysokie Mazowieckie (191 km/100 km²). W porównaniu do podlaskich terenów miejskich miasto Grajewa prezentuje się lepiej zarówno pod względem gęstości sieci wodociągowej jaki i procenta ludności korzystającej z wodociągów.

2.11.2 Sieć kanalizacyjna

W skład systemu kanalizacyjnego miasta Grajewa wchodzi: sieć kanalizacji sanitarnej wraz z przepompowniami ścieków, sieć kanalizacji deszczowej i miejska oczyszczalnia ścieków. Długość czynnej sieci kanalizacyjnej w mieście wynosi 43,1 km, w tym kanalizacji deszczowej 28,7 km, zaś przyłączy 12,16 km). W 2014 roku do sieci podłączonych było 1577 budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania. Liczba osób korzystająca z sieci kanalizacyjnej wynosi 18 777, tj. 84,4% mieszkańców Grajewa. Ścieki komunalne z terenu miasta odprowadzane są do Miejskiej Oczyszczalni Ścieków w Grajewie.

Najstarsza, centralna część miasta (wszystkie osiedla zabudowy wielorodzinnej oraz większość osiedli zabudowy jednorodzinnej) posiada kanalizację sanitarną i deszczową. Pozostali mieszkańcy odprowadzają ścieki do zbiorników bezodpływowych, skąd są one wywożone do miejskiej oczyszczalni ścieków. Liczba takich zbiorników wynosi 739. Wywozem ścieków zajmuje się Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Grajewie i Przedsiębiorstwo Usługowo – Handlowe “MPO” Sp. z o.o. w Białymstoku.

²⁰ Na podstawie: *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Grajewa na lata 2015-2020 Projekt*, s. 111.

Istnieje pilna potrzeba rozbudowy systemu kanalizacyjnego na terenach miasta nieposiadających dotychczas sieci sanitarnej i deszczowej. Ulice nie objęte w całości lub częściowo systemem kanalizacji sanitarnej i deszczowej, bądź tylko deszczowej to: Łąkowa, Kolejowa, Działkowa, Konopska, Stefczyka, Kwiatowa, Jaśminowa, Miodowa, Miła, Rolna, Lawendowa, Ks. J. Popiełuszki, 11 Listopada, J. Piłsudskiego, Partyzantów, Kochanowskiego, Piaskowa, Żeromskiego, Norwida, tereny przy ul. Grunwaldzkiej, Skośna, Malinowa, Jeżynowa, Poziomkowa, Krótka, Elektryczna, Topolowa, Ekologiczna, Spokojna, Legionistów, Rtm. W. Konopki, W. Perlitza, Ułańska, Architektów, Geodetów, Os. Jana Pawła II oraz ulice nowoprojektowane²¹.

Miejska oczyszczalnia ścieków jest położona we wschodniej części miasta przy ul. Ekologicznej, na działkach będących własnością Miasta Grajewo. Użytkownikiem oczyszczalni jest Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Grajewie. Oczyszczalnia ścieków pracuje w systemie nisko obciążonego osadu czynnego z wydzielonym procesem biologicznej defosfatacji i denitryfikacji, zintegrowanym usuwaniem związków azotu i węgla w połączeniu ze strącaniem fosforu w komorze nityfikacji oraz symultaniczną stabilizacją osadu. Ścieki oczyszczone odprowadzane są poprzez rów melioracyjny do rzeki Ełk, zasilającej wody rzeki Biebrzy. Wybrane dane o oczyszczalni ścieków:

- Średnia przepustowość oczyszczalni wg projektu m³/d = 6000,
- RLM = 30 000.

Przepustowość oczyszczalni ścieków zabezpiecza aktualne oraz przyszłe potrzeby miasta. Istniejąca infrastruktura oczyszczalni otwiera możliwości dalszej rozbudowy systemu kanalizacyjnego w mieście Grajewo oraz skupu ścieków dowożonych.

Na terenie miasta funkcjonują dodatkowo 3 oczyszczalnie ścieków, należące do zakładów pracy. W oczyszczalni ścieków należącej do Spółdzielni Mleczarskiej „MLEKPOL” oczyszczane są również ścieki komunalne pochodzące z dzielnicy przemysłowej miasta, osiedle Południe II i Zespołu Szkół nr 2.

Tabela 16 Wykaz oczyszczalni ścieków istniejących na terenie miasta

Nazwa zakładu	Typ oczyszczalni	Ilość ścieków [m ³ /d]	Ładunek dobowy [kg/d]	Uwagi
Rok 2005 Odbiornik bezpośredni rzeka Ełk dopływ Biebrzy				
Produkcyjno-Usługowa Spółdzielnia Pracy „ZAKREM”	mechaniczno- biologiczna, kontener KOS-2	16,8	BZT ₅ 0,03 ChZT-Cr 0,53 Zawiesina 0,04	Stan formalno-prawny uregulowany. Pozwolenie wodnoprawne ważne do 28.02.2013 roku
Spółdzielnia Mleczarska „MLEKPOL”	mechaniczno- biologiczna, osad czynny	1636	BZT ₅ 4,90 ChZT-Cr 50,70 Zawiesina 12,80 Fosfor og. 1,60	Stan formalno-prawny uregulowany. Pozwolenie wodnoprawne Nr WR.76441-2/06 z dnia 25.09.2006r.
„PFLEIDERER” Grajewo S.A.	mechaniczno-hydrobotaniczna z pochłaniaczami oleju	z brak danych	brak danych	Stan formalno-prawny uregulowany. Pozwolenie wodnoprawne ważne do 31.12.2014 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych ze Starostwa Powiatowego w Grajewie, Wydział Rolnictwa i Ochrony Środowiska.

W mieście Grajewo duża część mieszkańców nie korzysta z dostępu do kanalizacji. W 2014 roku 84,4% ludzi korzystało w mieście z systemu kanalizacyjnego, podczas gdy średnia dla miejskich terenów w

²¹ Na podstawie: *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Grajewo na lata 2015-2020 Projekt*, s. 114.

województwie podlaskim wynosiła w 2014 roku 91,1%. Pod tym względem miasto wypada lepiej jedynie na tle Bielska Podlaskiego (80,1% ludności korzystającej z kanalizacji).

Tabela 17 Sieć kanalizacyjna miasta Grajewo na tle innych wybranych miast w latach 2012-2014

Obszar	% ludności korzystającej z kanalizacji			Sieć kanalizacyjna na 100 km ² [km]		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
PODLASKIE - MIASTO	90,0	90,4	91,1	175,2	180,6	186,1
Bielsk Podlaski	79,2	80,0	80,1	309,1	315,4	318,8
Wysokie Mazowieckie	96,0	96,1	96,1	186,4	186,4	186,4
Zambrów	93,0	93,1	93,2	256,0	264,5	281,3
Grajewo	84,3	84,4	84,4	226,1	226,1	227,6

Źródło: opracowanie własne na BDL 2015.

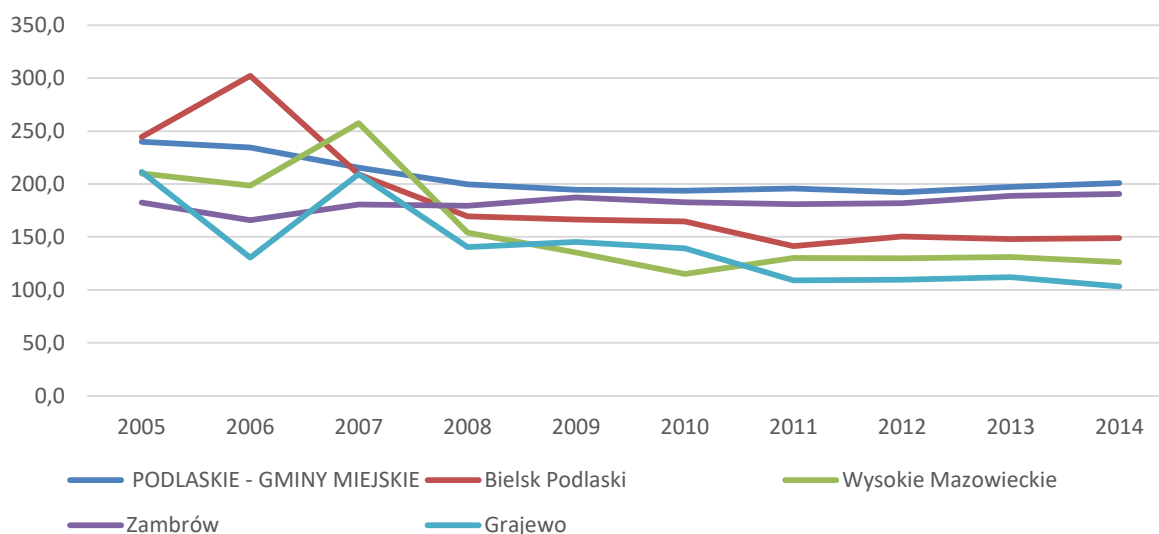
2.11.3 Gospodarka odpadami

Odpady komunalne z obszaru miasta są zagospodarowywane w zlokalizowanym 3,5 km od Grajewa Zakładzie Zagospodarowania Odpadów w Koszarówce, którym zarządza BIOM Sp. z o.o. z siedzibą w Dolistowie Starym. Na istniejące wysypisko dowożone i składowane są odpady typu komunalnego z miasta i gminy Grajewo. W skład odpadów komunalnych wchodzi głównie odpady z gospodarstw domowych, obiektów użyteczności publicznej i obsługi ludności.

Zgodnie z zapisami znowelizowanej ustawy, od 1 lipca 2013 r. właścicielami wytworzonych przez mieszkańców odpadów stały się gminy. Ustawa nakłada także na gminy obowiązek wprowadzenia selektywnej zbiórki odpadów i ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania. Sелеktywna zbiórka odpadów realizowana jest poprzez udostępnienie mieszkańcom gminy worków do selektywnej zbiórki odpadów przez firmy zajmujące się odbiorem odpadów komunalnych. Opłaty za wywóz wyselekcjonowanych odpadów w gospodarstwach domowych ponoszą właściciele nieruchomości.

Oczyszczaniem terenów otwartych, tj.: jezdnie, chodniki, przystanki, kosze uliczne, targowiska, tereny zielone zajmuje się Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Grajewie. W Przedsiębiorstwie Usług Komunalnych w Grajewie uruchomiono Punkt Sелеktywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych, do którego mieszkańcy miasta i gminy Grajewo mogą nieodpłatnie przekazać takie odpady jak np.: przeterminowane leki, zużyte baterie i akumulatory, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, meble i inne odpady wielkogabarytowe.

Wykres 5 Odpady z gospodarstw domowych przypadające na 1 mieszkańca [kg] w latach 2005-2014

Źródło: opracowanie własne na BDL 2015.

Ilość odpadów w Grajewie od 2011 roku utrzymuje się na podobnym poziomie ok. 110 kg odpadów z gospodarstw domowych na 1 mieszkańca. Ilość wytwarzanych odpadów w 2014 roku spadła do poziomu 103 kg odpadów komunalnych na 1 mieszkańca. Mieszkańcy miasta Grajewo wytwarzają bardzo mało odpadów w stosunku do innych porównywanych miast. Mieszkańcy wytwarzają prawie 2 razy mniej w stosunku do średniej dla terenów miejskich województwa podlaskiego. Wartość ta wykazuje również tendencję do dalszego zmniejszania się w kolejnych latach.

2.11.4 Sieć ciepłownicza

W mieście Grajewo funkcjonuje scentralizowany system ciepłowniczy, który zarządzany jest przez Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Grajewie. Swoim zasięgiem obejmuje on zdecydowaną większość obszaru miejskiego (ok. 62%). PEC Spółka z o.o. jako przedsiębiorstwo energetyczne zajmuje się wytwarzaniem, przesyłaniem, dystrybucją energii cieplnej, a ostatnio również wytwarzaniem energii elektrycznej w skojarzeniu.

W skład źródła zasilającego miasto w energię ciepłą wchodzi 4 kotły opalane miazem węglowym i 1 jednostka kogeneracyjna opalana biomasą (zrębkami drzewnymi). Całkowita długość ciepłociągu w Grajewie wynosi 29 644 mb. Całkowita długość sieci magistralnej nadziemnej (kaskada nad torami dworzec PKP) wynosi 2 x 124,64 mb co stanowi ok 3,3% całej sieci magistralnej (cała sieć magistralna 2 x 3 750 mb).²²

Po zakończeniu inwestycji związanej z budową układu wysokiej kogeneracji na paliwo odnawialne (maj 2013 r.) Ciepłownia Miejska w Grajewie stała się Elektrociepłownią. W Elektrociepłowni PEC Sp. z o.o. w Grajewie zainstalowanych jest 5 kotłów: 2 - WR10; 2 - WR5 oraz 1 kocioł KP8 parowy do układu skojarzonego. Kotły WR używane są tylko w sezonie zimowym natomiast KP8 w sezonie letnim oraz zimowym wraz systemem wysokiej kogeneracji. W okresie letnim w razie awarii lub planowanych przeglądów układu skojarzonego uruchamiany jest kocioł WR5. Moc zainstalowana w źródle wynosi 40,39MW (w tym układ wodny 39,89MW). Moc elektryczna max na zaciskach generatora wynosi

²² Na podstawie: *Informacja o stanie bezpieczeństwa w mieście Grajewo za rok 2014 w zakresie bezpieczeństwa ciepłowniczego miasta.*

628MW. Natomiast moc zamówiona przez odbiorców waha się w przedziale 27-28,0 MW w okresie ostatnich 5 lat, moc na potrzeby własne 3,6 MW.²³

W 2013 r. miasto zrealizowało projekt pod nazwą „Modernizacja systemu ciepłowniczego Miasta Grajewo poprzez wykorzystanie odnawialnych źródeł energii” dofinansowany z RPO województwa podlaskiego. W ramach projektu włączono w układ wodny ciepłowni moduł kogeneracyjny, składający się z kotła parowego o mocy 5,5 MWt opalanego biomasą (zrębkami drzewnymi) oraz silnika parowego napędzającego generator wytwarzający prąd elektryczny o mocy 0,628 MWe. Realizacja inwestycji pozwoliła na zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery. W 2015 r. zakończono realizację projektu pod nazwą „Poprawa efektywności energetycznej systemu ciepłowniczego Miasta Grajewo oraz sprawności przesyłu i dystrybucji energii cieplnej poprzez modernizację sieci i węzłów ciepłych” dofinansowanego przez NFOŚiGW w Białymstoku. W latach 2012-2014 wymieniono około 12 500 mb sieci kanałowej na sieć preizolowaną.²⁴

Dział sieci i węzłów obsługuje 432 odbiorców, eksploatuje 530 węzłów i ok 29 km sieci ciepłowniczej. Na terenie miasta Grajewo wszystkie sieci ciepłownicze są wykonane w systemie rur preizolowanych z sygnalizacją alarmową informującą o uszkodzeniach lub przeciekach. Wszystkie węzły ciepłe są sterowane automatycznie regulatorami pogodowymi. W ramach inwestycji wykonany został monitoring na 136 węzłach ciepłych. Moc zainstalowana w źródle jest w stanie zabezpieczyć energię ciepłą dla całego miasta.²⁵

Łączna moc ciepłowni miejskiej na obszarze miasta zaspakaja obecnie zapotrzebowanie i umożliwia rozbudowę sieci ciepłowniczej. Część istniejących zakładów pracy na terenie miasta posiada własne kotłownie, w których wytwarzana energia cieplna jest wykorzystywana na cele technologiczne i grzewcze. Do większych z nich zalicza się: - „Pfleiderer Grajewo” S.A. w Grajewie, Spółdzielnia Mleczarska „MLEKPOL”, Produkcyjno-Usługowa Spółdzielnia Pracy „ZAKREM”. Ponadto na terenie miasta znajduje się wiele małych obiektów – kotłowni w indywidualnych budynkach mieszkalnych na osiedlach mieszkaniowych oraz niewielkie kotłownie instytucji i podmiotów gospodarczych.

W obrębie miasta PEC Sp. z o.o. w Grajewie dostarcza energię ciepłą tylko na potrzeby centralnego ogrzewania i ciepłej wody użytkowej do obiektów tj.: zabudowa wielorodzinna (zaopatrywana jest w 100%); obiekty użyteczności publicznej i usługowo-handlowych (w 90%); zabudowa jednorodzinna i zagrodowa (około 20%). Pozostałe obiekty są zaopatrywane w ciepło z kotłowni lokalnych opalanych węglem kamiennym lub olejem opałowym²⁶.

PEC Sp. z o.o. w Grajewie systematycznie realizuje podłączenia nowych odbiorców nieposiadających dotychczas centralnego ogrzewania. Należy podkreślić, że PEC aktywnie uczestniczy w programie ograniczenia niskiej emisji. Jednym z rozwiązań ograniczenia emisji na terenie miasta jest możliwość podłączenia budynku do systemu ciepłowniczego, a tym samym wyłączenie przestarzałych źródeł ciepła (kotły węglowe, piece węglowe ceramiczne). Emisja niska zostaje wówczas zastąpiona emisją wysoką ze źródła ciepła o większej efektywności energetycznej i wyposażonego w instalację ochrony środowiska (ciepłownia miejska).²⁷ Niewątpliwie realizowane w ostatnich latach inwestycje w modernizację i rozwój systemu ciepłowniczego prowadzone na sieciach i węzłach ciepłych świadczą o poprawie stanu technicznego infrastruktury technicznej miasta.

²³ Na podstawie: *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Grajewo na lata 2015-2020 Projekt*, s. 95.

²⁴ Na podstawie: *Okresowa analiza pracy sieci ciepłowniczej, PEC Sp. z o.o. w Grajewie*.

²⁵ Na podstawie: *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Grajewo na lata 2015-2020 Projekt*, s. 95.

²⁶ Na podstawie: *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Grajewo na lata 2015-2020 Projekt*, s. 96.

²⁷ Na podstawie: *Informacja o stanie bezpieczeństwa w mieście Grajewo za rok 2014 w zakresie bezpieczeństwa ciepłowniczego miasta*.

2.11.5 Komunikacja

Na układ komunikacyjny miasta Grajewa składa się sieć ulic o ruchu lokalnym i ponadlokalnym. Z punktu widzenia powiązań zewnętrznych na podstawie układu komunikacyjnego miasta stanowią ulice w ciągu dróg:

1) krajowych:

- droga krajowa 61 (ul. Kopernika, ul. Piłsudskiego) - łączy Warszawę z Augustowem,
- droga krajowa 65 (ul. Ełcka, ul. Wojska Polskiego) - łączy przejście graniczne z Rosją w Gołdapi z przejściem Granicznym z Białorusią w Bobrownikach przez Ełk, Grajewo i Białystok.

Ul. Piłsudskiego i ul. Kopernika w ciągu drogi Nr 61 przejmują ruch tranzytowy z Polski centralnej (Warszawa) na wschód przez Augustów do przejścia granicznego w Ogrodnikach. Długość drogi w granicach miasta 6,015 km. Ul. Wojska Polskiego i ul. Ełcka w ciągu drogi Nr 65 przejmują ruch tranzytowy z Polski wschodniej (Białegostoku) do przejścia granicznego w Bobrownikach. Długość drogi w granicach miasta wynosi 3,92 km.

Drogi posiadają nawierzchnię bitumiczną o łącznej długości 9,935 km.

2) powiatowych:

- część ul. Konopskiej leży w ciągu drogi Nr 1802B odcinek o długości 2,11 km, część w drodze Nr 1803B odcinek o długości 0,51 km, posiada nawierzchnię bitumiczną;
- ul. Fabryczna leży w ciągu drogi powiatowej Nr 1810B o długości 1,14 km, posiada nawierzchnię bitumiczną na odcinku 0,303 km, gruntową na odcinku 0,837 km;
- ul. Wiórowa leży w ciągu drogi powiatowej Nr 1810B i Nr 2631B o długości 1,296 km, posiada nawierzchnię bitumiczną;
- ul. Elewatorska leży w ciągu drogi Nr 2630B o długości 1,44 km, posiada nawierzchnię bitumiczną;
- ul. Przemysłowa leży w ciągu drogi Nr 1808B o długości 2,76 km, nawierzchnia bitumiczna.

Ogółem długość dróg powiatowych na terenie miasta wynosi 9,266 km, w tym o znaczeniu głównym (G) - 1,17 km, zbiorczym (Z) - 3,59 km, lokalnym (L) - 4,506 km. Łączna długość dróg o nawierzchni bitumicznej wynosi 7,879 km, brukowej 0,09 km, żwirowej 0,46 km, gruntowej 0,837 km.

Ulice Fabryczna, Elewatorska, Wiórowa, Przemysłowa stanowią główny ciąg dojazdowy do części przemysłowej Grajewa (zakład mleczarski, zakład płyt wiórowych).

Pozostałe ulice miasta Grajewa (121 szt.) leżą w ciągu dróg gminnych o łącznej długości 52,54 km, w tym o nawierzchni bitumicznej 21,886 km, betonowej 5,942 km, gruntowej 24,767 km.

Na 71,74 km dróg na terenie miasta 39,7 km, tj. 55,3% posiada nawierzchnię bitumiczną, 25,6 km, tj. 35,7% nawierzchnię gruntową, 6,5 km, tj. 9% nawierzchnię betonową i brukową.

Układ sieci drogowej stanowi wystarczająco dogodny system dla mieszkańców. Problemem natomiast staje się niedostateczny stan nawierzchni wielu spośród istniejących dróg oraz ich parametry techniczne, które nie odpowiadają wymogom zwiększającego się natężenia ruchu oraz bezpieczeństwa.

Z uwagi na brak obwodnicy miasta Grajewa cały tranzyt samochodowy odbywa się przez centrum miasta, co powoduje nadmierne natężenie ruchu na drogach lokalnych oraz nadmierną emisję spalin i hałas. Brak obwodowych połączeń międzydzielnicowych także powoduje znaczne obciążenie ulic śródmiejskich. Dlatego też układ drogowy miasta powinien być jak najszybciej dostosowany do potrzeb komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej.

Obsługa transportowa mieszkańców Grajewa jest realizowana poprzez zbiorowy transport publiczny, zbiorowy transport prywatny oraz transport indywidualny. Połączenia autobusowe z miastami Ełk, Białystok, Łomża, Warszawa, Suwałki są dobrze obsługiwane. Położenie gminy między dwoma węzłami komunikacji publicznej zapewnia jej skomunikowanie z wieloma regionami Polski.

Przez Grajewo przebiega zelektryfikowana linia kolejowa Ełk – Białystok z dworcem kolejowym oraz stacją przeładunkową. Rola PKP jest ograniczona z powodu niewielu połączeń i ubogiej linii kolejowej w województwie podlaskim.

2.11.6 Sieć energetyczna

Przedsiębiorstwem energetycznym obejmującym swoim zasięgiem miasto Grajewo jest PGE Dystrybucja S.A. Oddział Białystok. Zaopatrzenie w energię elektryczną miasta Grajewa opiera się na systemie sieci 110 kV krajowego systemu sieci WN. Rozprowadzenie energii elektrycznej do poszczególnych odbiorców odbywa się poprzez system sieci SN 15 kV napowietrznej lub kablowej. Miasto zasilane jest w energię elektryczną 14 liniami SN 15 kV wychodzącymi ze stacji elektroenergetycznej 110/15 kV Grajewo 1 i Grajewo 2. Natomiast stacje te zasilane są ciągiem linii 110 kV Ełk - Grajewo 1 - Grajewo 2.

W stacji Grajewo 1 pracuje jeden transformator 110/15 kV o mocy 10 MVA, zaś w stacji Grajewo 2 – trzy transformatory 110/15 kV o mocy 2 x 25 MVA i 40 MVA, zasilając osobno sekcje SN rozdzielni 15 kV. Obciążenie stacji Grajewo 1 sięga 6,3 MW, a Grajewo 2 – 30,5 MW. Obecnie moc transformatorów jest wystarczająca i pokrywa zapotrzebowanie na moc i energię elektryczną odbiorców.

Według danych PGE Dystrybucja S.A. Oddział z siedzibą w Białymstoku na terenie Grajewa w latach 2011-2013 ilość odbiorców we wszystkich grupach charakteryzowała niewielka tendencja wzrostowa. W 2013 r. ilość odbiorców z grupy G wynosiła 8080, z grupy C – 787, zaś z grupy B – 30.²⁸

Tabela 18 Zużycie energii elektrycznej na 1 odbiorcę [MWh] w mieście Grajewo i innych wybranych miastach w latach 2009--2013

Obszar	2009	2010	2011	2012	2013
PODLASKIE – MIASTO	1,732	1,755	1,729	1,693	1,678
Bielsk Podlaski	1,881	1,915	1,900	1,893	1,897
Wysokie Mazowieckie	2,246	2,257	2,184	2,172	2,130
Zambrów	2,082	2,097	2,049	2,050	1,979
Grajewo	1,827	1,850	1,833	1,843	1,799

Źródło: opracowanie własne na BDL 2015.

Zużycie energii elektrycznej w mieście Grajewo na przestrzeni lat 2009-2013 nie zmieniło się znacznie. W porównaniu do innych miast (Bielsk Podlaski, Wysokie Mazowieckie, Zambrów), mieszkańcy miasta Grajewo oszczędnie korzystają z energii. Rocznie zużywają ok 1,8 MWh energii/odbiorcę, gdzie w pozostałych miastach wartość przypadająca na jednego mieszkańca wynosi ponad 1,9 MWh energii/odbiorcę. Rekordowo dużo zużywane jest w mieście Wysokie Mazowieckie gdzie na jednego odbiorcę przypada 2,1 MWh. W porównaniu do terenów miejskich województwa podlaskiego sytuacja ta prezentuje się niewiele gorzej, ponieważ wartość zużycia energii elektrycznej na odbiorcę jest przeciętnie mniejsza o 0,1 MWh w stosunku do miasta Grajewo.

2.11.7 Telekomunikacja

W 2013 roku dostęp do Internetu w domu posiadało 71,9 % polskich gospodarstw domowych. Należy

²⁸ Na podstawie: *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Grajewo na lata 2015-2020 Projekt*, s. 107-108.

podkreślić, że jego poziom był zróżnicowany w zależności od typu gospodarstwa domowego oraz miejsca zamieszkania. Zdecydowanie częściej dostęp do Internetu w domu posiadały gospodarstwa domowe z dziećmi niż bez dzieci²⁹.

Pojawienie się na rynku wielu firm telefonii bezprzewodowej i przewodowej zapewnia praktycznie nieograniczony dostęp do usług telefonicznych. Zatem zaspokojenie potrzeb mieszkańców Grajewa w tym zakresie jest wystarczające. Wraz z systemami informatycznymi upowszechniającymi dostęp do Internetu stwarza się podstawy do rozwoju „społeczeństwa informacyjnego”. Przed Urzędem Miasta Grajewa działa bezpłatny punkt dostępu do Internetu (HOT SPOT).

Miasto Grajewe zrealizowało dwa projekty współfinansowane przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, Działania 8.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – e-Inclusion.

W ramach projektu „Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w Mieście Grajewe” zakupiono zestawy komputerowe oraz usługę dostępu do Internetu dla 30 gospodarstw domowych, wskazanych jako najbardziej potrzebujących tego typu wsparcia. Działaniem została objęta także Miejska Biblioteka Publiczna w Grajewie, którą wyposażono w sprzęt komputerowy z dostępem do Internetu. Obecnie mieszkańcy Grajewa mogą tu bezpłatnie skorzystać z zasobów Internetu. Do oddziału dla dorosłych trafiło 9 komputerów (w tym jeden pełniący rolę serwera), zaś do oddziału dla dzieci 3 komputery, co pozwoliło utworzyć w pełni funkcjonalną i ogólnodostępną czytelní internetowá.

Gmina zrealizowała także projekt pn. „Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w Mieście Grajewe – edycja II”, dzięki któremu zapewniono dostęp do Internetu dla 60 gospodarstw domowych z Grajewa zagrożonych wykluczeniem cyfrowym z powodu trudnej sytuacji ekonomicznej lub ze względu na niepełnosprawność. W ramach projektu w Zespole Szkół Miejskich nr 1, Zespole Szkół Miejskich nr 2 oraz Zespole Szkół Miejskich nr 3 stworzono punkty nieodpłatnego dostępu do Internetu (do każdego z punktów zostało zakupionych 5 szt. zestawów komputerowych oraz jedna drukarka sieciowa, zaś stały dostęp do Internetu zapewniły Zespoły Szkół). Stworzenie punktów i nielimitowany bezpłatny dostęp do Internetu często jest jedyną okazją uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym dla osób, które nie posiadają komputera w domu.

2.11.8 Sieć gazowa³⁰

Istniejący system gazociągów wysokiego ciśnienia na terenie województwa podlaskiego nie pozwala na bezpośrednie zaopatrzenie w gaz przewodowy Grajewa. Na terenie miasta nie ma sieci średniego i niskiego ciśnienia. Obecnie tylko niewielki procent mieszkańców ma wykonane podłączenie do sieci gazowej. Grajewe nie posiada systemu gazowniczego. W związku z rozwojem gospodarczym miast oraz dbałością o ekologię istnieje wyraźna potrzeba zmiany struktury zużycia energii pierwotnej. Rozwój miasta Grajewa wymaga rozpoczęcia budowy systemu zaopatrzenia w gaz.

Województwo podlaskie w programie PGNiG S.A. ma założony najniższy w kraju wskaźnik stopnia gazyfikacji. Zgodnie z planem zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego – PGNiG S.A. w planie rozwoju do 2020 r. zakłada budowę gazociągu wysokiego ciśnienia w zachodniej i północnej części województwa w oparciu o wariantowe zasilanie:

- z Systemu Gazociągów Tranzytowych „Jamał” z tłoczni w Zambrowie.
- z projektowanego gazociągu tranzytowego DN1000/800 Białoruś (tłocznia Iwacewicze ~ 190 km od granicy polsko-białoruskiej) do obwodu Kaliningradzkiego, przebiegającego przez obszar województwa podlaskiego trasę Lipszczany – Lipsk – Augustów – Gołdap.

²⁹ *Nauka, technika, innowacje i społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wybrane wyniki badań statystycznych*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.

³⁰ Na podstawie: *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Grajewa na lata 2015-2020 Projekt*, s. 106-107

Oba warianty pozwalają zasilić miasta zachodniej i północnej części województwa w tym również Grajewa (po dostosowaniu średnic gazociągów do wybranego wariantu). W w/w planie województwa podlaskiego wymieniono także wariant budowy połączenia transgranicznego w/w gazociągu polskiego z litewskim systemem gazowniczym (Suwałki – Mariampol – Alytus). Obecnie jednak powstał wariant pozyskania gazu dla północnych obszarów województwa (w tym miasta Grajewa) poprzez budowę gazociągu wysokiego ciśnienia z Litwy do Polski.

Do czasu wybudowania gazociągów gazu ziemnego na terenie miasta Grajewa zakłada się wykorzystanie jako nośnika energii gazu płynnego propan-butan, którego dystrybucja prowadzona jest przez prywatnych dostawców.

2.11.9 Zasoby mieszkaniowe

Większość zasobów mieszkaniowych na terenie miasta Grajewa to przede wszystkim mieszkania osób prywatnych (52,76%), spółdzielni mieszkaniowych (ok 40%) oraz zasoby gminy (9,81%). Zasoby mieszkaniowe według form własności w mieście przedstawia tabela 19.

Tabela 19 Zasoby mieszkaniowe według form własności w Grajewie

	Liczba mieszkań	Procent zasobów mieszkaniowych %
Zasoby gminy	739	9,81 %
Zasoby spółdzielni mieszkaniowych	2408	31,96 %
Zasoby zakładów pracy	46	0,61 %
Zasoby osób fizycznych	3975	52,76 %
Zasoby Towarzystw Budownictwa Społecznego (TBS)	364	4,83 %
Zasoby pozostałych podmiotów	2	0,03 %

Źródło: Program Ochrony Środowiska dla Miasta Grajewa na lata 2014-2017, s. 27.

Poziom wyposażenia mieszkań w podstawowe urządzenia komunalne w Grajewie ulega systematycznej poprawie. Niewątpliwie o sytuacji mieszkaniowej i jakości warunków mieszkaniowych świadczy stopień wyposażenia w instalacje techniczno-sanitarne. Zgodnie z danymi statystycznymi w 2013 r. 96,6% mieszkań było wyposażonych w instalację wodociągową, 94,5% sanitarną oraz 91,1% budynków mieszkalnych w centralne ogrzewanie (tabela 20). Na przełomie lat 2011-2013 analizowane wielkości dotyczące poziomu wyposażenia mieszkań w instalacje były zbliżone, choć należy podkreślić, iż nieznacznie wzrosły.

Tabela 20 Poziom wyposażenia mieszkań w instalacje (w % ogółu mieszkań)

Instalacja	2011	2012	2013
wodociąg	96,5	96,5	96,6
łazienka	94,3	94,4	94,5
centralne ogrzewanie	90,8	90,8	91,1

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

W 2014 roku już 97,4% mieszkań było wyposażonych w instalację wodociągową, 84,4% miało kanalizację oraz 0,1% instalację gazową.

Jak wskazują statystyki jakość i komfort zamieszkania w Grajewie z roku na rok nieznacznie się poprawia. Mieszkańcy Grajewa mieszkają coraz wygodniej, bowiem w latach 2011-2014 wzrosła zarówno wielkość przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania z 66,1 do 66,7 m² oraz wielkość powierzchni użytkowej będącej w dyspozycji statystycznego mieszkańca z 20,0 do 22,8 m² (tabela 21).

Tabela 21 Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (w m²)

	2011	2012	2013	2014
Jednego mieszkania	66,1	66,3	66,5	66,7
Na jedną osobę	22,0	22,2	22,5	22,8

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

W mieście Grajewo na jedno mieszkanie socjalne przypada ok. 371 mieszkańców. Sytuacja ta jest lepsza w porównaniu do miasta Bielsk Podlaski (446 mieszkańców/mieszkanie socjalne) i Zambrów (224,51 mieszkańców/mieszkanie socjalne), jak i obszarów miejskich województwa podlaskiego (483,1 mieszkańców/mieszkanie socjalne). Gorzej miasto wypada na tle Wysokiego Mazowieckiego, gdzie na jedno mieszkanie socjalne przypada ok. 207 osób. Miasto Grajewo w swoich zasobach nie posiada również pustostanów, które można przeznaczyć na mieszkania socjalne, w przeciwieństwie do pozostałych porównywanych miast. W roku 2013 do użytku zostało oddane 13 budynków mieszkalnych. Jest to ilość porównywalna z miastem Wysokie Mazowieckie. Miasto Grajewo gorzej wypada pod tym względem na tle miasta Zambrów (16) i Bielsk Podlaski (70).

Tabela 22 Stan infrastruktury komunalnej w mieście Grajewo na tle innych miast w 2013 r.

Obszar	Ludność przypadająca na mieszkanie	Ludność przypadająca na mieszkanie socjalne	Mieszkania niezamieszkane w zasobie gminy (pustostany)	Budynki mieszkalne oddane do użytku
PODLASKIE - MIASTO	48,4	483,1	326	769
Bielsk Podlaski	45,7	446,4	13	70
Wysokie Mazowieckie	32,4	206,6	2	13
Zambrów	23,1	224,51	11	16
Grajewo	35,8	370,8	0	13

Źródło: opracowanie własne na BDL 2015.

2.12 Podmioty gospodarcze w mieście

W 2014 roku w Grajewie zarejestrowanych było 1846 podmiotów, co stanowiło nieco ponad 60% wszystkich podmiotów w powiecie grajewskim. Ponad 95% z nich stanowiło własność prywatną.

Tabela 23 Podmioty gospodarki narodowej według sektorów własności

	Ogółem	Sektor własności			
		publiczny	%	prywatny	%
2014					
województwo	98339	3125	3,2	95187	96,8
powiat grajewski	3071	152	4,9	2919	95,1
Grajewo	1846	80	4,9	1765	95,1
2013					
województwo	96517	3164	3,3	93353	96,7
powiat grajewski	3031	149	4,9	2882	95,1
Grajewo	1827	77	4,2	1750	95,8
2012					
województwo	94721	3230	3,4	91491	96,6
powiat grajewski	2976	160	5,4	2816	94,6
Grajewo	1810	81	4,5	1729	95,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Należy zauważyć, że na przestrzeni ostatnich lat (2012-2014) liczba podmiotów gospodarczych w mieście Grajewo zwiększyła się o 36 jednostek (tab. 24). Obok gminy miejskiej Grajewo tendencja taka zauważalna jest również w większości gmin wiejskich powiatu, z wyjątkiem Szczuczyna i Wąsosz, gdzie liczba podmiotów gospodarczych utrzymuje się bądź to na tym samym poziomie, bądź spada.

Tabela 24 Udział podmiotów gospodarki narodowej miasta Grajewo w liczbie podmiotów powiatu grajewskiego w latach 2012-2014

	2012		2013		2014	
	Liczba podmiotów	%	Liczba podmiotów	%	Liczba podmiotów	%
Miasto Grajewo	1810	60,8	1827	60,3	1846	60,1
Gmina wiejska Grajewo	230	7,7	241	8,0	252	8,2
Radziłów	173	5,8	183	6,0	187	6,1
Rajgród	279	9,4	290	9,6	305	9,9
Szczuczyn	355	11,9	356	11,7	357	11,6
Wąsosz	129	4,3	134	4,4	125	4,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

W celu zobiektywizowania danych dotyczących podmiotów gospodarki narodowej w mieście Grajewo odniesiono je do zmiennej „liczba ludności”. Obliczono więc wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych przypadających na 100 mieszkańców. Im wyższy wskaźnik, tym wyższy stopień przedsiębiorczości wśród mieszkańców danej gminy (tab. 20). Okazuje się, że w Grajewie wskaźnik ten wynosi 8,3, przy czym analogiczny wskaźnik dla całego powiatu grajewskiego jest niższy o 2%. Warto zauważyć, że poziom przedsiębiorczości w mieście Grajewo jest taki sam jak w województwie podlaskim, niższy natomiast w porównaniu do innych miast województwa: Kolna (9,8), Wysokiego Mazowieckiego (11,4) oraz mniej więcej na poziomie miasta Zambrów (8,7) i Bielska Podlaskiego (8,7). Wskaźnik przedsiębiorczości w gminie miejskiej Grajewo jest niemal dwukrotnie wyższy niż ma to miejsce w gminach wiejskich powiatu grajewskiego.

Tabela 25 Liczba podmiotów gospodarki narodowej w mieście Grajewo na 100 mieszkańców w porównaniu do innych miejscowości województwa podlaskiego w 2014 roku (stan na 31.12)

Wyszczególnienie	Liczba podmiotów	Ludność	Liczba podmiotów przypadająca na 100 mieszkańców
Województwo podlaskie	98 339	1 191 918	8,3
Powiat grajewski	3 071	48 643	6,3
Miasto Grajewo	1 846	22 243	8,3
Miasto Kolno	1 034	10 567	9,8
Miasto Wysokie Mazowieckie	1 085	9 517	11,4
Miasto Zambrów	1 932	22 262	8,7
Miasto Bielsk Podlaski	2 284	26 249	8,7
Gmina wiejska Grajewo	252	5 984	4,2
Radziłów	187	4 908	3,8
Rajgród	305	5 407	5,6
Szczuczyn	357	6 258	5,7
Wąsosz	125	3 843	3,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

W roku 2014 w strukturze podmiotów gospodarki narodowej miasta Grajewo najliczniejszą grupę stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (76,7%), co jest podobnym zjawiskiem występującym w całym województwie podlaskim (77,2%). Wśród pozostałych pomiotów 3,3% stanowiły stowarzyszenia i fundacje, natomiast 4% spółki handlowe (tab. 26). W województwie podlaskim odsetki te wynoszą odpowiednio: 3,8% i 6%.

W ciągu ostatnich trzech lat obserwuje się wzrost liczby stowarzyszeń i fundacji oraz spółek handlowych, funkcjonujących na terenie miasta.

Tabela 26 Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze regon w latach 2012-2014 r.

Wyszczególnienie	2012			2013			2014		
	Grajewo	Powiat grajewski	Woj. podlaskie	Grajewo	Powiat grajewski	Woj. podlaskie	Grajewo	Powiat grajewski	Woj. podlaskie
Ogółem	1 810	2 976	94 721	1 827	3 031	96 517	1 846	3 071	98 339
Spółki handlowe	63	82	5 115	68	88	5 571	73	95	5 922
Sp. handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	5	5	612	5	5	670	5	5	749
Spółdzielnie	12	25	474	12	25	483	11	24	500
Fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne	57	122	3 412	58	125	3 600	61	130	3 765
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	1 404	2 310	74 021	1 416	2 355	75 021	1 415	2 368	75 930

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Analiza struktury podmiotów według sekcji PKD wykazała, że w Grajewie w roku 2014 dominującą grupę stanowiły podmioty z sekcji „handel i naprawy” – 31,7%. Znacznie mniejszy udział, choć drugą co do wielkości grupę stanowiły podmioty z sekcji „działalność usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała” (12,5%). Kolejne trzy grupy podmiotów, „budownictwo”, „obsługa nieruchomości i firm” i „transport, gospodarka magazynowa i łączność”, miały udziały na bardzo zbliżonym poziomie, odpowiednio: 11,6%, 11,1% i 10,3%.

Analizując zmiany w strukturze podmiotów wg sekcji PKD w latach 2011-2014 zauważyć można wzrost liczby podmiotów w sekcji: transport, gospodarka magazynowa i łączność, Obsługa nieruchomości i firm, a także przetwórstwo przemysłowe.

Tabela 27 Procentowa zmiana struktury podmiotów gospodarki narodowej w Grajewie w latach 2011-2014.

Podmioty	2011	2012	2013	2014
Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo	1,5	1,4	1,2	0,9
Przetwórstwo przemysłowe	8,0	8,5	8,9	8,8
Budownictwo	11,2	11,3	11,4	11,6
Handel i naprawy	34,9	33,7	33,0	31,7
Hotele i restauracje	3,0	2,7	2,6	2,8
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	9,7	9,8	10,3	10,3
Pośrednictwo finansowe i ubezpieczeniowe	2,5	2,4	2,2	2,4
Obsługa nieruchomości i firm	9,9	9,8	10,4	11,1
Edukacja	3,0	3,4	3,3	3,2
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	5,0	5,1	5,0	4,7
Działalność usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	11,3	11,9	11,7	12,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Do największych zakładów przemysłowych i usługowych zlokalizowanych na terenie miasta należą:

- 1) PFLEIDERER Grajewo S.A. – wiodący dostawca dla przemysłu meblarskiego, jest w swej specjalizacji jednym z najnowocześniejszych i największych zakładów w Europie, w którym zaadaptowano wiele nowatorskich rozwiązań technologicznych. Firma posiada obecnie w Europie 14 fabryk specjalizujących się w produkcji materiałów dla przemysłu meblarskiego; rozwija swoją sprzedaż w Rosji, w krajach nadbałtyckich, a także w Kazachstanie, Białorusi, Ukrainie oraz Szwecji i Danii. PFLEIDERER przejął także 9 fabryk w Ameryce Północnej, gdzie produkowane są m.in. płyty wiórowe, MDF i panele podłogowe. PFLEIDERER MDF Sp. z o.o. inwestycja grupy PFLEIDERER Grajewo;
- 2) Spółdzielnia Mleczarska MLEKPOL - niekwestionowany lider w branży mleczarskiej w kraju, produkuje wyroby znane pod marką "Łaciate", "Milko", tj. wyroby UHT, masło i jego pochodne, mleko w proszku, sery twarogowe. MLEKPOL stanowi obecnie dwanaście zakładów produkcyjnych w: Grajewie, Kolnie, Mrągowie, Sejnach, Augustowie, Zambrowie, Bydgoszczy, Sokółce, Dąbrowie Białostockiej, Radomiu, Zwoleniu i Gorzowie Wielkopolskim;
- 3) Produkcyjno-Usługowa Spółdzielnia Pracy ZAKREM - produkuje ręczne wózki magazynowe, podnośniki hydrauliczne, różnego typu wyroby metalowe;
- 4) Przedsiębiorstwo Usługowe DUROBEX – Grzegorz Maciorowski - specjalizujące się w wykonawstwie posadzek przemysłowych.
- 5) UNIDROG Sp. z o.o. - zajmuje się budową oraz bieżącym utrzymaniem dróg i mostów, zimowym utrzymaniem dróg, produkcją kruszyw, grysów i mas bitumicznych.
- 6) Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe UNIROL Dorota Kulikowska - specjalizuje się w pracach drogowych, wodnokanalizacyjnych, ziemnych i budowlanych,

Ponadto do przedsiębiorstw, posiadających swoje siedziby, bądź oddziały w Grajewie należą: ZREW Oddział Grajewo, PPUH „TARKO” Grajewo, „Społem” Powszechna Spółdzielnia Spożywców w Grajewie, P.H.U. RAJ, Wytwórnia Pasz, Koncentratów i Premiksów Grupy Agrocentrum sp. z o.o. w Grajewie, PHPU Jarex Jarosław Gawęcki, Bomar Marek Wojciechowski i Wspólnicy Sp. j.

2.13 Rolnictwo

W obrębie gminy miejskiej Grajewo znajduje się 279 gospodarstw rolnych, z czego najliczniejszą grupę stanowią gospodarstwa o powierzchni od 1 do 5 ha - 44,4% (w Polsce tego typu gospodarstwa stanowią 37,8%, natomiast w województwie podlaskim tylko 25,1%).

Tabela 28 Gospodarstwa wg rodzaju i grup obszarowych użytków rolnych w gminie miejskiej Grajewo w 2010

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw	Procent ogólnej liczby gospodarstw
Ogółem	279	100
do 1 ha włącznie	68	24,4
powyżej 1 ha razem	211	75,6
1 - 5 ha	124	44,4
5 - 10 ha	52	18,6
10 - 15 ha	17	6,1
5 ha i więcej	87	31,2
10 ha i więcej	35	12,5
15 ha i więcej	18	6,5

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2010.

Miejski charakter analizowanej gminy sprawia, że gospodarstwa rolne znajdujące się w jej obrębie w niewielkim stopniu zajmują się produkcją rolną, ewentualnie na potrzeby własnego gospodarstwa domowego. Dane z PSR wskazują, że zdecydowana większość gospodarstw zlokalizowanych w Grajewie nie zajmuje się hodowlą zwierząt (80,6%) (w całym powiecie grajewskim wskaźnik ten jest zdecydowanie niższy i wynosi nieco ponad 28%, natomiast w województwie podlaskim równo 45%). Pozostałe nieliczne gospodarstwa hodują drób (10%), bydło (7,2%) oraz trzodę chlewną (6,1%) i krowy (5,7%).

Tabela 29 Liczba gospodarstw wg rodzaju i pogłowia zwierząt

Wyszczególnienie	Grajewo		Powiat grajewski		Województwo podlaskie	
	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw
bydło	20	7,2	2 462	60,9	43 990	41,8
krowy	16	5,7	2 263	56,0	39 943	37,9
trzoda chlewna	17	6,1	1 011	25,0	24 020	22,8
konie	9	3,2	230	5,7	6 102	5,8
drób	28	10,0	1 354	33,5	31 650	30,1
bez zwierząt gospodarskich	225	80,6	1 149	28,4	47 362	45,0
Liczba gospodarstw rolnych	279		4 041		105 297	

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2010

Analizując gospodarstwa rolne znajdujące się w obrębie gminy miejskiej Grajewo ze względu na rodzaje stosowanych upraw wyraźnie widać, że praktycznie istnieją tylko dwa rodzaje zasiewów: zboża (nieco ponad 63% ogółu gospodarstw) oraz ziemniaki (ponad 28%). Podobnie ma się to w stosunku do całego powiatu grajewskiego, gdzie także dominują przede wszystkim plantacje zbóż (ponad 80%) i ziemniaków (46%). Pozostałe rodzaje upraw występują w bardzo znikomym stopniu.

Tabela 30 Liczba gospodarstw wg rodzaju uprawy

Wyszczególnienie	Grajewo		Powiat grajewski		Województwo podlaskie	
	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw
zboża	176	63,1	3 256	80,6	72 942	69,3
ziemniaki	79	28,3	1 858	46,0	39 103	37,1
uprawy przemysłowe	0	0	29	0,7	1 543	1,5
buraki cukrowe	0	0	20	0,5	313	0,3
rzepak i rzepik	0	0	6	0,1	863	0,8
strączkowe jadalne na ziarno	0	0	19	0,5	356	0,3
warzywa gruntowe	0	0	24	0,6	1 658	1,6

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2010.

Zdecydowanie największą część gospodarstw rolnych zlokalizowanych na terenie miasta Grajewo zamieszkują osoby pracujące jednocześnie w tychże gospodarstwach (ponad 77%), a jednocześnie utrzymujące się z pracy najemnej (40%).

Tabela 31 Gospodarstwa domowe wg struktury dochodów w Grajewie 2010 roku

Wyszczególnienie	Gmina Grajewo		Powiat grajewski		Województwo podlaskie	
	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw*	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu gospodarstw
z działalności rolniczej	216	77,4	3 727	92,2	93036	88,4
z pracy najemnej	112	40,1	783	19,4	34661	32,9
z emerytury i renty	58	20,1	828	20,5	23777	22,6
z działalności pozarolniczej	39	14,0	457	11,3	17632	16,7
z niezarobkowych źródeł utrzymania	16	5,7	263	6,5	6426	6,1

- Suma procentów przekracza 100, gdyż niektóre gospodarstwa utrzymują się z kilku źródeł działalności pozarolniczej.

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2010.

Podsumowując, w Grajewie funkcjonują przede wszystkim niewielkie gospodarstwa rolne o powierzchni do 5 ha, których właściciele wytwarzają artykuły na własne potrzeby i w zdecydowanej większości nie hodują żadnych zwierząt gospodarskich. Jedynymi uprawami występującymi w tych gospodarstwach są zboża i ziemniaki. Właściciele większości z nich utrzymują się z działalności rolniczej lub pracy najemnej w lokalnych podmiotach gospodarczych.

2.14 Rynek pracy

Liczba pracujących w Grajewie w latach 2011-2014 rosła w szybszym tempie niż w całym województwie podlaskim. W badanym okresie w Grajewie nastąpił wzrost liczby pracujących o 2,8% (choć biorąc pod uwagę tylko ostatni rok widać delikatny spadek o 0,4%), podczas gdy w województwie podlaskim wzrost ten sięgał 2%. Natomiast w porównaniu do powiatu grajewskiego wzrost liczby pracujących w mieście był niższy o 0,8% (3,2% w powiecie).

W porównaniu do powiatu grajewskiego i całego województwa w mieście Grajewo wśród osób pracujących mniejszy udział mają kobiety. W roku 2014 stanowiły one prawie 48% ogółu pracujących i był to odsetek niższy o 2,5% w porównaniu do powiatu i 4,5% w porównaniu do województwa.

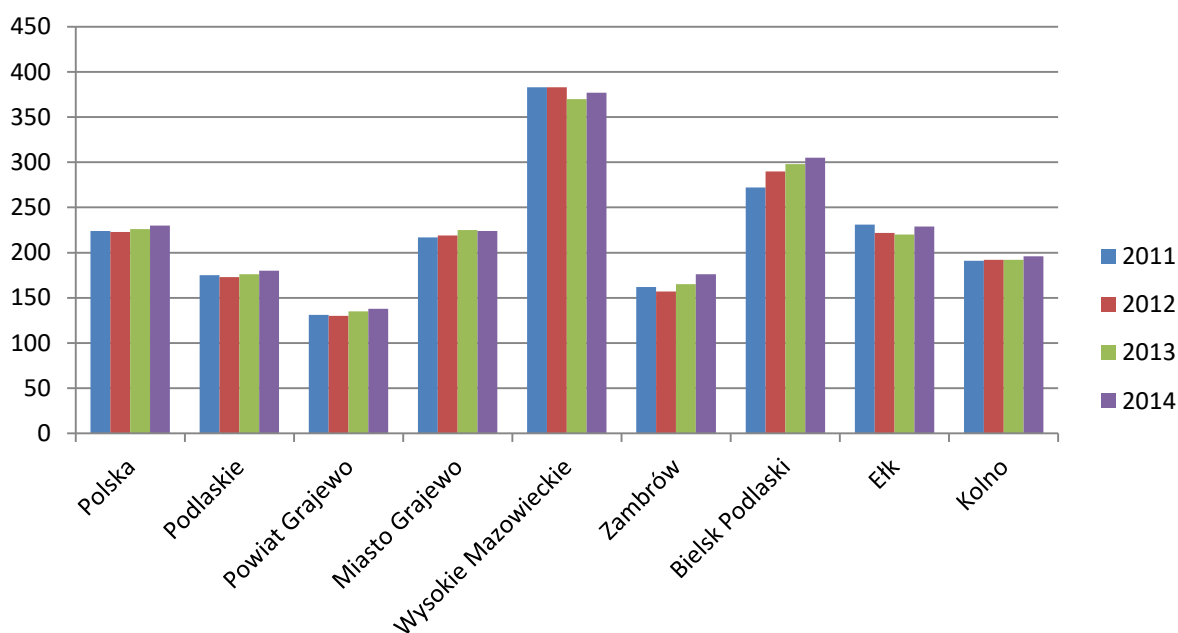
Tabela 32 Pracujący w mieście Grajewo na tle powiatu i województwa podlaskiego w latach 2011-2014

	2011			2012			2013			2014		
	ogółem	Kobiety		ogółem	kobiety		ogółem	kobiety		Ogółem	Kobiety	
		ogółem	% ogółu		ogółem	% ogółu		ogółem	% ogółu		ogółem	% ogółu
Wojew. podlaskie	210623	108610	51,6	207905	108296	52,1	210183	109635	52,2	214817	112558	52,4
Powiat grajewski	6 498	3 193	49,1	6 403	3 197	49,9	6 580	3 313	50,3	6 716	3 316	49,4
Grajewo	4 863	2 246	46,2	4 904	2 301	46,9	5 002	2 360	47,2	4 982	2 386	47,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Wskaźnik liczby pracujących na 1000 mieszkańców mówi o stopniu wykorzystania kapitału ludzkiego na obszarze określonej jednostki terytorialnej. Na przestrzeni lat 2011-2014 w Polsce ten wskaźnik rośnie i w roku 2014 wyniósł 230 osób, a w województwie podlaskim 180, gdzie także odnotowano wzrost. Jeśli chodzi o miasto Grajewo w analizowanym okresie wskaźnik ten również rośnie (z 217 w 2011 roku do 224 w 2014), podobnie jak w całym powiecie grajewskim. Można zatem stwierdzić, że w Grajewie stopień wykorzystania potencjału ludzkiego należy do dość wysokich. Biorąc pod uwagę inne miasta podlaskie uwzględnione w analizie należy zauważyć, że wyższy niż w Grajewie wskaźnik liczby osób pracujących na 1000 mieszkańców występuje w Wysokim Mazowieckim i w Bielsku Podlaskim.

Wykres 6 Trend wskaźnika liczby pracujących na 1000 mieszkańców w poszczególnych jednostkach terytorialnych województwa podlaskiego w latach 2011-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Stopa bezrobocia w powiecie grajewskim we wrześniu 2015 roku wynosiła 17,8%, gdzie średnia stopa bezrobocia dla województwa podlaskiego w tym okresie wyniosła 11,6%, a dla całego kraju 9,7%. Dla lepszego zobrazowania zmian w strukturze osób bezrobotnych zestawiono dane z roku 2007 i 2015. Na koniec września 2015 w Grajewie liczba osób bezrobotnych wynosiła 1588 i była niższa blisko o 400 osób niż w analogicznym miesiącu roku 2007. W ogólnej liczbie bezrobotnych ponad połowę stanowiły kobiety, jednak należy zauważyć, że liczba kobiet pozostających bez pracy zmalała aż o 316 osób.

W mieście obserwuje się niekorzystną strukturę demograficzną osób pozostających bez pracy, gdyż osoby długotrwale bezrobotne stanowią około 60% wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych (choć w porównaniu do 2007 roku udział tej grupy osób bezrobotnych spadł o 10%). Wśród bezrobotnych w Grajewie znaczną grupę, bo aż 436 osób, stanowią mieszkańcy powyżej 50 roku życia, co stanowi 27,5% ogółu bezrobotnych. Liczba osób powyżej 50 roku życia pozostających bez pracy w Grajewie wyraźnie wzrasta. Co trzeci bezrobotny nie posiada kwalifikacji zawodowych. Obserwuje się wzrost liczby osób niepełnosprawnych pozostających bez pracy.

Tabela 33 Struktura osób bezrobotnych w mieście Grajewo

Wyszczególnienie	Wrzesień 2007		Wrzesień 2015	
	liczba	Procent ogółu	liczba	Procent ogółu
Ogółem	1982	100	1588	100
kobiety	1126	56,8	810	51,0
wykształcenie wyższe	84	4,3	159	10,0
długotrwale bezrobotne	1387	70,2	950	59,8
powyżej 50 roku życia	426	21,5	436	27,5
bez kwalifikacji zawodowych	693	35,0	545	34,3
niepełnosprawni	43	2,2	69	4,3

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Grajewie.

2.15 Polityka proinwestycyjna samorządu

Samorząd miejski rozszerzył granice Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, Podstrefa Grajewo (włączenie terenów Miasta Grajewo o powierzchni 9,6873 ha). W dniu 27 lutego 2013 r. Rada Miasta Grajewo podjęła uchwałę Nr XXXIII/225/13 w sprawie rozszerzenia granic Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, Podstrefa Grajewo o tereny Miasta Grajewo. Obszar objęty granicami Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej zajmuje w Grajewie łącznie 20,24ha. Na terenie strefy inwestorzy mogą prowadzić działalność gospodarczą na preferencyjnych warunkach. Mają możliwość uzyskania zwolnienia z podatku dochodowego do 70% wartości zainwestowanego na terenie strefy kapitału.

Samorząd Grajewa pozyskał dofinansowanie (w wysokości 76% wydatków kwalifikowalnych) ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013 na projekt pn. „Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej Miasta Grajewo poprzez kompleksowe uzbrojenie terenów inwestycyjnych Strefy Aktywności Gospodarczej przy ul. Proletariackiej” (obecnie przy ul. Inwestycyjnej). W wyniku realizacji zadania uzbrojono ok. 9,5 ha terenów inwestycyjnych. Wartość całej inwestycji to prawie 3 mln złotych.

Inwestujący w Grajewie przedsiębiorcy mogą skorzystać z pomocy w ramach de minimis, polegającej na zwolnieniu od podatku. Umożliwia im to przyjęta przez Radę Miasta Grajewo uchwała Nr XLV/322/14 z dnia 24 stycznia 2014 r. w sprawie zwolnienia od podatku od nieruchomości dla przedsiębiorców realizujących nowe inwestycje na terenie Miasta Grajewo w ramach pomocy de minimis. Oznacza to, że zwalnia się od podatku od nieruchomości na okres trzech lat budynki lub ich części, jak również budowle lub ich części wybudowane zgodnie z przepisami ustawy Prawo budowlane, związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, będące własnością przedsiębiorcy, których budowa została zakończona albo rozpoczęto ich użytkowanie przed ich ostatecznym wykończeniem (nowe inwestycje) – po 01.01.2013 r. Warunkiem nabycia prawa do zwolnienia jest zgłoszenie przez przedsiębiorcę zamiaru skorzystania z pomocy – zgodnie z załącznikiem do uchwały wraz z dokumentami, o których mowa w ww. uchwale³¹.

Inwestorzy mogą także uzyskać zwolnienie z podatku od nieruchomości na okres do 5 lat w ramach udzielania regionalnej pomocy inwestycyjnej na terenie Miasta Grajewo na podstawie Uchwały Rady Miasta Grajewo nr X/81/18 z 23.06.2015 r. Warunkiem uzyskania zwolnienia jest zainwestowanie na terenie miasta określonej kwoty oraz utworzenie nowych miejsc pracy.

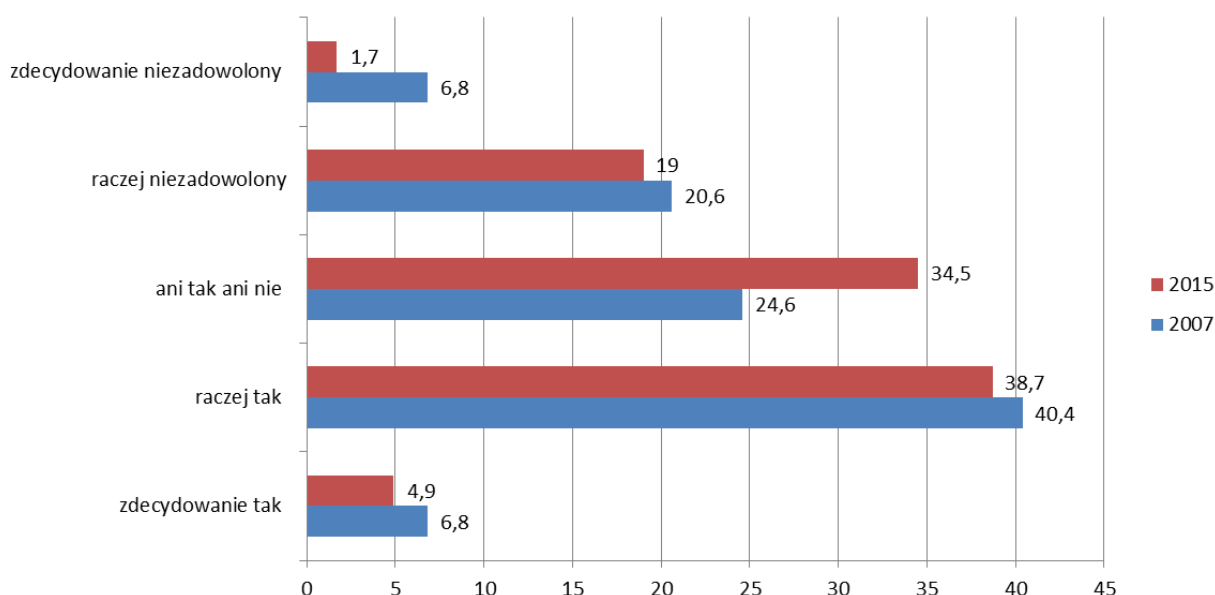
³¹ Na podstawie danych z Urzędu Miasta Grajewo.

3. Raport z badań ankietowych mieszkańców Grajewa

3.1 Poziom zadowolenia z życia w mieście

Mieszkańcy Grajewa zostali zapytani o poczucie zadowolenia z życia w swoim mieście. W związku z tym, że w analogicznych badaniach ankietowych związanych z procesem opracowywania „Strategii rozwoju Grajewa na lata 2008-2015” w 2007 roku zadano identyczne pytanie, pojawiła się możliwość ustalenia czy poziom zadowolenia lokalnej społeczności ze swojego miejsca zamieszkania zmienił się czy też pozostał na takim samym poziomie. Wyniki badań z 2015 roku wskazują, że odsetek zadowolonych mieszkańców wynosi około 44%, co oznacza, że ich liczba nieznacznie zmalała od 2007 roku. Poczucie zadowolenia z życia w Grajewie 8 lat temu deklarowało ponad 47% ankietowanych. O około 10% wzrosła liczba mieszkańców mających ambiwalentną postawę wobec swojego miasta. Obecnie mniej więcej co trzeci mieszkaniec z jednej strony wyraża poczucie satysfakcji z życia w Grajewie, z drugiej zaś dostrzega pewne braki związane z funkcjonowaniem w przestrzeni swojego miasta. Należy podkreślić wyraźny spadek liczby mieszkańców niezadowolonych z życia w mieście – z blisko 28% ankietowanych w 2007 roku do niespełna 21% uczestników badania w 2015 roku.

Wykres 7 Poziom zadowolenia mieszkańców z życia w Grajewie w 2007 i 2015 roku

Źródło: opracowanie własne.

3.2 Percepcja zmian w rozwoju miasta

Osoby, które uznały, że warunki życia w mieście Grajewa poprawiły się w ciągu ostatnich 5 lat, podawały argumenty przemawiające za tą opinią. Do najczęściej wskazywanych zmian o charakterze pozytywnym, które zaszły w mieście według ankietowanych należą: poprawa estetyki miasta (w tym wygląd bloków mieszkalnych), budowa basenu, a także poprawa stanu technicznego ulic miejskich. Odpowiedzi przynależące do tych trzech kategorii obejmowały od 17 do 19% wszystkich wypowiedzi respondentów udzielonych na to pytanie o charakterze otwartym.

Mieszkańcy zauważają także szereg zmian związanych z poprawą oferty rekreacyjnej i sportowej w mieście. Konkretnie zaś pozytywnie oceniają budowę placów zabaw, a także przygotowanie terenów rekreacyjnych i sportowych (cieszą ich zarówno nowo powstałe, jak i wyremontowane). Odpowiedzi

zakwalifikowane do tych dwóch kategorii objęły odpowiednio 6 i 5% ogółu wypowiedzi respondentów na temat pozytywnych zmian w mieście.

Mieszkańcy pozytywnie oceniają zmiany w Grajewie dotyczące rozbudowy oferty placówek handlowych i usługowych, a także organizacji koncertów i festynów. Do tej kategorii wypowiedzi zaliczono po około 4% deklaracji ankietowanych.

Inne pozytywne zmiany wpływające na rozwój miasta były przez mieszkańców wskazywane zdecydowanie rzadziej, co oznacza, że mogły być one istotne tylko dla określonych grup i kategorii społecznych grajewian.

Tabela 34 Argumenty przemawiające za pozytywnymi zmianami w mieście

Lp.	Pozytywne zmiany	Odsetek wskazań w stosunku do liczby wszystkich odpowiedzi na to pytanie ³²
1.	Poprawa estetyki miasta, w tym wyglądu bloków mieszkalnych	18,7
2.	Budowa basenu	17,8
3.	Poprawa stanu technicznego ulic miejskich	16,8
4.	Place zabaw	6,1
5.	Tereny rekreacyjne i sportowe (nowe lub wyremontowane)	5,1
6.	Poprawa dostępu do placówek handlowych i usługowych	4,2
7.	Organizacja koncertów, festynów	3,7
8.	Poprawa infrastruktury technicznej w mieście	3,3
9.	Kino	2,8
10.	Wzrost liczba mieszkańców (w tym budowa bloku komunalnego)	2,8
11.	Rozwój gospodarczy (nowe inwestycje, nowe zakłady pracy, więcej miejsc pracy)	2,8
12.	Remont targowiska	2,3
13.	Poprawa poziomu bezpieczeństwa	1,4
14.	Lepsze zarządzanie miastem	1,4
15.	Poprawa jakości szkolnictwa	1,4
16.	Segregacja śmieci	0,9
17.	Budowa parkingów	0,9
18.	Lodowisko	0,9
19.	Muzeum mleka	0,9
20.	Spotkania burmistrza z mieszkańcami	0,9

Źródło: opracowanie własne.

Osoby, które uznały, że warunki życia w Grajewie pogorszyły się w ciągu ostatnich 5 lat swoją decyzję argumentowały głównie wysokim poziomem bezrobocia i brakiem powstawania nowych miejsc pracy. Tego typu problemy objęły aż 37% wypowiedzi respondentów wskazujących na pogorszenie poziomu rozwoju miasta. Brak dostrzegania pozytywnych zmian w mieście był również argumentowany przez fakt związany z niskimi płacami na lokalnym rynku pracy (około 9% wypowiedzi). Część mieszkańców skarżyła się na brak odpowiedniego systemu oczyszczania i odśnieżania dróg i chodników w mieście traktując te kwestie jako przykład braku rozwoju Grajewa. Osoby, które uznały, że warunki życia w Grajewie uległy pogorszeniu w ostatnich 5 latach argumentowały swoją opinię kwestiami nieodpowiedniego ich zdaniem zarządzania miastem, pustoszeniem lokali przeznaczonych na działalność gospodarczą, a także migracją młodych mieszkańców z miasta.

³² Niektórzy respondenci nie odpowiedzieli na to pytanie, niektórzy udzielali więcej niż jednej odpowiedzi.

Tabela 35 Argumenty przemawiające za negatywnymi zmianami w mieście

Lp.	Negatywne zmiany	Odsetek wskazań w stosunku do liczby wszystkich odpowiedzi na to pytanie ³³
1.	Duże bezrobocie, za mało miejsc pracy	37,1
2.	Niska płaca	8,6
3.	Czystość, zaśmiecone ulice, nieodśnieżane chodniki	8,6
4.	Problemy dotyczące zarządzania miastem	5,7
5.	Bardzo dużo wolnych lokali, co znaczy że nie opłaca się otwierać firmy	5,7
6.	Stale zmniejszająca się liczba mieszkańców, Grajewo staje się miastem ludzi starszych	5,7

Źródło: opracowanie własne.

3.3 Postrzeżenie problemów miasta

Respondentów poproszono o spontaniczne wskazanie problemów koniecznych do rozwiązania w Grajewie.

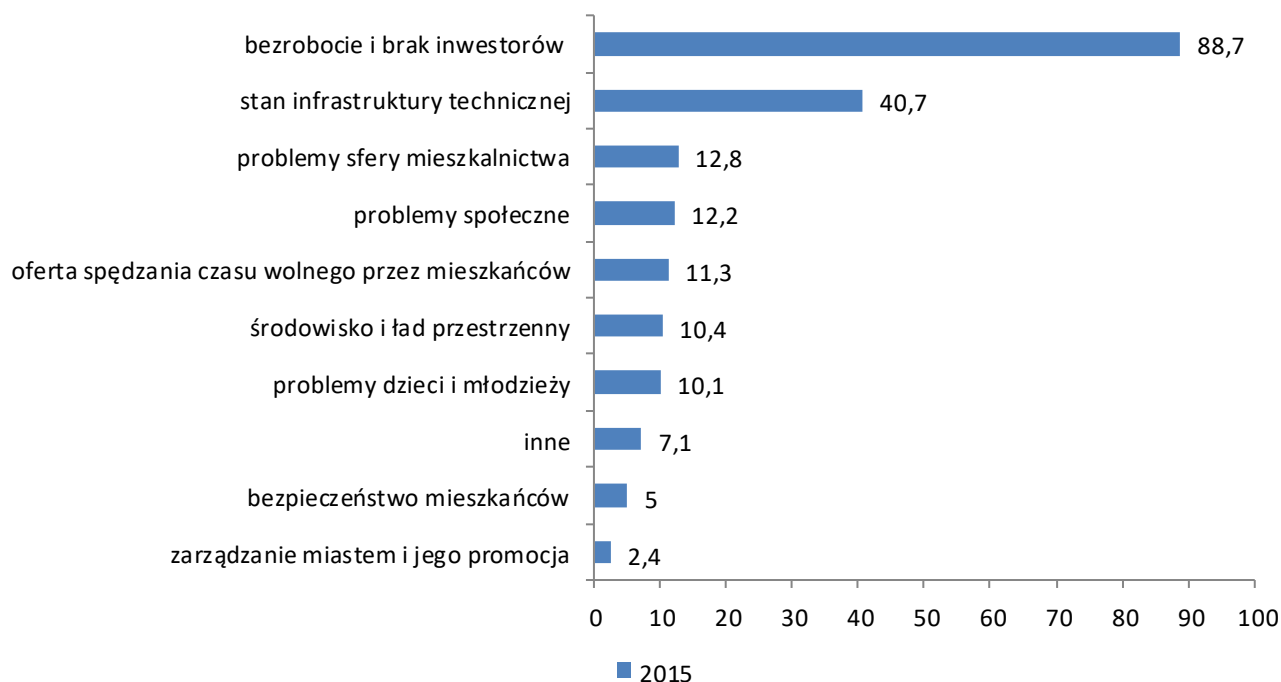
Możliwe było wymienienie maksymalnie trzech problemów. W związku z faktem, że pytanie miało charakter otwarty, odpowiedzi respondentów zostały pogrupowane w dziewięć następujących kategorii:

1. Bezrobocie i brak inwestorów.
2. Stan infrastruktury technicznej.
3. Środowisko i ład przestrzenny.
4. Problemy dzieci i młodzieży.
5. Oferta spędzania czasu wolnego przez mieszkańców.
6. Zarządzanie miastem i jego promocja.
7. Problemy społeczne.
8. Problemy sfery mieszkalnictwa.
9. Bezpieczeństwo mieszkańców.

Procentowy rozkład wskazań na poszczególne kategorie problemów miasta ukazano na wykresie.

³³ Niektórzy respondenci nie odpowiedzieli na to pytanie, niektórzy udzielali więcej niż jednej odpowiedzi.

Wykres 8 Postrzegane problemy rozwoju miasta Grajewo przez mieszkańców w 2015 roku

Źródło: opracowanie własne.

Na problemy miasta dotyczące bezrobocia i braku inwestorów skarżyło się blisko 90% ankietowanych³⁴. Do tej kategorii odpowiedzi zakwalifikowano następujące: wysoki wskaźnik bezrobocia, brak miejsc pracy, niskie zarobki, umowy „śmieciovne”, praca na czarno, brak inwestycji gospodarczych.

Problemy związane z niskim poziomem rozwoju infrastruktury były wskazywane przez blisko 41% ankietowanych. Do tej kategorii wypowiedzi zaliczono takie kwestie jak: brak obwodnicy, zła komunikacja, zły stan infrastruktury drogowej, korki, brak sygnalizacji, brak kanalizacji sanitarnej, wodociągowej i ciepłowniczej na niektórych ulicach, a także brak parkingów.

Blisko 13% osób uczestniczących w badaniu dostrzega problemy sfery mieszkalnictwa, wśród których znajdują się następujące kwestie: brak mieszkań, w tym komunalnych, wysokie ich ceny, wysokie opłaty, podwyżki czynszów.

Około 12% ankietowanych uznaje, że miasto boryka się z problemami natury społecznej, wśród których znajdują się: słaba opieka zdrowotna, brak dostępu do specjalistów, ale także marazm i pesymizm społeczny, czy problemy uzależnień dotykające mieszkańców.

Mimo ewidentnej poprawy oferty spędzania czasu wolnego w mieście Grajewo, istnieje pewna grupa mieszkańców (około 11% ankietowanych), która uważa, że konieczne są dalsze zmiany w tym zakresie. Osoby te narzekają na: brak miejsc rekreacji i sportu, brak parków, ścieżek rowerowych, brak rozrywek i miejsc rozrywki, słabą ofertę kulturalną oraz brak imprez.

³⁴ Ze względu na to, że respondenci deklarowali po kilka problemów, procenty wypowiedzi zostały wyliczone w odniesieniu do liczby osób, które odpowiedziały na to pytanie.

Około 10% ankietowanych dostrzega w mieście problemy związane ze środowiskiem i ładem przestrzennym skarżąc się na takie kwestie jak: zanieczyszczone ulice, hałas, niezagospodarowane budynki, brak rewitalizacji centrum, brak zagospodarowania centrum itd.

Kolejna grupa problemów miasta w opinii 10% mieszkańców dotyczy kwestii organizacji czasu i edukacji dzieci i młodzieży. W tej grupie problemów znajdują się m.in.: brak zajęć, miejsc dla młodzieży, brak rozrywek, mało miejsc w żłobkach, przedszkolach itd.

Około 5% ankietowanych zauważa, że problemem miasta są kwestie bezpieczeństwa publicznego, a raczej jego braku, co wynika z wandalizmu, przemocy, agresji, niszczenie własności publicznej.

Zarządzanie miastem i jego promocja to grupa problemów dostrzegana przez 2,5% mieszkańców Grajewa biorących udział w badaniu ankietowym.

Identyczne kategorie odpowiedzi ustalono w raporcie z badań ankietowych mieszkańców Grajewa, które przeprowadzono w 2007 roku, dzięki czemu możliwe stało się porównanie zmian, jakie zaszły w postrzeganiu barier rozwoju miasta na przestrzeni ostatnich 8 lat.

Wykres 9 Postrzeganie problemów miasta przez mieszkańców w 2007 i 2015 roku

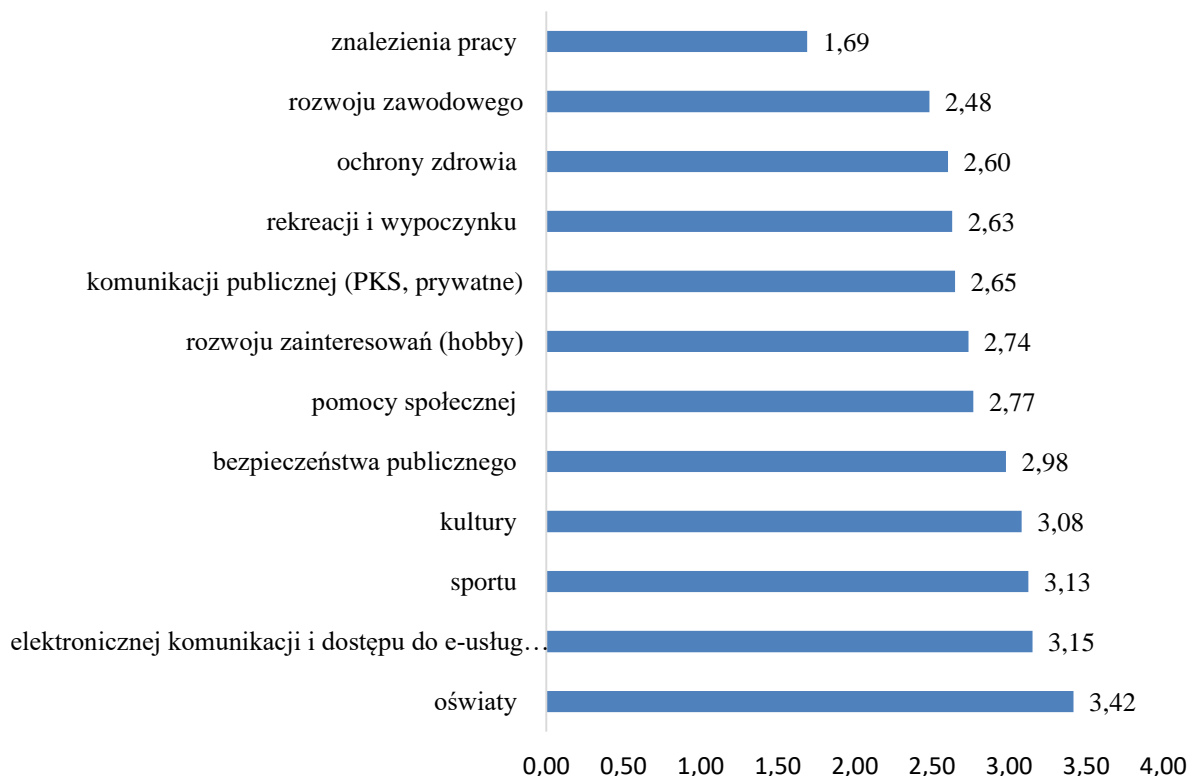
Źródło: opracowanie własne.

Analizując zmiany jakie zaszły w zakresie percepcji problemów miasta w opinii mieszkańców w ciągu ostatnich 8 lat można zauważyć, że coraz bardziej dokucza mieszkańcom problem bezrobocia i braku powstawania nowych miejsc prac. Nadal uciążliwe dla pewnej grupy mieszkańców pozostają kwestie mieszkalnictwa. Jednak w większości kategorii problemów zauważyć można spadek odsetka wskazań, co oznacza, że mieszkańcy dostrzegają poprawę w tym zakresie. Dotyczy to takich kwestii jak: stan infrastruktury technicznej, problemy dzieci i młodzieży, oferta spędzania czasu wolnego, bezpieczeństwo, ład przestrzenny czy zarządzanie miastem i jego promocja.

3.4 Ocena poziomu zaspokojenia swoich potrzeb w mieście

Respondenci mieli możliwość wyrażenia swojej opinii w 5 – stopniowej skali (5 – bardzo dobrze, 4 – dobrze, 3 – średnio, 2 – źle, 1 – bardzo źle) na temat poziomu zaspokojenia wielu potrzeb w swoim miejscu zamieszkania.

Wykres 10 Jak Pan(i) ocenia zaspokojenie w swoich potrzeb w obszarze?

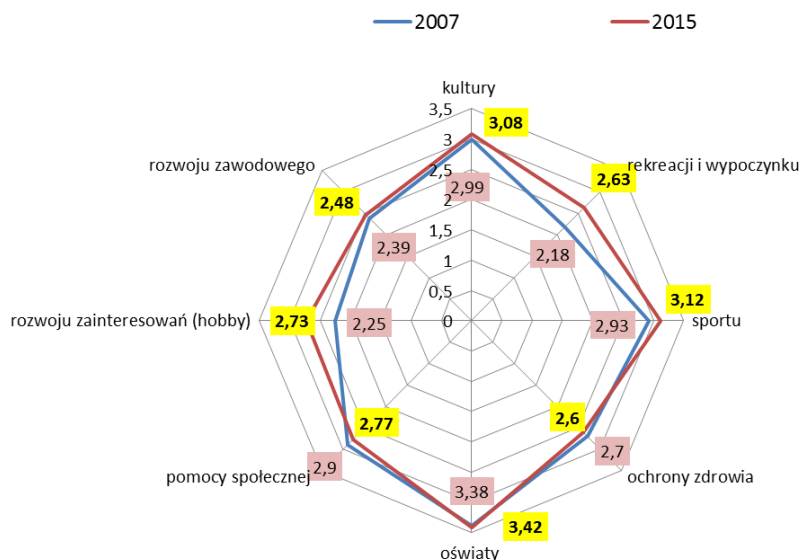

Źródło: opracowanie własne.

Respondenci najlepiej ocenili zaspokojenie potrzeb w obszarze oświaty – 3,42 i elektronicznej komunikacji oraz dostępu do e-usług publicznych. Nieco słabiej oceniono: ofertę sportową – 3,13 i kulturalną – 3,08. Na przeciętnym poziomie oceniono bezpieczeństwo publiczne – 2,98. Niestety powodem niezadowolenia badanych mieszkańców są: poziom ochrony zdrowia, możliwości rozwoju zawodowego, możliwości rozwoju własnych zainteresowań (hobby), pomoc społeczna, kwestie związane z rekreacją i wypoczynkiem oraz komunikacja publiczna. Krytyczna ocena badanych dotyczy w szczególności możliwości znalezienia pracy w mieście, którą oceniają głównie jako złą i bardzo złą – 1,69.

W związku z tym, że w analogicznych badaniach ankietowych związanych z procesem opracowywania „Strategii rozwoju Grajewa na lata 2008-2015” w 2007 roku zadano podobne pytanie, pojawiła się możliwość porównania zmian w zakresie oceny stopnia zaspokojenia określonych potrzeb mieszkańców w swoim mieście.

Wykres 11 Zmiany oceny stopnia zaspokojenia swoich potrzeb w mieście Grajewo w badaniach mieszkańców z 2007 i 2015 roku

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badań z 2015 roku pokazują, że niemal we wszystkich sferach zaobserwować można wzrost ocen stopnia zaspokojenia potrzeb przez mieszkańców Grajewa w przestrzeni swojego miasta. Szczególny wzrost ocen obserwuje się w zakresie zaspokojenia potrzeb mieszkańców dotyczących: rekreacji i wypoczynku, kultury, sportu, rozwoju swoich zainteresowań, a także oświaty i rozwoju zawodowego. Jedyne w obszarze potrzeb związanych z pomocą społeczną i ochroną zdrowia mieszkańcy zauważają mniejsze możliwości jakie daje im Grajewo obecnie w porównaniu do sytuacji sprzed 8 lat.

3.5 Najpilniejsze sprawy do realizacji na terenie gminy

W kolejnym pytaniu respondenci mieli za zadanie wskazać te obszary funkcjonowania życia gminnego, w których należy interweniować jak najszybciej, w sferze gospodarczej, społecznej oraz w zakresie infrastruktury i środowiska. Respondenci mieli możliwość wyrażenia swojej oceny istotności problemów w 3 – stopniowej skali (3 – bardzo ważne, 2 – średnio ważne, 1 – mało ważne).

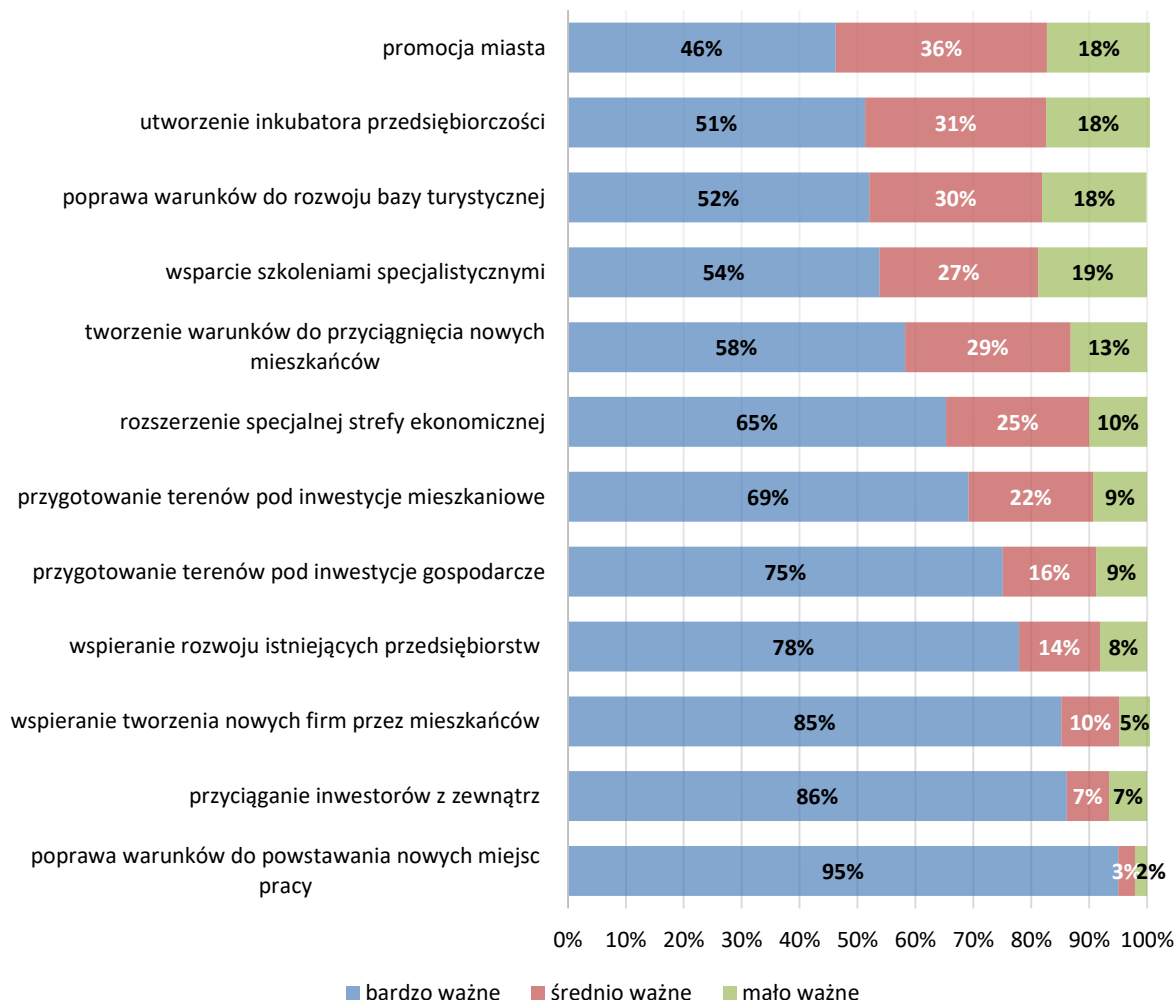
Dokonując wyboru priorytetowych elementów spośród 13 propozycji w zakresie rozwoju gospodarczego miasta, respondenci uznali za najpilniejsze:

- poprawę warunków do powstawania nowych miejsc pracy,
- przyciąganie inwestorów z zewnątrz,
- wspieranie tworzenia nowych firm przez mieszkańców,
- wspieranie rozwoju istniejących przedsiębiorstw,
- przygotowanie terenów pod inwestycje gospodarcze i mieszkaniowe,
- tworzenie warunków do pozyskiwania nowych mieszkańców,
- rozszerzenie strefy ekonomicznej.

Zwraca uwagę umiarkowany optymizm mieszkańców co do potrzeb promocji miasta oraz tworzenia instytucjonalnych jednostek wsparcia przedsiębiorczości (inkubator).

Wykres 12 Które problemy stanowią priorytet do rozwiązania w pierwszej kolejności? – w zakresie rozwoju gospodarczego [% odpowiedzi]

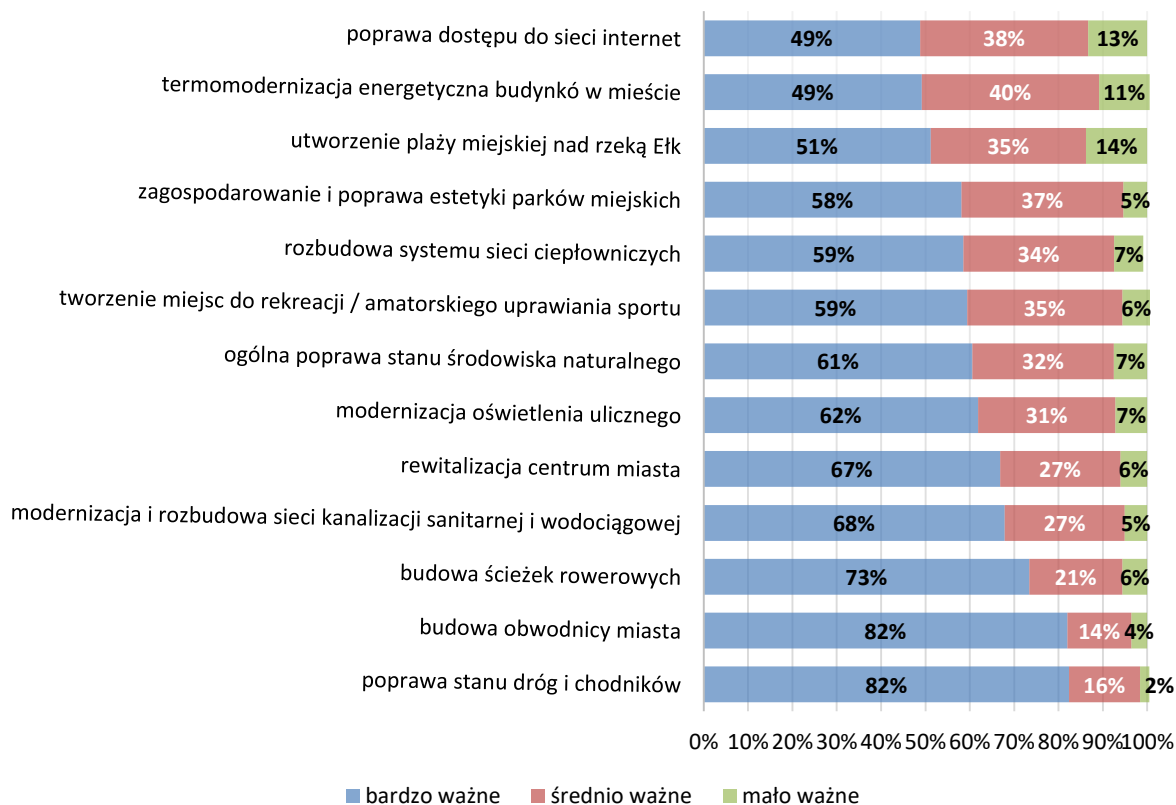
Źródło: opracowanie własne.

W zakresie infrastruktury i środowiska naturalnego, najpilniejsze potrzeby zmian dotyczyły poprawy stanu dróg i chodników i budowy obwodnicy miasta. W dalszej kolejności:

- modernizacji i rozbudowy sieci kanalizacji sanitarnej i wodociągowej,
- budowy ścieżek rowerowych,
- rewitalizacji centrum miasta,
- modernizacji oświetlenia publicznego,
- tworzenia miejsc do rekreacji, zagospodarowania parków i poprawy ich estetyki, utworzenia plaży miejskiej,
- rozbudowy sieci ciepłowniczych.

Mieszkańcy ocenili iż większość zaprezentowanych w badaniu aspektów funkcjonowania miasta wymaga pilnej interwencji.

Wykres 13 Które problemy stanowią priorytet do rozwiązania w pierwszej kolejności? – w zakresie infrastruktury i środowiska naturalnego [% odpowiedzi]

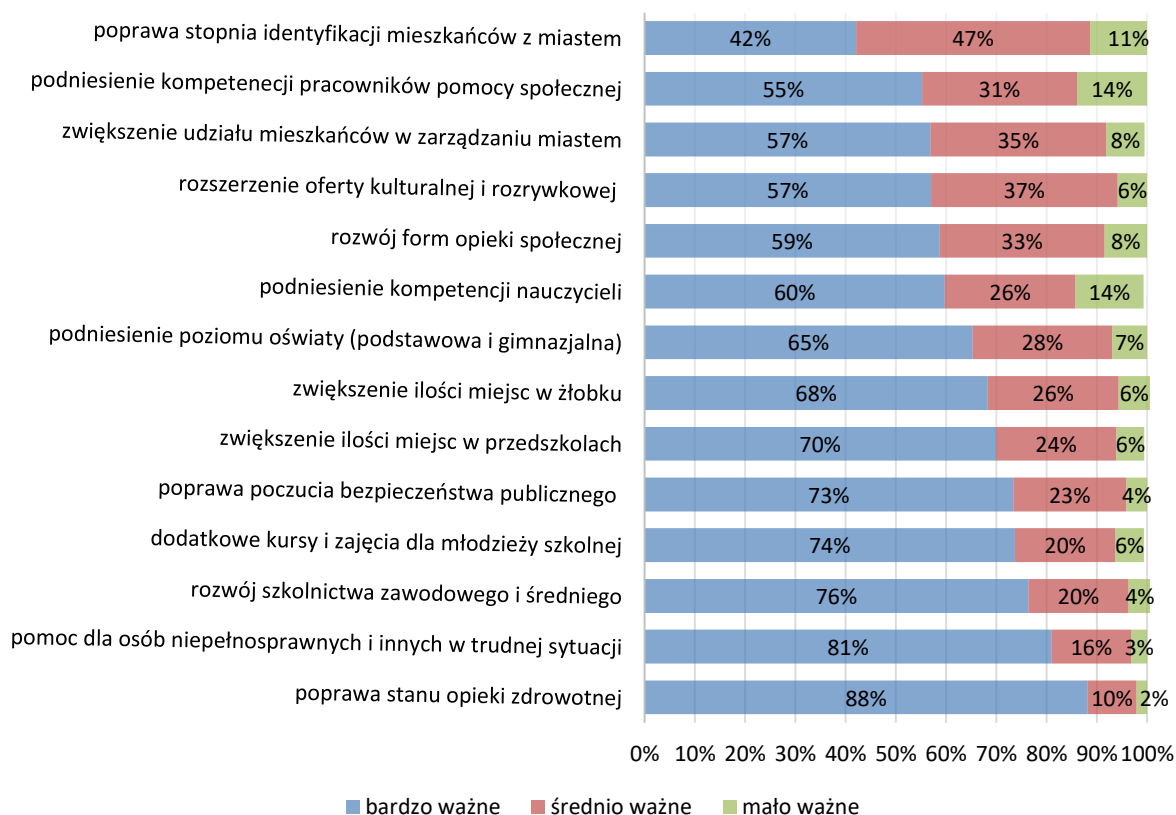

Źródło: opracowanie własne.

W zakresie kwestii społecznych, jako priorytetowe uznano takie kierunki działań jak: poprawa poziomu opieki zdrowotnej, pomoc dla osób niepełnosprawnych i innych znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej.

W kwestiach społecznych równie często wskazywanymi były również takie elementy: rozwój szkolnictwa zawodowego i średniego, dodatkowe kursy i szkolenia dla młodzieży szkolnej, poprawa bezpieczeństwa publicznego, zwiększenie liczby miejsc w żłobkach, podniesienie poziomu oświaty i inne.

Wykres 14 Które problemy stanowią priorytet do rozwiązania w pierwszej kolejności? – w zakresie kwestii społecznych [% odpowiedzi]

Źródło: opracowanie własne.

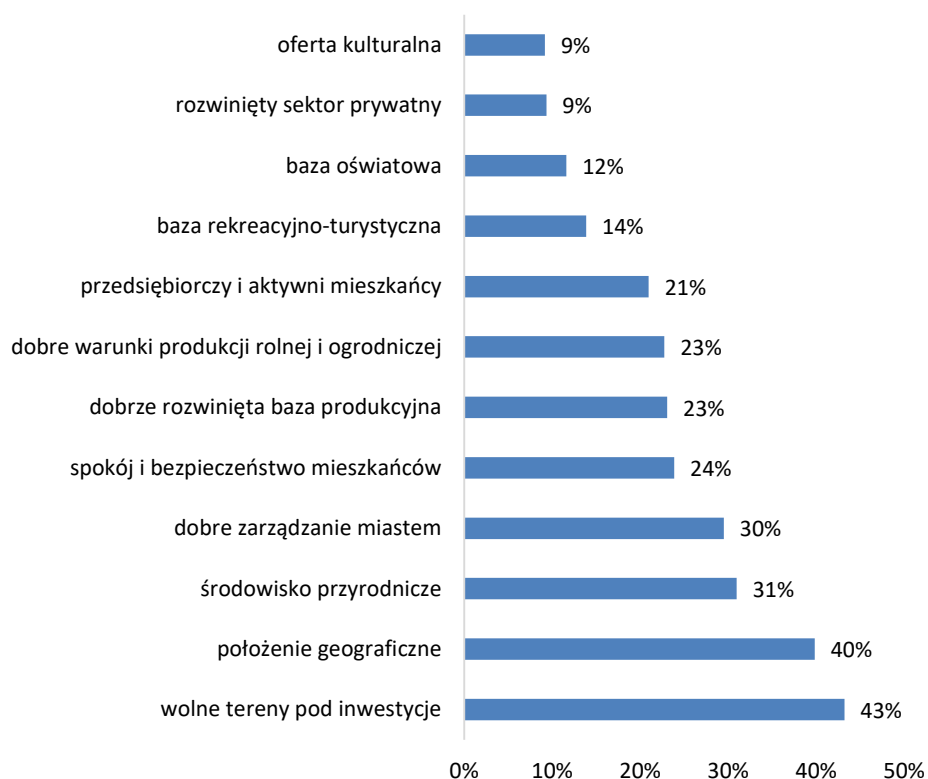
3.6 Postrzeganie walorów miasta i pozytywnych aspektów działań władz lokalnych

W kolejnym pytaniu, badanych poproszono o określenie trzech najważniejszych walorów miasta z punktu widzenia jego rozwoju.

Najważniejszymi atutami miasta, według respondentów są: wolne tereny inwestycyjne – 43% wskazań, położenie geograficzne – 40% wskazań. Jako następne wymieniono: środowisko przyrodnicze – 31% oraz dobre zarządzanie miastem – 30% wskazań.

Mieszkańcy nie upatrują sukcesu rozwojowego miasta w ofercie kulturalnej, rozwiniętym sektorze prywatnym (drobna przedsiębiorczość) czy też w posiadanej bazie oświatowej i rekreacyjno-turystycznej. Przeciętnie oceniono przedsiębiorczość mieszkańców, poziom bazy produkcyjnej i inne, jako walory rozwojowego miasta.

Wykres 15 Jakie są Pana/Pani zdaniem 3 najważniejsze walory Grajewa z punktu widzenia jego przyszłego rozwoju? [% wskazań]

Źródło: opracowanie własne.

Ankietowanych poproszono aby w pytaniu otwartym wskazali z jakich działań władz miasta Grajewa są najbardziej zadowoleni. Okazuje się, że działaniem władz szczególnie docenianym przez lokalną społeczność jest budowa basenu. Aż 42% uczestników badania podkreśla swoje zadowolenie z faktu powstania pływalni na terenie miasta. Blisko 20% ankietowanych wysoko ocenia politykę władz lokalnych związaną z większą otwartością wobec mieszkańców. Kolejne 15% podkreśla swoje zadowolenie z poprawy stanu infrastruktury drogowej. Ponad 10% respondentów wyraża zadowolenie z poszerzenia oferty sportowo-rekreacyjnej miasta. Inne działania władz są doceniane przez mniejszą grupę grajewian. Zestawienie aktywności samorządu, które są pozytywnie ewaluowane przez lokalną społeczność ukazano w tabeli 36.

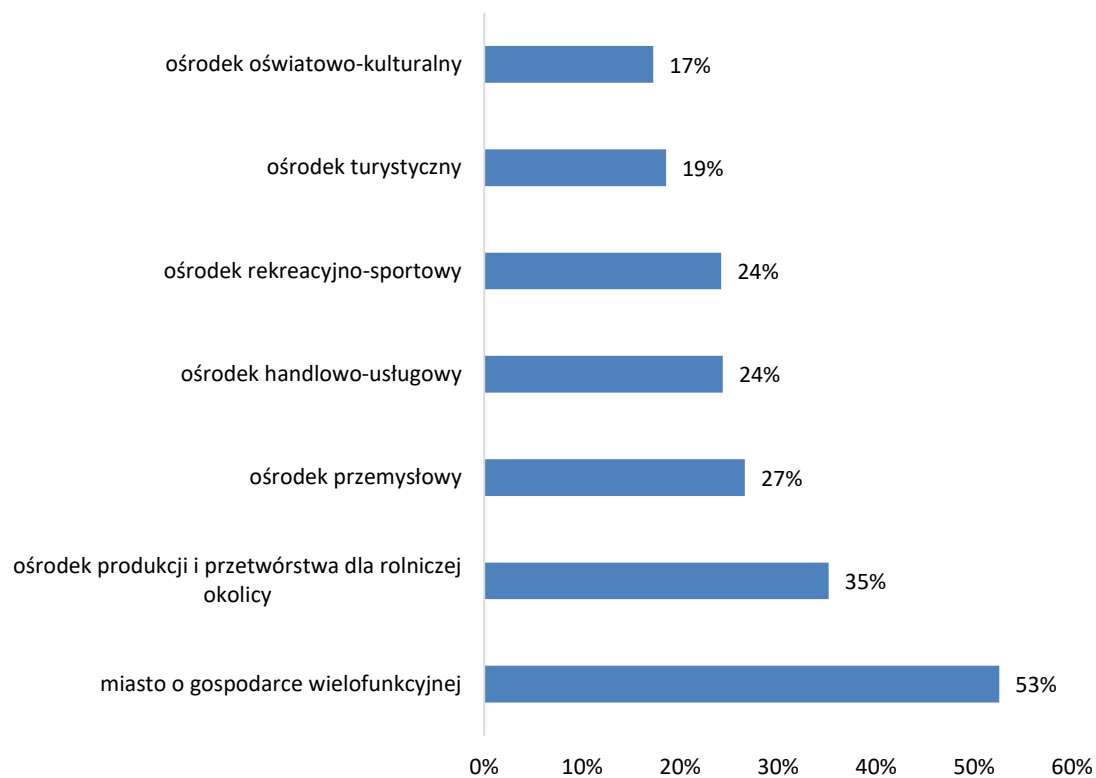
Tabela 36 Działania władz, z których mieszkańcy są szczególnie zadowoleni

Lp.	Działania władz, z których mieszkańcy są szczególnie zadowoleni	Odsetek wskazań do liczby osób, które udzieliły odpowiedzi na to pytanie
1.	budowa basenu	42
2.	spotkania burmistrza z mieszkańcami i radnymi w okręgach, wyjście władz miasta do mieszkańców, wzrost znaczenia informacji o działaniach władz miasta, większa transparentność działań władz miasta, dobry przekaz bieżących informacji przez internet	19
3.	poprawa infrastruktury drogowej	15
4.	tereny rekreacyjne, sportowe, lodowisko	11
5.	atrakcje dla dzieci- parki, place zabaw (szczególnie przy ul. Strażackiej) - 13	7
6.	organizacja koncertów, imprez, Dni Grajewa, Pożegnanie Lata	6
7.	poprawa wizerunku miasta- czystość i porządek	6
8.	umożliwienie mieszkańcom udziału w sesjach Rady Miasta (prowadzenie popołudniowych obrad), zmiana godzin pracy UM, większa otwartość w stosunku do mieszkańców	6
9.	kino	5
10.	rozpoczęcie rewitalizacji centrum miasta	5
11.	budżet obywatelski	3
12.	planowana budowa dworca pkp, uregulowania jego sytuacji	3
13.	kulturalno-oświatowe	3
14.	rozwój gospodarczy, inwestycje	2
15.	remont targowicy	2
16.	bezpieczeństwo	2

3.7 Przyszłe kierunki rozwoju miasta w opinii mieszkańców

Mieszkańcy miasta zostali poproszeni o wskazanie kierunków zmian, w jakim powinno rozwijać się miasto w przyszłości. Zdecydowanie najczęściej opowiadali się za rozwojem wielofunkcyjnej gospodarki miasta – 53% wskazań, przy czym podkreślono preferowany profil rozwojowy, bardziej związany z sektorem rolno-spożywczym – 35% wskazań niż ogólnie ośrodkiem przemysłowym – 27% wskazań. Około jednej czwartej badanych sądzi, iż miasto powinno się rozwijać także w kierunku ośrodka handlowo-usługowego oraz rekreacyjno-sportowego.

Wykres 16 W jakim kierunku Pana/Pani zdaniem powinno rozwijać się Grajewo w przyszłości? [% wskazań]

Źródło: opracowanie własne.

4 Finansowe możliwości rozwoju

Analizę sytuacji finansowej miasta Grajewo objęto lata 2007-2014 (tabele poniżej). Analizę oparto na danych z Bazy Danych Lokalnych GUS 2015. Dochody gminy są wrażliwe na zmiany makroekonomiczne – kryzys gospodarczy od roku 2008/2009 wpłynął na spadek dochodów miasta. Dotacje wykazują tendencję rosnącą mimo spadku w roku 2011, a poziom subwencji stale rośnie. Zauważalny jest wzrost dochodów majątkowych, wywołany w dużej mierze pozyskaniem środków unijnych. Dochody miasta stale rosną i zwiększyły się z 48 mln w roku 2007 do ok. 70 mln w roku 2014.

Tabela 37. Dochody miasta Grajewo wg kategorii dochodów w latach 2007 – 2014 [tys. zł]

Kategoria dochodu	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dochody majątkowe	2435,2	3343,5	2123,8	7487,8	1873,4	5618,7	7434,4	8544,6
Dochody własne	29323,2	28764,6	24609,9	32447,9	28989,3	30340,0	40222,4	38810,7
Dotacje ogółem	-	-	9740,5	13207,4	10115,8	14861,4	16726,6	17009,0
Dotacje inwestycyjne	-	-	1137,2	979,8	818,4	5654,3	6434,1	5658,6
Programy i projekty unijne	438,1	503,5	1010,6	857,3	699,3	1592,3	533,7	4306,2
Subwencje	10088,6	10772,4	11763,6	12779,1	13182,1	13479,4	13796,1	13913,8
Dochody ogółem	48092,3	48232,2	46114,0	58434,4	52287,3	58680,8	70745,0	69733,4

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2015.

Wydatki gminy również stale rosną i zwiększyły się z 43,7 mln zł w 2007 roku do 65,6 mln zł w 2014 roku. Szczególnie intensywnie wzrastają w gminie wydatki bieżące. Wyraźnie także dostrzegany jest wpływ środków unijnych na wzrost wydatków majątkowych.

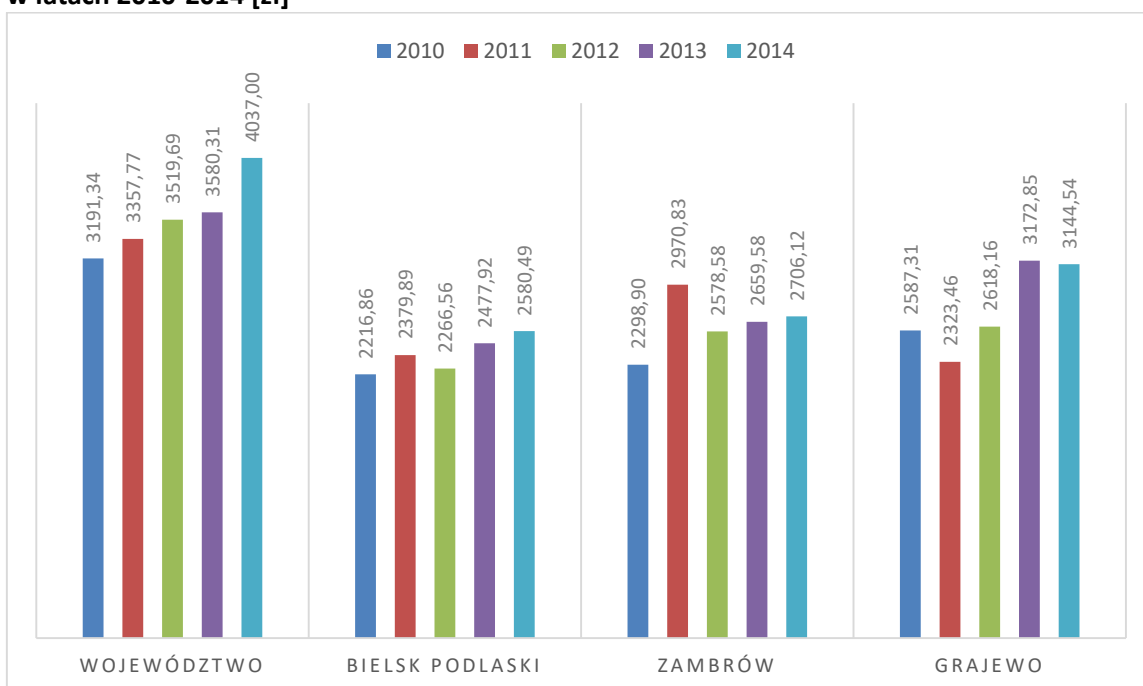
Tabela 38. Wydatki miasta Grajewo wg kategorii wydatków w latach 2007 – 2014 [tys. zł]

Kategoria wydatków	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Wydatki majątkowe ogółem	4592,6	6336,2	4258,0	13454,6	5524,9	15603,0	11516,9	9876,9
Wydatki majątkowe inwestycyjne	4592,6	6076,2	4233,0	13454,6	5524,4	15603,0	11516,9	9708,9
Wydatki bieżące ogółem	-	42207,3	45135,0	48463,8	47931,7	49881,3	52081,4	55750,3
Dotacje ogółem	2421,5	2376,3	2301,3	2532,6	2494,5	2715,3	2736,4	2963,5
Ogółem	43763,8	48543,5	49393,1	61918,4	53456,7	65484,3	63598,4	65627,2

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2015.

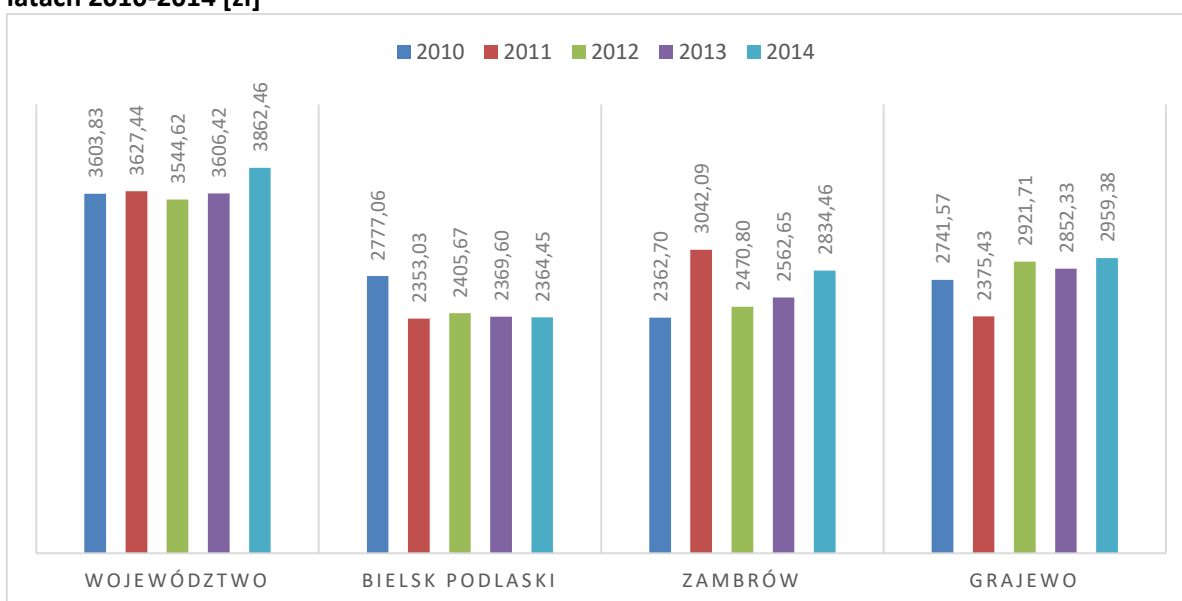
Dochody na 1 mieszkańca w mieście Grajewo dość szybko rosły w latach 2010-2014. Wzrost wydatków na 1 mieszkańca jest mniej intensywny, w wybranych latach niższy od dochodów w przeliczeniu na mieszkańca. W okresie analizowanych 5 lat wydatki są niewiele większe od dochodu. Średnioroczna różnica między dochodami a wydatkami w analizowanym okresie nie była większa niż 12%. Grajewo uzyskuje dochód na jednego mieszkańca, który jest niewiele większy od średniej dla porównywanych miast oraz znacznie niższy od średniej dla województwa. Sprawa ma się podobnie z wydatkami na 1 mieszkańca.

Wykres 17. Dochody na 1 mieszkańca w mieście Grajewo na tle wybranych miast i województwa, w latach 2010-2014 [zł]

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2015.

Wykres 18. Wydatki na 1 mieszkańca w mieście Grajewo na tle gmin sąsiednich i województwa, w latach 2010-2014 [zł]

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2015.

W dochodach miasta można dostrzec kilka interesujących stałych trendów i zjawisk. Od roku 2011 spada udział działu 758- różne rozliczenia w ogólnym dochodzie miasta, natomiast udział dochodów działu 756 utrzymuje się na stabilnym poziomie w latach 2010 – 2012 i znacząco wzrasta od roku 2013.

Tabela 39. Dochody miasta Grajewo ogółem wg działów w latach 2010 – 2014 [tys. zł]

Dział	2010	2011	2012	2013	2014
Dział 010 - Rolnictwo i łowiectwo	12,93	12,54	14,93	17,74	20,45
Dział 400 - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	0,00	0,00	5351,94	4435,47	2293,48
Dział 600 - Transport i łączność	2578,02	30,62	68,58	2175,47	10,31
Dział 700 - Gospodarka mieszkaniowa	4149,42	1935,66	1398,68	3143,92	4049,64
Dział 710 - Działalność usługowa	0,00	0,00	5,00	2,50	2,32
Dział 720 - Informatyka	0,00	0,00	0,00	0,00	184,87
Dział 750 - Administracja publiczna	698,18	426,52	467,81	451,15	460,31
Dział 751 - Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	108,06	35,33	3,82	3,82	149,95
Dział 754 - Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	50,26	28,63	52,79	5,73	7,89
Dział 756 - Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	25101,53	25023,77	25478,80	31831,52	31942,37
Dział 758 - Różne rozliczenia	13134,57	13456,21	13771,71	14922,56	14421,71
Dział 801 - Oświata i wychowanie	1533,02	1310,49	1564,13	1658,35	2246,95
Dział 851 - Ochrona zdrowia	1,00	2,00	3,44	5,40	11,57
Dział 852 - Pomoc społeczna	8671,20	8425,89	8987,53	9363,02	9678,38
Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	895,57	731,62	712,89	643,41	564,57
Dział 854 - Edukacyjna opieka wychowawcza	298,05	322,46	336,07	352,82	333,45
Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	2,98	325,27	381,84	1455,57	309,32
Dział 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	25,00	14,00	10,00	10,00	55,00
Dział 926 - Kultura fizyczna	1174,63	206,23	70,84	266,57	2990,87
SUMA	58434,44	52287,25	58680,80	70745,01	69733,42

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2015.

Tabela 40. Struktura dochodów miasta Grajewo ogółem wg działów w latach 2010 – 2014 [%]

Dział	2010	2011	2012	2013	2014
Dział 010 - Rolnictwo i łowiectwo	0,02%	0,02%	0,03%	0,03%	0,03%
Dział 400 - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	0,00%	0,00%	9,12%	6,27%	3,29%
Dział 600 - Transport i łączność	4,41%	0,06%	0,12%	3,08%	0,01%
Dział 700 - Gospodarka mieszkaniowa	7,10%	3,70%	2,38%	4,44%	5,81%
Dział 710 - Działalność usługowa	0,00%	0,00%	0,01%	0,00%	0,00%
Dział 720 - Informatyka	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,27%
Dział 750 - Administracja publiczna	1,19%	0,82%	0,80%	0,64%	0,66%
Dział 751 - Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	0,18%	0,07%	0,01%	0,01%	0,22%
Dział 754 - Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	0,09%	0,05%	0,09%	0,01%	0,01%
Dział 756 - Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	42,96%	47,86%	43,42%	44,99%	45,81%
Dział 758 - Różne rozliczenia	22,48%	25,74%	23,47%	21,09%	20,68%
Dział 801 - Oświata i wychowanie	2,62%	2,51%	2,67%	2,34%	3,22%
Dział 851 - Ochrona zdrowia	0,00%	0,00%	0,01%	0,01%	0,02%
Dział 852 - Pomoc społeczna	14,84%	16,11%	15,32%	13,23%	13,88%
Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	1,53%	1,40%	1,21%	0,91%	0,81%
Dział 854 - Edukacyjna opieka wychowawcza	0,51%	0,62%	0,57%	0,50%	0,48%
Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	0,01%	0,62%	0,65%	2,06%	0,44%
Dział 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	0,04%	0,03%	0,02%	0,01%	0,08%
Dział 926 - Kultura fizyczna	2,01%	0,39%	0,12%	0,38%	4,29%
SUMA	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2015.

W analizowanym okresie notowany jest wzrost wydatków na administrację publiczną, natomiast jego udział w strukturze wydatków w kolejnych latach jest niezmienny i wynosi ok. 8%. Największy udział w wydatkach miasta ma oświata i wychowanie (ok. 39%) oraz pomoc społeczna (ok. 19%). W latach 2012-2013 miasto przeznaczyło ok. 7 mln zł na inwestycje związane z wytwarzaniem i zaopatrywaniem w energię elektryczną, gaz i wodę. W 2014 roku miasto przeznaczyło także ok. 7,3 mln zł na inwestycje związane promowaniem kultury fizycznej. Wydatki powyższe mają odzwierciedlenie w strukturze wydatków w poszczególnych działach.

Tabela 41. Wydatki miasta Grajewo ogółem wg działów w latach 2010 – 2014 [tys. zł]

Dział	2010	2011	2012	2013	2014
Dział 010 - Rolnictwo i łowiectwo	13,36	13,00	15,84	18,84	22,21
Dział 400 - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	20,71	23,25	7182,23	6962,72	899,68
Dział 600 - Transport i łączność	8155,05	2884,25	2418,60	1974,24	1534,31
Dział 700 - Gospodarka mieszkaniowa	1304,37	931,80	4214,53	1445,90	1153,03
Dział 710 - Działalność usługowa	112,98	495,38	382,68	91,94	103,89
Dział 720 - Informatyka	0,00	0,00	0,00	0,00	274,43
Dział 750 - Administracja publiczna	4860,73	4708,76	4944,11	5151,25	5232,22
Dział 751 - Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	108,06	35,33	3,82	3,82	149,95
Dział 754 - Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	321,22	284,20	291,57	134,61	72,83
Dział 756 - Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	62,08	64,93	0,00	0,00	0,00
Dział 757 - Obsługa długu publicznego	358,15	684,15	792,88	837,63	809,40
Dział 801 - Oświata i wychowanie	23149,83	23566,94	23891,91	24674,31	25156,77
Dział 851 - Ochrona zdrowia	519,02	399,27	427,21	607,33	631,81
Dział 852 - Pomoc społeczna	11219,12	10955,84	11618,40	12222,01	12729,72
Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	976,36	1044,12	783,67	397,08	1227,58
Dział 854 - Edukacyjna opieka wychowawcza	780,54	841,92	900,40	982,05	1108,26
Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	5338,59	2983,99	4220,76	4667,08	4612,32
Dział 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	2104,10	2028,34	2094,98	2098,10	2527,84
Dział 926 - Kultura fizyczna i sport	2514,10	1511,18	1300,76	1329,42	7380,91
SUMA	61918,38	53456,65	65484,35	63598,36	65627,17

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2015.

Tabela 42. Struktura wydatków miasta Grajewo ogółem wg działów w latach 2010 – 2014 [%]

Dział	2010	2011	2012	2013	2014
Dział 010 - Rolnictwo i łowiectwo	0,02%	0,02%	0,02%	0,03%	0,03%
Dział 400 - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	0,03%	0,04%	10,97%	10,95%	1,37%
Dział 600 - Transport i łączność	13,17%	5,40%	3,69%	3,10%	2,34%
Dział 700 - Gospodarka mieszkaniowa	2,11%	1,74%	6,44%	2,27%	1,76%
Dział 710 - Działalność usługowa	0,18%	0,93%	0,58%	0,14%	0,16%
Dział 720 - Informatyka	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,42%
Dział 750 - Administracja publiczna	7,85%	8,81%	7,55%	8,10%	7,97%
Dział 751 - Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	0,17%	0,07%	0,01%	0,01%	0,23%
Dział 754 - Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	0,52%	0,53%	0,45%	0,21%	0,11%
Dział 756 - Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	0,10%	0,12%	0,00%	0,00%	0,00%
Dział 758 - Różne rozliczenia	0,58%	1,28%	1,21%	1,32%	1,23%
Dział 801 - Oświata i wychowanie	37,39%	44,09%	36,48%	38,80%	38,33%
Dział 851 - Ochrona zdrowia	0,84%	0,75%	0,65%	0,95%	0,96%
Dział 852 - Pomoc społeczna	18,12%	20,49%	17,74%	19,22%	19,40%
Dział 853 - Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	1,58%	1,95%	1,20%	0,62%	1,87%
Dział 854 - Edukacyjna opieka wychowawcza	1,26%	1,57%	1,37%	1,54%	1,69%
Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	8,62%	5,58%	6,45%	7,34%	7,03%
Dział 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	3,40%	3,79%	3,20%	3,30%	3,85%
Dział 926 - Kultura fizyczna	4,06%	2,83%	1,99%	2,09%	11,25%
SUMA	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2015.

Rosnące w dużym tempie wydatki miasta oraz szanse wynikające z pozyskania środków w latach 2007-2013 spowodowały konieczność zaciągania kredytów na finansowanie wydatków inwestycyjnych. W chwili obecnej kwota zadłużenia wynosi ok. 7,91 mln złotych. Zaprezentowane w tabeli wskaźniki zadłużenia wskazują na umiarkowane zadłużenie i posiadane możliwości inwestycyjne miasta w ciągu kilku najbliższych lat.

Tabela 43. Uproszczona prognoza budżetu miasta Grajewo na lata 2017 – 2027 [mln zł]

Pozycja	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Dochody ogółem	80,33	81,05	81,70	82,60	83,50	84,30
Wydatki ogółem	82,93	79,71	80,25	81,15	82,05	83,15
Wydatki bieżące	77,12	77,80	78,52	79,24	80,17	81,71
Wydatki majątkowe	5,80	1,91	1,73	1,91	1,88	1,44
Wynik budżetu	-2,60	1,34	1,35	1,45	1,45	1,15
Przychody budżetu	4,30	0	0	0	0	0
Rozchody budżetu	1,70	1,35	1,45	1,45	1,45	1,15
Kwota długu	16,33	14,99	13,54	12,09	10,65	9,50
Wskaźnik planowanej łącznej kwoty spłaty wiązań ³⁵	2,82%	2,32%	2,46%	2,36%	2,27%	1,83%
Wskaźnik dochodów ³⁶	3,43%	3,70%	3,89%	4,07%	3,99%	3,07%
Dopuszczalny wskaźnik spłaty ³⁷	10,38%	7,38%	3,80%	3,67%	3,89%	3,98%
Dopuszczalny wskaźnik spłaty ³⁸	10,37%	7,38%	3,79%	3,67%	3,89%	3,98%
Pozycja	2023	2024	2025	2026	2027	
Dochody ogółem	85,20	85,80	86,40	87,00	87,00	
Wydatki ogółem	83,00	83,60	84,20	84,80	86,30	
Wydatki bieżące	82,01	82,31	82,61	82,91	82,91	
Wydatki majątkowe	0,99	1,29	1,59	1,89	3,39	
Wynik budżetu	2,20	2,20	2,20	2,20	0,70	
Przychody budżetu	0	0	0	0	0	
Rozchody budżetu	2,20	2,20	2,20	2,20	0,70	
Kwota długu	7,30	5,10	2,90	0,70	0,00	
Wskaźnik planowanej łącznej kwoty spłaty	3,02%	2,90%	2,78%	2,66%	0,84%	
Wskaźnik dochodów	3,74%	4,07%	4,39%	4,70%	4,70%	
Dopuszczalny wskaźnik spłaty	3,71%	3,60%	3,63%	4,07%	4,39%	
Dopuszczalny wskaźnik spłaty	3,71%	3,60%	3,63%	4,07%	4,39%	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wieloletniej Prognozy Finansowej Miasta Grajewo na lata 2017-2027

³⁵ Wskaźnik planowanej łącznej kwoty spłaty zobowiązań, o której mowa w art. 243 ust. 1 ustawy do dochodów, po uwzględnieniu zobowiązań związku współtworzonego przez jednostkę samorządu terytorialnego oraz po uwzględnieniu ustawowych wyłączeń przypadających na dany rok.

³⁶ Wskaźnik dochodów bieżących powiększonych o dochody ze sprzedaży majątku oraz pomniejszonych o wydatki bieżące, do dochodów budżetu, ustalony dla danego roku (wskaźnik jednoroczny)

³⁷ Dopuszczalny wskaźnik spłaty zobowiązań określony w art. 243 ustawy, po uwzględnieniu ustawowych wyłączeń, obliczony w oparciu o plan 3 kwartału roku poprzedzającego pierwszy rok prognozy (wskaźnik ustalony w oparciu o średnią arytmetyczną z 3 poprzednich lat)

³⁸ Dopuszczalny wskaźnik spłaty zobowiązań określony w art. 243 ustawy, po uwzględnieniu ustawowych wyłączeń, obliczony w oparciu o wykonanie roku poprzedzającego pierwszy rok prognozy (wskaźnik ustalony w oparciu o średnią arytmetyczną z 3 poprzednich lat).

5 Analiza SWOT

Podsumowaniem diagnozy sytuacji w mieście Grajewo jest analiza SWOT identyfikująca zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne czynniki, mogące mieć wpływ na powodzenie zaplanowanych działań. Stanowi ona użyteczne narzędzie pozwalające na analizę zasobów i otoczenia gminy oraz umożliwiające ustalenie priorytetów rozwoju. Metoda ta polega na identyfikacji głównych problemów miasta jako jego słabych stron oraz atutów będących mocnymi stronami, a także na określeniu szans i zagrożeń tkwiących w bliższym i dalszym otoczeniu.

Mocne i słabe strony miasta zostały zidentyfikowane w trzech sferach funkcjonowania miasta, decydujących o jego rozwoju w przyszłości: gospodarczej, społecznej oraz infrastruktury i środowiska.

Tabela 44 Analiza SWOT Miasta Grajewa

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Sfera gospodarcza	
<p>Miasto pełni rolę lokalnego ośrodka usług i rozwoju gospodarczego w powiecie</p> <p>Aktywność gospodarcza przedsiębiorstw o rozpoznawalnych markach w kraju i za granicą</p> <p>Istniejące tereny inwestycyjne</p> <p>Aktywna polityka proinwestycyjna</p> <p>Potencjał do rozwoju przetwórstwa przemysłowego, gospodarki magazynowej i transportu, budownictwa oraz obsługi nieruchomości i firm</p> <p>Atrakcyjność turystyczna okolic miasta</p>	<p>Wysoka stopa bezrobocia</p> <p>Niekorzystna struktura osób bezrobotnych (duża liczba osób młodych, osób z wykształceniem wyższym, trwale bezrobotnych)</p> <p>Niedostosowana do oczekiwań lokalnego rynku podaż pracy (niskie wynagrodzenia, umowy cywilno-prawne, praca poniżej kwalifikacji lub bardzo specjalistyczna)</p> <p>Niski wskaźnik przedsiębiorczości w odniesieniu do innych porównywalnych miast województwa podlaskiego</p> <p>Słabo rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna</p> <p>Niska atrakcyjność turystyczna miasta</p> <p>Niski poziom współpracy: samorząd – biznes – nauka – oświata</p>

Sfera społeczna

<p>Dodatni przyrost naturalny</p> <p>Znaczny potencjał edukacyjny: baza i wykwalifikowana kadra</p> <p>Rozwinięta baza sportowa (np. hala, stadion, basen, liczne boiska, lodowisko)</p> <p>Rozwijająca się oferta kulturalno-rozrywkowa (oferta kulturalna, kino, imprezy, zespoły artystyczne i inne)</p> <p>Rozwój form wsparcia społecznego (udział organizacji pozarządowych, liczne programy wsparcia, dobra baza instytucjonalna)</p> <p>Rozbudowana baza instytucji kultury (jednostki publiczne, organizacje pozarządowe)</p> <p>Poprawa opinii mieszkańców na temat polityki zarządzania miastem</p>	<p>Migracje ludzi młodych i wykształconych</p> <p>Ograniczona oferta rekreacyjno-wypoczynkowa</p> <p>Ograniczone możliwości rozwoju pasji i zainteresowań mieszkańców</p> <p>Ograniczona oferta kulturalno-rozrywkowa i sportowa dla młodzieży</p> <p>Niewystarczająca liczba wydarzeń kultury wysokiej</p> <p>Niski dostęp do specjalistycznej opieki zdrowotnej</p> <p>Relatywnie do podobnych miast niższy poziom aktywności społecznej oraz przedsiębiorczości mieszkańców</p> <p>Niewystarczający poziom poczucia bezpieczeństwa publicznego</p> <p>Brak terenów rekreacyjnych i ścieżek rowerowych</p> <p>Niewystarczająca liczba mieszkań socjalnych</p> <p>Niewystarczająca liczba miejsc w przedszkolach i żłobków</p> <p>Mało elastyczna oferta urzędu pracy do osób wykluczonych społecznie (CIS)</p> <p>Wzrost liczby osób uzależnionych (środki psychotropowe, alkohol, inne nałogi)</p>
--	---

Sfera infrastruktury i środowiska

<p>Położenie miasta na szlaku komunikacyjnym i w pobliżu granicy z Rosją, Litwą i Białorusią (Rail – Baltica, Via Baltica)</p> <p>Wydajność ujęć i stacji uzdatniania wody oraz przepustowość oczyszczalni ścieków zabezpieczają aktualne oraz przyszłe potrzeby miasta.</p> <p>Scentralizowany nowoczesny system ciepłowniczy posiadający rezerwy energii cieplnej</p> <p>Wysoka ocena zmian w mieście w zakresie poprawy stanu infrastruktury technicznej</p> <p>Walory przyrodnicze doliny rzeki Ełk</p> <p>Sąsiedztwo Biebrzańskiego Parku Narodowego</p>	<p>Niewystarczająca jakość i sieć dróg do potrzeb komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej (niski standard nawierzchni ulic miejskich i osiedlowych, niewystarczająca liczba skrzyżowań z sygnalizacją świetlną, oświetlenie ulic, niewystarczająca liczba miejsc parkingowych i zatok postojowych w mieście, brak zieleni izolacyjnej wzdłuż dróg i obiektów)</p> <p>Tranzyt samochodowy przez centrum miasta powodujący nadmierny hałas i emisję spalin (brak obwodnicy miasta)</p> <p>Niezwodociągowane i nieskanalizowane osiedla i ulice (m.in. duża liczba szamb na terenie miasta)</p> <p>Kolizyjny przejazd kolejowy w centrum miasta</p> <p>Niski poziom estetyki miasta, chaos przestrzenny w różnych częściach miasta oraz brak wypracowanego stylu architektonicznego (niezagospodarowany budynek dworca kolejowego, niezadowalający stan zieleni miejskiej, konieczność przebudowy i rewitalizacji centrum miasta)</p> <p>Brak lokalizacji dworca autobusowego</p> <p>Brak gazyfikacja miasta</p> <p>Emisja zanieczyszczeń pochodząca z indywidualnych źródeł ciepła, niska liczba odbiorców energii cieplnej z sieci ciepłowniczej (konieczność rozbudowy sieci cieplnej)</p> <p>Niewystarczająca świadomość ekologiczna większości mieszkańców</p> <p>Zanieczyszczenie rzeki Ełk i jeziora Brajmura</p>
---	---

SZANSE	ZAGROŻENIA
Możliwość wykorzystania środków unijnych	Silna konkurencja w procesie ubiegania się o fundusze unijne oraz inne środki zewnętrzne
Wzrost gospodarczy kraju	Niska atrakcyjność regionu dla potencjalnych inwestorów
Zainteresowanie podmiotów zewnętrznych inwestowaniem w Polsce	Wzrost konkurencyjności innych miast województw podlaskiego i warmińsko-mazurskiego
Wzrost popytu zewnętrznego na ofertę typu „Eco” (życie blisko natury, zdrowa żywność)	Niedostateczna opieka socjalna państwa
Rozwój współpracy z samorządami z kraju i zza granicy.	Nadkonsumpcja usług społecznych
Rozwój technologii ICT (Rozwój sektora e-commerce).	Starzenie się społeczeństwa
Polityka Unii Europejskiej w zakresie przeciwdziałania niekorzystnym zmianom demograficznym.	Dziedziczenie bezradności społecznej
Wzrost znaczenia organizacji pozarządowych	Niedofinansowanie systemu oświaty przez państwo
Wzrost poziomu życia i upowszechnienie aktywnych form spędzania czasu wolnego	Ograniczone środki na modernizację dróg lokalnych
Wykorzystanie transportu kolejowego do przewozu towarów	Pogłębiająca się nieskuteczność w egzekwowaniu przepisów prawa miejscowego, w szczególności w zakresie ładu przestrzennego i estetyki
	Trudne relacje geopolityczne Wschód-Zachód
	Ryzyko marginalizowania Polski Wschodniej w polityce rozwoju kraju wpływające na pogłębianie się różnic w rozwoju
	Restrykcyjne prawo dotyczące ochrony środowiska

W analizie SWOT miasta Grajewo dominują słabe strony i zagrożenia, przy czym zakłada się, że mocne strony oraz wskazane szanse będą w stanie ograniczyć słabości miasta i wpływ zagrożeń na jego przyszły rozwój.

Strategiczne czynniki rozwoju gminy dotyczą głównie aspektów związanych z potencjałem gospodarczym wyrażającym się w funkcjonowaniu terenów przygotowanych pod inwestycje oraz przyjazną polityką wobec potencjalnych inwestorów. Niekwestionowanym walorem miasta jest obecność na jego terenie dużych przedsiębiorstw o rozpoznawalnych markach, zarówno w kraju, jak i za granicą.

Mocne strony gminy można odnaleźć również w jej sferze społecznej, związanej z dodatnim przyrostem naturalnym mieszkańców, jak też pozytywnymi trendami dotyczącymi intensywnego rozwoju oferty kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej miasta. Pozytywnym aspektem sfery społecznej jest również

aktywność organizacji pozarządowych w mieście. Walorem miasta jest jego położenie na szlaku komunikacyjnym i w pobliżu granicy z Rosją, Litwą i Białorusią (Rail – Baltica, Via Baltica). Silnych stron lokalnej infrastruktury można też upatrywać w wysokiej wydajności ujęć i stacji uzdatniania wody oraz przepustowości oczyszczalni ścieków. Grajewo może się także pochwalić scentralizowanym nowoczesnym system ciepłowniczym.

Wśród słabych stron dominują aspekty związane z nierozwiązaną gospodarką ściekową, a także złym stanem technicznym wielu dróg gminnych. Szans rozwojowych należy upatrywać we wzroście popytu na produkty ekologiczne i tradycyjne, szeroko pojętej współpracy oraz możliwości pozyskania środków finansowych na inwestycje gminne w nowej perspektywie finansowej UE. Należy jednak mieć świadomość potencjalnych zagrożeń rozwoju miasta wynikających m.in. z dużej konkurencji o środki unijne ze strony innych jednostek samorządu terytorialnego, jak również z ryzyka związanego z marginalizowaniem Polski Wschodniej w polityce rozwoju kraju, co w konsekwencji może wpłynąć na pogłębianie się różnic w rozwoju.

5 Misja, cele strategiczne i operacyjne

5.1. Misja i cele strategiczne

Program rozwoju miasta nakreśla główne kierunki, którymi jednostka terytorialna powinna podążać w perspektywie najbliższych lat. Kierunki te zostały zawarte w misji jej rozwoju, a także wynikających z niej celach strategicznych i operacyjnych.

Określenie misji oraz celów rozwoju miasta w niniejszym dokumencie stanowi efekt:

- szczegółowych studiów diagnozy stanu istniejącego miasta zaprezentowanej w rozdziale drugim,
- analizy wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców Grajewa,
- studiów porównawczych analizujących stan miasta w odniesieniu do innych miast w województwie,
- analizy Strategii rozwoju miasta Grajewa na lata 2007-2015.

Ze względu na chęć kontynuacji głównych założeń zawartych we wcześniejszym dokumencie strategicznym miasta, uznano o przyjęciu misji jego rozwoju w podobnym brzmieniu.

Misja rozwoju Grajewa na lata 2016-2023 brzmi zatem:

***Grajewo dynamicznie rozwijającym się miastem,
zapewniającym wysoką jakość życia mieszkańcom
i dogodne warunki do rozwoju przedsiębiorczości
poprzez efektywne wykorzystanie potencjału wewnętrznego,
atrakcyjnego położenia i napływu inwestycji zewnętrznych***

W trakcie prac nad Programem podjęto decyzję o przyjęciu trzech zasadniczych celów I rzędu, które są konkretyzacją misji rozwoju miasta. Cele te oznaczono cyframi rzymskimi. Numeracja ta spełnia jednak tylko funkcję porządkującą, nie zaś hierarchizującą. Wszystkie cele są bowiem sobie równe pod względem wagi i znaczenia w rozwoju Grajewa.

- I. Wzrost konkurencyjności gospodarki**
- II. Wzrost dostępności do infrastruktury technicznej**
- III. Poszerzenie oferty usług publicznych**

Cel I. Wzrost konkurencyjności gospodarki

Osiągnięcie celu stanie się możliwe dzięki stworzeniu warunków niezbędnych do wzrostu zainteresowania miastem ze strony zewnętrznych inwestorów, a także rozwojowi form wsparcia biznesu już obecnie rozwijającego się na jego terenie. Zakłada się, że wzrost konkurencyjności miejskiej gospodarki nastąpi jako efekt poprawy innowacyjności lokalnych firm. Ważnym elementem realizacji tego celu będzie także edukacja lokalnej społeczności w zakresie przedsiębiorczości i samozatrudnienia, obejmująca zwłaszcza mieszkańców pozostających obecnie bez pracy. Istotną rolę w osiągnięciu tego celu będą odgrywać działania związane z budową rozpoznawalności marki miasta Grajewo jako miejsca przyjaznego inwestorom, oferującego atrakcyjne warunki działalności gospodarczej.

Cel II. Wzrost dostępności do infrastruktury technicznej

Wśród istotnych problemów na obszarze miasta wyróżnia się niską jakość infrastruktury drogowej i towarzyszącej, niski poziom skanalizowania miasta. Miasto jednocześnie posiada dość duży potencjał rozwoju sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i ciepłowniczej. Istotny jest także aspekt ochrony lokalnego środowiska, w tym poprzez likwidację zbiorników bezodpływowych i inwestycje w gospodarkę niskoemisyjną. Miasto potrzebuje także uporządkowania przestrzennego w centrum, między innymi poprzez działania rewitalizacyjne. Rozbudowa infrastruktury technicznej umożliwi miastu rozwój, pozyskanie inwestorów, nowych mieszkańców i podniesie jakość życia oraz przyczyni się do ochrony środowiska przyrodniczego.

Cel III. Poszerzenie oferty usług publicznych stanowi odpowiedź na sugestie mieszkańców deklarujących w badaniach ankietowych chęć korzystania z szerszej oferty usług wychodzących naprzeciw ich potrzebom zarówno o charakterze rekreacyjnym, kulturalnym, związanych z edukacją, jak też przede wszystkim dotyczących pomocy społecznej i opieki zdrowotnej. Ważną rolę w realizacji tego celu odegra również rewitalizacja społeczna obszarów zdegradowanych w mieście. Zakłada się, że w rezultacie rozwoju usług i infrastruktury na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu grup szczególnie wrażliwych nastąpi poprawa lokalnej jakości życia i wzrost integracji społecznej.

5.2. Cele operacyjne i zadania

Cel I. Wzrost konkurencyjności gospodarki miejskiej otrzymał uszczegółowienie w postaci czterech celów operacyjnych, które obejmują:

I.A Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej

I.B Aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy

I.C Wspieranie lokalnej przedsiębiorczości

I. D Budowa rozpoznawalności Grajewa jako marki miejskiej

Cel I.A **Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej**. Szczególne znaczenie we wzroście konkurencyjności lokalnej gospodarki mogą odegrać inwestorzy zewnętrzni. Jednak ich pozyskanie na teren miasta wiąże się z koniecznością poprawy czynników decydujących o atrakcyjności inwestycyjnej jednostki terytorialnej. Czynniki te obejmują zarówno aspekty techniczne (materialne), jak również tzw. „miękkie” czynniki lokalizacyjne, obejmujące m.in. rozwiniętą sieć instytucji otoczenia biznesu, czy przyjazną politykę władz lokalnych.

Zaplanowane działania i zadania w ramach celu operacyjnego:

1. Opracowanie strategii pozyskiwania inwestorów zewnętrznych.
2. Poszerzenie strefy ekonomicznej.
3. Rozszerzenie systemu wsparcia inwestorów zewnętrznych.
4. Kształtowanie polityki wykupu i dzierżawy terenów od prywatnych właścicieli.
5. Opracowanie systemu komunikacji z inwestorami (stworzenie lokalnego centrum obsługi inwestorów, opracowanie procedury pierwszego kontaktu z inwestorem).
6. Współpraca z lokalnymi przedsiębiorstwami w zakresie budowania wizerunku miasta jako destynacji o wysokim poziomie atrakcyjności inwestycyjnej.

Cel I.B **Aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy**. Kapitał ludzki stanowi jedną z głównych determinant rozwoju gospodarczego miasta, gdyż przedsiębiorczy i kreatywni mieszkańcy mogą tworzyć własne działalności gospodarcze, jak też zasilać wykwalifikowaną kadrę pracowników dla istniejących podmiotów lub nowych przedsiębiorstw. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez działania miasta realizowane w porozumieniu z Powiatowym Urzędem Pracy, placówkami edukacyjnymi, jak również organizacjami pozarządowymi. Aktywności te będą miały charakter informacyjno-doradczy, a także szkoleniowo-edukacyjny.

Zaplanowane działania i zadania w ramach celu operacyjnego:

1. Stworzenie punktu doradztwa zawodowego we współpracy z PUP.
2. Dostosowanie lokalnego systemu kształcenia do potrzeb przedsiębiorstw.
3. Rozwój form kształcenia ustawicznego we współpracy z lokalnym biznesem.
4. Pozyskiwanie funduszy zewnętrznych na projekty aktywizujące zawodowo ludzi młodych i realizację działań edukacyjno-szkoleniowych.
5. Badanie potrzeb mieszkańców w zakresie usług szkoleniowych.
6. Budowanie platformy współpracy instytucji oświatowych, organizacji pozarządowych i innych organów publicznych z głównymi pracodawcami w mieście (staże, praktyki, stypendia).
7. Promocja elastycznych form pracy, tj. telepracy, pracy czasowej oraz różnych form samozatrudnienia.

Kolejny cel I.C **Wspieranie lokalnej przedsiębiorczości** jest ukierunkowany na realizację działań ułatwiających prowadzenie i rozwijanie działalności gospodarczej przez lokalnych przedsiębiorców oraz wzrost innowacyjności firm. Rozwój konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki wymaga stałego aktywizowania przedsiębiorczości mieszkańców gminy poprzez usuwanie barier i tworzenie przyjaznego otoczenia dla przedsiębiorstw, zwłaszcza tych nowopowstających. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe m.in. poprzez zwiększanie wiedzy przedsiębiorców o dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania, tworzenie warunków sprzyjających współdziałaniu podmiotów gospodarczych, w tym tworzeniu sieci kooperacji, współpracy firm z instytucjami otoczenia biznesu. Osiągnięcie wyższego poziomu innowacyjności będzie możliwe dzięki kształtowaniu postaw proinnowacyjnych, budowie zaplecza instytucjonalnego wspierającego poprawę innowacyjności oraz rozwój współpracy i powiązań z jednostkami naukowo-badawczymi.

Zaplanowane działania i zadania w ramach celu operacyjnego:

1. Stworzenie systemu zachęt finansowych oraz doradztwo dla lokalnych przedsiębiorców i pomoc w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej.
2. Promocja postaw przedsiębiorczych i idei samozatrudnienia.
3. Stworzenie Inkubatora Przedsiębiorczości i Współpracy.
4. Likwidacja barier biurokratycznych związanych z założeniem działalności gospodarczej (opracowanie przewodnika dla przedsiębiorcy, e-urząd).
5. Rozwój form współpracy z regionalnymi ośrodkami naukowymi.
6. Promocja lokalnych marek i produktów.

Cel I.D **Budowa rozpoznawalności Grajewa jako marki miejskiej**. Przyjmując, że marka terytorium to sieć skojarzeń w umysłach konsumentów bazująca na wizualnej, werbalnej i behawioralnej ekspresji miejsca, która jest zawarta w celach, komunikacji, wartościach i kulturze interesariuszy danej jednostki terytorialnej, a także w jej ogólnej specyfice³⁹, zaplanowano, że cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację działań brandingowych skierowanych zarówno do społeczności miasta, jak i zewnętrznych jej odbiorców, a także poprzez rozwój form współpracy obejmującej różne typy partnerstw pomiędzy interesariuszami miasta.

Zaplanowane działania i zadania w ramach celu operacyjnego:

1. Opracowanie koncepcji marki Grajewa jako miasta nowoczesnej gospodarki.
2. Tworzenie dwustronnego systemu komunikacji z mieszkańcami (w tym kontynuacja cyklicznych spotkań Burmistrza miasta z różnymi grupami mieszkańców, np. młodzieżą, przedstawicielami lokalnego biznesu, seniorami, osobami niepełnosprawnymi).
3. Realizacja działań promocyjnych na rzecz zwiększenia uczestnictwa mieszkańców w imprezach organizowanych na terenie gminy.
4. Kształtowanie wizerunku urzędów i instytucji użyteczności publicznej jako dostępnych i przyjaznych mieszkańcom.
5. Opracowanie materiałów promocyjnych dotyczących lokalnego potencjału biznesowego.
6. Cykliczne spotkania informacyjne nagłaśniające tematykę związaną z potencjałem inwestycyjnym gminy.
7. Uczestnictwo w targach i innych imprezach promujących atrakcyjność inwestycyjną gminy.

---

³⁹ S. Zenker, *How to catch a city? The concept and measurement of place brands*, „Journal of Place Management and Development” 2011 Vol. 4, No. 1, s. 40-52.

Cel II. Wzrost dostępności do infrastruktury technicznej otrzymał uszczegółowienie w postaci czterech celów operacyjnych, które obejmują:

II.A Rewitalizacja techniczna i przestrzenna miasta.

II.B Modernizacja układu komunikacyjnego miasta

II.C Rozbudowa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i ochrona wód.

II.D Rozwój gospodarki niskoemisyjnej.

II.A Rewitalizacja techniczna i przestrzenna miasta. Rewitalizacja społeczno-gospodarcza, nadanie przestrzeni nowych funkcji, włączenie społeczne grup wrażliwych, ale także pobudzenie przedsiębiorczości wymaga uporządkowania przestrzeni miejskiej. Panujący chaos przestrzenny w różnych częściach miasta oraz brak wypracowanego stylu architektonicznego nie poprawiają estetyki miasta. Potrzebne są działania porządkujące przestrzeń miejską.

Zaplanowane działania i zadania w ramach celu operacyjnego:

1. Zagospodarowanie parku „Solidarność”
2. Rewitalizacja centrum miasta
3. Zagospodarowanie budynku dworca PKP i przyległego terenu
4. Poprawa estetyki miasta poza centrum
5. Opracowanie wytycznych projektowych dla inwestorów w mieście Grajewo

II.B Modernizacja układu komunikacyjnego miasta. Grajewo leży na skrzyżowaniu dróg krajowych o dużym ruchu tranzytowym. Dodatkowo przy tym skrzyżowaniu znajduje się kolizyjny przejazd kolejowy w centrum miasta. Tranzyt samochodowy przez centrum miasta powoduje nadmierny hałas i emisję spalin. Miasto ma tutaj jednak ograniczone możliwości decyzyjne, pozostaje w dużej mierze tylko lobbing polityczny i społeczny jako siła nacisku na władze centralne lub zarządców infrastruktury. Problemy komunikacyjne częściowo może rozwiązać poprawa jakości i sieci dróg komunikacji wewnętrznej oraz budowa infrastruktury towarzyszącej i bezpieczeństwa.

Zaplanowane działania i zadania w ramach celu operacyjnego:

1. Przebudowa przejazdu kolejowego: skrzyżowanie ul. Piłsudskiego i Szkolnej
2. Budowa systemu ścieżek rowerowych
3. Lobbing społeczny i polityczny na rzecz budowy obwodnicy wzdłuż drogi krajowej nr 61 i nr 65
4. Lobbing na rzecz budowy przejazdu kolejowego w ul. Wierzbowej
5. Budowa, przebudowa i modernizacja nawierzchni dróg lokalnych
6. Rozbudowa systemu sygnalizacji świetlnej
7. Oświetlenie przejść dla pieszych przy drodze krajowej z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii.
8. Wymiana oświetlenia ulicznego na energooszczędne
9. Rozbudowa oświetlenia ulicznego z wykorzystaniem lamp energooszczędnych

II.C Rozbudowa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i ochrona wód. Miasto posiada niezwodociągowane i nieskanalizowane osiedla i ulice, a jednocześnie duże możliwości rozwoju sieci kanalizacyjnej. Konieczna są zatem inwestycje w rozwój sieci i przyłączenie nowych odbiorców, co umożliwi likwidację dużej liczby szamb w mieście. Badania wykazały także niewystarczająca świadomość ekologiczną mieszkańców w zakresie segregacji odpadów, użytkowania urządzeń i energooszczędności. Dodatkowo wskazuje się na potrzebę uporządkowania zieleni miejskiej i ochrony

rzeki Ełk i Jeziora Brajmura. Działania w tym zakresie pozwolą poprawić stan środowiska przyrodniczego w mieście.

Zaplanowane działania i zadania w ramach celu operacyjnego:

1. Edukacja ekologiczna dzieci i młodzieży
2. Opracowanie programu rozwoju i kontroli terenów zielonych
3. Objęcie ochroną rzeki Ełk i Jeziora Brajmura
4. Rozwój sieci kanalizacyjnej i wodociągowej
5. Rozwój systemów segregacji odpadów

II.D Rozwój gospodarki niskoemisyjnej. Skutki zmian klimatu na świecie i polityka europejska oraz krajowa związana z obowiązkiem redukcji emisji CO₂ dają szansę na dofinansowanie i realizację szeregu przedsięwzięć gospodarki niskoemisyjnej. Abstrahując od polityki europejskiej w tym zakresie, jest to szansa na poprawę infrastruktury technicznej w mieście. Redukcja emisji CO₂ idzie w parze z podniesieniem efektywności energetycznej obiektów, czyli możliwością oszczędności środków publicznych w wyniku termomodernizacji, wymiany źródeł ciepła, rozbudowy sieci ciepłej.

Zaplanowane działania i zadania w ramach celu operacyjnego:

1. Budowa nowych sieci ciepłych
2. Lobbing na rzecz podłączenia miasta do sieci gazowej
3. Termomodernizacja budynków prywatnych na terenie Grajewa
4. Wymiana starych mało sprawnych pieców i kotłów przez inwestorów indywidualnych i przedsiębiorców
5. Budowa instalacji fotowoltaicznych i kolektorów przez inwestorów indywidualnych i przedsiębiorców
6. Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej: szkoły, przedszkola, budynki Urzędu Miasta, GCK, itp
7. Wspieranie organizacyjne i doradcze termomodernizacji budynków mieszkalnych należących do spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych
8. Termomodernizacja budynków komunalnych (zmiana sposobu zaopatrzenia w ciepło, instalacja odnawialnych źródeł energii)
9. Termomodernizacja budynków mieszkalnych, usługowych i przeznaczonych pod działalność gospodarczą
10. Wymiana oświetlenia w obiektach użyteczności publicznej
11. Montaż odnawialnych źródeł energii dla budynków użyteczności publicznych

Cel III. **Poszerzenie oferty usług publicznych** został rozpisany na trzy cele operacyjne, na które składają się:

III.A Wzbogacenie oferty spędzania czasu wolnego

III.B Poprawa jakości kształcenia w placówkach oświatowych

III.C Rewitalizacja i aktywizacja społeczna

III.A Wzbogacenie oferty spędzania czasu wolnego. Pomimo wyraźnej poprawy jaką obserwują mieszkańcy w zakresie oferty miasta dotyczącej możliwości spędzania wolnego czasu, badania ankietowe wskazują, że istnieje dalsza konieczność zwrócenia uwagi na ten aspekt funkcjonowania miasta w przyszłych działaniach władz samorządowych. Osiągnięcie tego celu będzie obejmowało realizację zadań dotyczących zarówno rozwoju bazy kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej, jak i poszerzenia spektrum imprez organizowanych w Grajewie.

Zaplanowane działania i zadania w ramach celu operacyjnego:

1. Poszerzenie oferty imprez kulturalnych, w tym organizacja wydarzeń z zakresu kultury wysokiej, w tym współorganizacja i promocja regionalnych i ponadregionalnych imprez kulturalnych.
2. Poszerzenie oferty imprez sportowych i rekreacyjnych, w tym: współorganizacja i promocja regionalnych i ponadregionalnych imprez sportowych.
3. Utworzenie plaży miejskiej.
4. Budowa ścieżek rowerowych.
5. Organizacja aktywności sportowej, twórczej, kulturalnej dla osób dorosłych i starszych.
6. Utworzenie systemów szkolenia młodzieży w wybranych dyscyplinach sportowych.

III.B Poprawa jakości kształcenia w placówkach oświatowych. Diagnoza stanu istniejącego miasta wykazała, że co prawda potrzeby oświatowe mieszkańców są zaspokojone poprzez istniejącą ofertę szkół i przedszkoli, jednak badania ankietowe dowiodły, że społeczność oczekuje stałego procesu doskonalenia jakości kształcenia w placówkach edukacyjnych. W gospodarce opartej na wiedzy poprawa jakości usług edukacyjnych jest jednym z kluczowych obszarów zmian. Realizacja tego celu oznacza zarówno poprawę stanu technicznego budynków oświatowych, jak również wzbogacanie ich wyposażenia, a także podnoszenie kwalifikacji nauczycieli oraz aktualizowanie i poszerzenie oferty edukacyjnej szkół.

Zaplanowane działania i zadania w ramach celu operacyjnego:

1. Zwiększanie ilości miejsc opieki żłobkowo – przedszkolnej.
2. Wyposażenie placów zabaw przy przedszkolach i szkołach.
3. Przeprowadzenie remontów budynków szkolnych i przedszkolnych.
4. Doposażenie świetlic i pracowni w szkołach w pomoce dydaktyczne oraz sprzęt multimedialny.
5. Wyposażenie przedszkoli w pomoce dydaktyczne oraz sprzęt multimedialny.
6. Budowa hali sportowej na przy ZSM nr 3 w Grajewie.
7. Rozwój infrastruktury w istniejących przedszkolach i szkołach.
8. Rozwój oferty edukacyjnej szkół – elastyczne dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy (współpraca z podmiotami gospodarczymi). Tworzenie warunków do współpracy instytucji oświatowych z biznesem.

9. Realizacja programów stypendialnych dla najlepszych uczniów i nauczycieli.
10. Realizacja przez placówki oświatowe projektów skierowanych do różnych grup wiekowych z zakresu kształcenia ustawicznego.
11. Poszerzenie oferty zajęć pozalekcyjnych.
12. Rozwój form współpracy: pomiędzy placówkami edukacyjnymi; pomiędzy placówkami edukacyjnymi i organizacjami pozarządowymi; pomiędzy placówkami edukacyjnymi i Grajewskim Centrum Kultury.
13. Realizacja programów doskonalenia zawodowego nauczycieli, w tym dotyczących wsparcia metodycznego oraz współpracy z biznesem.

III.C Rewitalizacja i aktywizacja społeczna. Cel ten dotyczy ważnej kwestii dotyczącej społecznej strony procesów rewitalizacji obszarów zdegradowanych miasta. Planuje się, że poprawa lokalnej jakości życia i wzrost integracji społecznej nastąpi w rezultacie rozwoju usług i infrastruktury na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu grup szczególnie wrażliwych. Elementem realizacji tego celu będzie także rozbudowa oferty i wzrost jakości lokalnych usług społecznych skierowanych do wszystkich mieszkańców miasta dotyczących różnych form wsparcia społecznego i opieki zdrowotnej.

Zaplanowane działania i zadania w ramach celu operacyjnego:

1. Zwiększenie dostępu do budownictwa komunalnego i socjalnego.
2. Wsparcie programów pomocowych skierowanych do: rodzin w trudnej sytuacji materialnej, osób niepełnosprawnych, osób starszych.
3. Stworzenie platformy współpracy: biznesu, organizacji non-profit i administracji samorządowej oraz instytucji oświatowych w zakresie rewitalizacji społecznej.
4. Monitorowanie potrzeb osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i doskonalenie systemu zabezpieczenia społecznego.
5. Realizacja projektów zapewniających wzrost bezpieczeństwa socjalnego.
6. Rozwój form współpracy pomiędzy rodziną, szkołą, a podmiotami odpowiedzialnymi za pomoc społeczną w gminie.
7. Integracja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych oraz osób starszych.
8. Wprowadzenie systemu dożywiania dzieci podczas organizowanych zajęć w okresie ferii i wakacji szkolnych.
9. Szeroka profilaktyka zdrowotna (promocja zdrowego stylu życia).
10. Zwiększenie dostępu do specjalistycznych usług medycznych (tworzenie zachęt finansowych i organizacyjnych przyciągających lekarzy specjalistycznej opieki zdrowotnej).

5.3. Cele horyzontalne

Ze względu na przenikanie się w planowaniu strategicznym szeregu zagadnień o charakterze wielowymiarowym, dotyczącym kilku dziedzin funkcjonowania miasta określono także trzy cele horyzontalne:

Cel horyzontalny 1: Rewitalizacja społeczno-gospodarcza

Cel horyzontalny 2: Wzrost jakości kapitału ludzkiego i różnych form współpracy

Cel horyzontalny 3: Ochrona środowiska

W tabeli poniżej zaprezentowano powiązanie celów horyzontalnych z celami operacyjnymi. Silne powiązanie – kolor pomarańczowy, umiarkowane – kolor jasno pomarańczowy, brak powiązań – kolor biały.

Tabela 45. Powiązanie celów operacyjnych i horyzontalnych

Cele strategiczne i operacyjne	Rewitalizacja społeczno-gospodarcza	Wzrost jakości kapitału ludzkiego i różnych form współpracy	Ochrona środowiska
Cel strategiczny I. Wzrost konkurencyjności gospodarki			
I.A Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej			
I.B Aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy			
I.C Wspieranie lokalnej przedsiębiorczości			
I. D Budowa rozpoznawalności Grajewa jako marki miejskiej			
Cel strategiczny II. Wzrost dostępności do infrastruktury technicznej			
II.A Rewitalizacja techniczna i przestrzenna miasta.			
II.B Modernizacja układu komunikacyjnego miasta			
II.C Rozbudowa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i ochrona wód.			
II.D Rozwój gospodarki niskoemisyjnej.			
Cel strategiczny III. Poszerzenie oferty usług publicznych			
III.A Wzbogacenie oferty spędzania czasu wolnego			
III.B Poprawa jakości kształcenia w placówkach oświatowych			
III.C Rewitalizacja i aktywizacja społeczna			

Pierwszy cel horyzontalny dotyczy szeroko pojmowanej rewitalizacji, czyli kompleksowego procesu przemian społecznych, ekonomicznych, przestrzennych i technicznych służących wyprowadzeniu ze stanu kryzysowego najbardziej zdegradowanych obszarów. Rewitalizacja obejmuje zatem działania w wymiarze infrastrukturalnym oraz działania miękkie: aktywizację, wsparcie grup wrażliwych społecznie, rozwój zawodowy, rozwój przedsiębiorczości.

Drugi cel horyzontalny dotyczy tak naprawdę najważniejszego aspektu funkcjonowania miasta, czyli jego mieszkańców. Ważne jest inwestowanie w kapitał ludzki poprzez poprawę kompetencji osób reprezentujących różne kategorie wiekowe: dzieci, młodzież, osoby w wieku produkcyjnym, seniorów. Poprawa jakości kapitału ludzkiego jest w dużej mierze uzależniona od sieci wzajemnej współpracy pomiędzy instytucjami miejskimi odpowiedzialnymi za kształtowanie odpowiednich umiejętności i kompetencji lokalnych zasobów pracy.

Trzeci cel horyzontalny nawiązuje do jednej z zasad współczesnego rozwoju: zasady rozwoju zrównoważonego, której istotą jest pozostawienie nowym pokoleniom środowiska przyrodniczego w stanie przynajmniej takim jakim możemy się cieszyć obecnie. Ochrona środowiska przenika zatem obecnie większość aktywności człowieka i stanowi priorytet rozwoju i szeregu celów, które są planowane do osiągnięcia.

6 Określenie zbieżności Programu rozwoju z dokumentami wyższego rzędu

Cele strategiczne dokumentów planistycznych jednostek samorządu terytorialnego powinny być zbieżne z celami określonymi w dokumentach na poziomie europejskim, krajowym i regionalnym. Jest to szczególnie istotne w sytuacji, gdy programy lokalne zakładają pozyskanie środków zewnętrznych, w tym również z funduszy europejskich, na gminne inwestycje.

W związku z tym zbadano zbieżność zaproponowanych w Planie rozwoju miasta Grajewo celów strategicznych z następującymi dokumentami:

- Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu EUROPA 2020,
- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2030,
- Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020,
- Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020.

6.1 Strategia Europa 2020

Strategia Europa 2020 jest podstawowym dokumentem strategicznym kształtującym politykę Unii Europejskiej do roku 2020. Strategia ta zawiera trzy główne priorytety:

- rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji,
- rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej,
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

Program rozwoju miasta Grajewo jest spójny ze Strategią Europa 2020 poprzez zapisy:

- celu strategicznego nr 1 Wzrost konkurencyjności gospodarki miejskiej, który wpisuje się wprost w priorytet dotyczący rozwoju zrównoważonego bazującego na wspieraniu gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej,
- celów operacyjnych odnoszących się do: poprawy atrakcyjności inwestycyjnej gminy, wzrostu innowacyjności lokalnego biznesu, a także wspierania przedsiębiorczości przez samorząd gminy,
- celu horyzontalnego dotyczącego uwzględnienia w wyznaczaniu kierunków rozwoju gminy ochrony i poszanowania walorów środowiska naturalnego.

6.2 Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2030

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2030 określa strategiczne kierunki rozwoju Polski do roku 2030. Cele strategiczne dokumentu określono w trzech obszarach:

- konkurencyjności i innowacyjności gospodarki (cel 1: wspieranie prorozwojowej alokacji zasobów w gospodarce, stworzenie warunków dla wzrostu oszczędności oraz podaży pracy i innowacji, cel 2: zmniejszenie długu publicznego i kontrola deficytu w cyklu koniunkturalnym, cel 3: poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach oraz podniesienie konkurencyjności nauki, cel 4: wzrost wydajności i konkurencyjności gospodarki, cel 5: stworzenie Polski Cyfrowej, cel 6: rozwój kapitału ludzkiego poprzez wzrost zatrudnienia i stworzenie „workfare state”, cel 7: zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona i poprawa stanu środowiska),
- równoważenia potencjałów rozwojowych regionów (cel 8: wzmocnienie mechanizmów terytorialnych, równoważenie rozwoju dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, cel 9: zwiększenie dostępności terytorialnej Polski poprzez utworzenie zrównoważonego, spójnego i przyjaznego użytkownikom systemu transportowego),
- efektywności i sprawności państwa (cel 10: stworzenie sprawnego państwa jako modelu działania administracji publicznej, cel 11: wzrost społecznego kapitału rozwoju).

Ogólny cel Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju określono jako wzrost jakości życia. Cele strategiczne nr 2 i 3 w Programie rozwoju miasta Grajewo dotyczą poprawy warunków życia mieszkańców poprzez poprawę stanu infrastruktury komunalnej i poszerzenie oferty usług publicznych, wpisując się tym samym w założenia analizowanej Strategii.

W Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju przywiązuje się dużą wagę do rozwoju konkurencyjności i gospodarki, podobnie w przypadku Programu rozwoju miasta Grajewo, w której cel strategiczny nr 1 obejmuje wzrost konkurencyjności gospodarki tej jednostki terytorialnej.

Zgodność celów Programu rozwoju miasta Grajewo z celami Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju występuje także na poziomie wielu celów operacyjnych dotyczących: wspierania przedsiębiorczości, a także wzrostu dostępności do infrastruktury technicznej (w tym poprzez rozwój systemu dróg).

Zapisy celów horyzontalnych dotyczące uwzględnienia w wyznaczaniu kierunków rozwoju gminy ochrony i poszanowania walorów środowiska naturalnego, a także poprawy jakości kapitału ludzkiego także wpisują się w Długookresową Strategię Rozwoju Kraju.

6.3 Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020

Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju jest podstawowym dokumentem określającym rozwój kraju w perspektywie 2020 roku. Jej celem głównym jest: wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności. W strategii wyróżniono 3 obszary strategiczne: sprawne i efektywne państwo, konkurencyjna gospodarka, spójność społeczna i terytorialna. Drugi obszar strategiczny pokrywa się wprost z pierwszym celem strategicznym w sformułowanym w Programie rozwoju miasta Grajewo .

6.4 Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku zawiera trzy cele strategiczne: 1. Konkurencyjna gospodarka; 2. Powiązania krajowe i międzynarodowe; 3. Jakość życia. W dokumencie sformułowano także dwa cele horyzontalne, których wątki przenikają cele strategiczne. Brzmia one następująco: wysokiej jakości środowisko przyrodnicze podstawą harmonii aktywności człowieka i przyrody, a także infrastruktura techniczna i teleinformatyczna otwierająca region dla inwestorów, mieszkańców, sąsiadów i turystów.

Cele strategiczne zapisane w dokumencie planistycznym dla miasta Grajewo są zgodne z w/w celami Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego:

- cel strategiczny nr 1 Wzrost konkurencyjności gospodarki miejskiej,
- cel strategiczny nr 2 Poszerzenie oferty usług publicznych.

Zapisy celów horyzontalnych dotyczące uwzględnienia w wyznaczaniu kierunków rozwoju gminy ochrony i poszanowania walorów środowiska naturalnego także wpisują się Strategię rozwoju województwa podlaskiego.

7. System wdrażania i ewaluacja

7.1. System wdrażania i komunikacji

Jednym z ważniejszych elementów decydujących o skuteczności dokumentów planistycznych jest system ich wdrażania. Za wdrażanie Programu odpowiada Burmistrz Miasta. Zakłada się powołanie m.in. spośród pracowników gminy Strategicznej Grupy Rozwoju pod kierownictwem Burmistrza. W skład Grupy poza pracownikami gminy powinni wejść: co najmniej jeden przedstawiciel biznesu i organizacji pozarządowych. Zadaniem Grupy będzie stały monitoring, ewaluacja oraz przygotowanie sprawozdań z realizacji Programu.

Raport z monitorowania oraz ewaluacji powinien być zatwierdzany przez Radę Miejską uchwałą wraz z wytycznymi dotyczącymi ewentualnych kierunków zmian w trybie realizacji Programu oraz wytycznymi dotyczącymi ewentualnych korekt i uaktualnień w zapisach dokumentu. Ewentualnych zmian dokumentu dokonuje Strategiczna Grupa Rozwoju. Zmiany Programu są każdorazowo zatwierdzane uchwałą Rady Miejskiej.

Na poziomie społecznym należy wprowadzić do zarządzania strategicznego elementy upowszechniania realizacji dokumentu. W aktualizację dokumentu powinno zostać włączonych wielu przedstawicieli instytucji spoza jednostek gminnych. Ich wkład w opracowanie oraz korekty dokumentu będą bardzo istotne. W związku z tym liderzy społeczni powinni uczestniczyć w procedurze monitoringu, ewaluacji oraz w kolejnych aktualizacjach dokumentu. Należy założyć, że debata społeczna dotycząca zmian w Programie będzie się odbywać podczas debaty zorganizowanej przez Radę Miejską obradującej nad przyjęciem raportu monitoringowego oraz ewaluacyjnego.

W celu sprawnego przeprowadzenia procesu upowszechniania Programu, raportów z monitoringu i ewaluacji, dokument będzie udostępniony na stronach internetowych. W serwisie internetowym gminy zostanie wydzielona osobna podstrona przeznaczona wyłącznie do prezentacji Programu.

Upowszechnianie Programu oraz rezultatów jego wdrożenia powinno odbywać się także poprzez publikacje w lokalnej prasie.

7.2. Monitoring i ewaluacja

Niniejszy dokument strategiczny został przygotowany w oparciu o aktualnie dostępną wiedzę. Jednak dynamiczne otoczenie, procesy zachodzące w gminie, będą stopniowo dezaktualizowały część diagnostyczną programu i w konsekwencji przyjęte na tej podstawie cele do realizacji.

W związku z tym istnieje konieczność monitorowania realizacji programu i stworzenia systemu oceny osiągniętych efektów.

Monitorowanie ma na celu:

- stworzenie systemu aktualizowania wiedzy o sytuacji gminy,
- ocenę stopnia realizacji działań założonych w Programie,
- weryfikację zgodności osiągniętych celów z założeniami,
- systematyczne monitorowanie zewnętrznych źródeł wsparcia dla realizacji programów i projektów,
- korygowanie działań, w sytuacji gdy nie przynoszą one zamierzonych efektów lub w sytuacji wystąpienia zmian uniemożliwiających lub utrudniających ich realizację,
- wcześniejszą diagnozę trudności mogących mieć wpływ na realizację inwestycji, zwłaszcza terminowości ich zakończenia.

Zakłada się powołanie raz na 2 lata 3-osobowego Zespołu Monitorującego spośród Strategicznej Grupy Rozwoju lub spoza niej. W jego skład powinni wejść co najmniej jeden przedstawiciel: biznesu, organizacji pozarządowych, władz gminnych. Zespół Monitorujący byłby powoływany przez Burmistrza, w pierwszym kwartale 2018 i 2020 roku. Okresowe sprawozdania z monitorowania Programu powinny być sporządzane do 30 kwietnia każdego z wymienionych lat. Raport ewaluacyjny powinien zostać wykonany do 30 września 2023 roku.

Podstawowy monitoring realizacji Programu będzie odbywał się na poziomie operacyjnym poprzez opis stanu realizacji zaplanowanych zadań i działań dla każdego z celów operacyjnych, z podaniem informacji: co wykonano, jakie są/były problemy realizacyjne i jakie są plany w odniesieniu do każdego z działań.

Na poziomie strategicznym ewaluacja powinna zostać wykonana w 2023 roku, poprzez porównanie wartości osiągniętych wskaźników z wartościami bazowymi.

Raport ewaluacyjny powinien być jawny i udostępniony na stronach internetowych. Jako wskaźniki realizacji Programu przyjęto następujący zestaw:

- dochód na 1 osobę w gminie,
- stopa bezrobocia lub liczba bezrobotnych,
- liczba firm na 10 tys. mieszkańców,
- saldo migracji na pobyt stały.

Zaproponowano następujący sposób obliczania miary sukcesu realizacji Programu:

1. Obliczenie poziomu realizacji każdego ze wskaźników:

$$W_x = (W_n - W_{2014})/W_{2014} * 100\%$$

gdzie W_x – dowolny wskaźnik, W_n – wartość wskaźnika w roku badania, W_{2014} - wartość wskaźnika w roku bazowym (2014).

2. Porównanie każdego z indywidualnych wskaźników ze średnimi ich wartościami dla miast powiatowych w regionie i kraju oraz wybranymi miastami konkurencyjnymi.

Dynamika zmian wskaźnika na tle innych miast będzie świadczyć o mierze sukcesu realizacji Programu.

Do oceny wybrano wskaźniki ogólnie dostępne w statystyce publicznej, zastosowano też model ewaluacji poprzez porównanie tych wskaźników z innymi miastami. Dzięki temu w ocenie realizacji celów Programu istotnie wyeliminowano wpływ czynników niezależnych od samej gminy, a wynikających głównie ze zjawisk ogólnokrajowych lub międzynarodowych, w tym polityki krajowej. Dostępność wskaźników w statystyce publicznej sprawia, że ewaluacja nie będzie czasochłonna i łatwa w realizacji, a wnioski nieskomplikowane komunikacyjnie dla mieszkańców gminy.

Wykaz tabel i rysunków

Tabela 1 Liczba ludności miasta Grajewa na tle powiatu grajewskiego i województwa podlaskiego (stan na dzień 31 grudnia) – według miejsca zameldowania.....	15
Tabela 2 Ruch naturalny ludności Grajewa w latach 2011-2014.....	16
Tabela 3 Ruch wędrownkowy ludności Grajewa w latach 2011 - 2014.....	17
Tabela 4 Wskaźniki demograficzne miasta Grajewa	17
Tabela 5 Organizacja przedszkoli w roku szkolnym 2013/2014	18
Tabela 6 Liczba dzieci przyjętych do przedszkoli w Grajewie w roku szkolnym 2012/2013 oraz 2013/2014.....	18
Tabela 7 Organizacja szkół miejskich w roku szkolnym 2013/2014.....	19
Tabela 8 Stan zatrudnienia w etatach w roku szkolnym 2013/2014.....	19
Tabela 9 Dane dotyczące instytucji kultury w wybranych miastach w 2014 roku	22
Tabela 10 Struktura czytelnictwa mieszkańców Grajewa według zawodu	23
Tabela 11 Obiekty sportowe w Grajewie	26
Tabela 12 Kluby sportowe w Grajewie w wybranych latach.....	27
Tabela 13 Obiekty ochrony zdrowia w Grajewie w latach 2012-2014.....	28
Tabela 14 Powody udzielenia pomocy i wsparcia w MOPS w Grajewie w latach 2012-2014.....	30
Tabela 15 Sieć wodociągowa miasta Grajewa na tle innych wybranych miast w latach 2012-2014.....	32
Tabela 16 Wykaz oczyszczalni ścieków istniejących na terenie miasta	33
Tabela 17 Sieć kanalizacyjna miasta Grajewa na tle innych wybranych miast w latach 2012-2014.....	34
Tabela 18 Zużycie energii elektrycznej na 1 odbiorcę [MWh] w mieście Grajewa i innych wybranych miastach w latach 2009--2013.....	38
Tabela 19 Zasoby mieszkaniowe według form własności w Grajewie	40
Tabela 20 Poziom wyposażenia mieszkań w instalacje (w % ogółu mieszkań).....	40
Tabela 21 Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (w m ²)	41
Tabela 22 Stan infrastruktury komunalnej w mieście Grajewa na tle innych miast w 2013 r.	41
Tabela 23 Podmioty gospodarki narodowej według sektorów własności.....	41
Tabela 24 Udział podmiotów gospodarki narodowej miasta Grajewa w liczbie podmiotów powiatu grajewskiego w latach 2012-2014.....	42
Tabela 25 Liczba podmiotów gospodarki narodowej w mieście Grajewa na 100 mieszkańców w porównaniu do innych miejscowości województwa podlaskiego w 2014 roku (stan na 31.12).....	42
Tabela 26 Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze regon w latach 2012-2014 r.....	43
Tabela 27 Procentowa zmiana struktury podmiotów gospodarki narodowej w Grajewie w latach 2011-2014.....	43
Tabela 28 Gospodarstwa wg rodzaju i grup obszarowych użytków rolnych w gminie miejskiej Grajewa w 2010.....	44
Tabela 29 Liczba gospodarstw wg rodzaju i pogłowia zwierząt.....	45
Tabela 30 Liczba gospodarstw wg rodzaju uprawy	45
Tabela 31 Gospodarstwa domowe wg struktury dochodów w Grajewie 2010 roku.....	46
Tabela 32 Pracujący w mieście Grajewa na tle powiatu i województwa podlaskiego w latach 2011-2014.....	46
Tabela 33 Struktura osób bezrobotnych w mieście Grajewa	48
Tabela 34 Argumenty przemawiające za pozytywnymi zmianami w mieście	50
Tabela 35 Argumenty przemawiające za negatywnymi zmianami w mieście.....	51
Tabela 36 Działania władz, z których mieszkańcy są szczególnie zadowoleni.....	60

Tabela 37. Dochody miasta Grajewo wg kategorii dochodów w latach 2007 – 2014 [tys. zł]	62
Tabela 38. Wydatki miasta Grajewo wg kategorii wydatków w latach 2007 – 2014 [tys. zł].	62
Tabela 39. Dochody miasta Grajewo ogółem wg działów w latach 2010 – 2014 [tys. zł].....	64
Tabela 40. Struktura dochodów miasta Grajewo ogółem wg działów w latach 2010 – 2014 [%].....	65
Tabela 41. Wydatki miasta Grajewo ogółem wg działów w latach 2010 – 2014 [tys. zł].....	66
Tabela 42. Struktura wydatków miasta Grajewo ogółem wg działów w latach 2010 – 2014 [%].....	67
Tabela 43. Uproszczona prognoza budżetu miasta Grajewo na lata 2015 – 2030 [mln zł].....	68
Tabela 44 Analiza SWOT Miasta Grajewo.....	69
Tabela 45. Powiązanie celów operacyjnych i horyzontalnych.....	82

Wykaz wykresów

Wykres 1 Struktura wiekowa mieszkańców Grajewo w latach 2011-2014.....	16
Wykres 2 Przyrost naturalny i saldo migracji wędrowniczej mieszkańców Grajewo w latach 2011-2014.....	17
Wykres 3 Zmiany liczby uczniów w szkołach podstawowych na terenie Grajewo w latach 2011-2014.....	20
Wykres 4 Zmiany liczby uczniów w gimnazjach na terenie Grajewo w latach 2011-2014 ...	20
Wykres 5 Odpady z gospodarstw domowych przypadające na 1 mieszkańca [kg] w latach 2005-2014.....	35
Wykres 6 Trend wskaźnika liczby pracujących na 1000 mieszkańców w poszczególnych jednostkach terytorialnych województwa podlaskiego w latach 2011-2014.....	47
Wykres 7 Poziom zadowolenia mieszkańców z życia w Grajewie w 2007 i 2015 roku	49
Wykres 8 Postrzegane problemy rozwoju miasta Grajewo przez mieszkańców w 2015 roku	52
Wykres 9 Postrzeżenie problemów miasta przez mieszkańców w 2007 i 2015 roku.....	53
Wykres 10 Jak Pan(i) ocenia zaspokojenie w swoich potrzeb w obszarze?	54
Wykres 11 Zmiany oceny stopnia zaspokojenia swoich potrzeb w mieście Grajewo w badaniach mieszkańców z 2007 i 2015 roku.....	55
Wykres 12 Które problemy stanowią priorytet do rozwiązania w pierwszej kolejności? – w zakresie rozwoju gospodarczego [% odpowiedzi]	56
Wykres 13 Które problemy stanowią priorytet do rozwiązania w pierwszej kolejności? – w zakresie infrastruktury i środowiska naturalnego [% odpowiedzi].....	57
Wykres 14 Które problemy stanowią priorytet do rozwiązania w pierwszej kolejności? – w zakresie kwestii społecznych [% odpowiedzi].....	58
Wykres 15 Jakie są Pana/Pani zdaniem 3 najważniejsze walory Grajewo z punktu widzenia jego przyszłego rozwoju? [% wskazań].....	59
Wykres 16 W jakim kierunku Pana/Pani zdaniem powinno rozwijać się Grajewo w przyszłości? [% wskazań]	61
Wykres 17. Dochody na 1 mieszkańca w mieście Grajewo na tle wybranych miast i województwa, w latach 2010-2014 [zł]	63
Wykres 18. Wydatki na 1 mieszkańca w mieście Grajewo na tle gmin sąsiednich i województwa, w latach 2010-2014 [zł]	63